

4

2009

FRI TANKE

**IHEU med
blasfemirapport**

Side 8

Humkoret jubilerer

Side 10

**Portrett:
Olaug Nilssen**

Side 26

**Antroposofien i
Steinerskolen**

Side 32

Det eneste sikre er døden

– hvordan forholde seg til det?

Folkeaksjon for kritisk tenkning nå

Generasjonene som er vokst opp med Knutsen og Ludvigsens antiautoritære og skeptiske innstilling til (og ikke minst *negative opplevelse* av) Myndighetene med stor M, har opparbeidet seg en sunn skepsis mot det å skulle godta alt som blir formidlet fra autoriteter. Det er vel og bra. Det er fritenkeriets første bud, at autoriteter ikke har rett bare i kraft av å være autoriteter. Slik har man utfordret vedtatte sannheter innen religion, vitenskap, moral og kultur. Slik har verden beveget seg framover.

Men nå ser det ut til at noen har inkorporert tankegodset fra Knutsen og Ludvigsen i altfor bokstavlig forstand, og oppfatter at alt som kommer fra Myndighetene som noe man *i utgangspunktet alltid* skal være negativ til, og mistroisk overfor. Ikke fordi det nødvendigvis er gode grunner for det, men fordi det kommer fra Myndighetene.

En slik form for kritisk holdning finner vi mange steder, særlig på nettet, nå senest i den såkalte Vaksineaksjonen – som er en antivaksinasjonsaksjon med stor sans for alternativ medisin og konspirasjonsteorier. De stiller seg gjerne kritiske – *en masse* – til etablert vitenskap, etablert medisin, etablerte myndigheter, som ofte hevdes å være kjøpt opp, griske, utspekulerte og hensynsløse. De erklærer seg sågar gjerne som skeptikere. Og de har gjerne trålet gjennom haugevis med nettsider og dokumenter hvor de henter sine argumenter. Det eneste de later til ikke å være skeptiske til, er sine egne høytflyvende og bisarre konspirasjonsteorier.

Men dette en form for pseudokritisk tenkning, ikke ekte kritisk tenkning.

Som den norske skepsisveteranen Erik Tunstad påpeker: å tenke kritisk er et redskap, en metode som kan læres. Uten bruk av dette redskapet, hjelper ikke kunnskap. Uten kritisk tenkning kan ekte forståelse ikke finnes. Tunstad stiller spørsmålet *Hvorfor blir vi ikke oppdratt til å tenke kritisk?* Selv hevder han å ha gått gjennom sin skole- og studietid uten å lære noe som helst om vitenskapelig tenkemåte, metoder for kritisk tenkning og praktisk anvendelse av god logikk.

Nå klarte Tunstad dette på fortreffelig måte på egen hånd seinere, men han har et viktig poeng: de fleste av oss trenger noen som introduserer oss til en slik tenkemåte. Skolen er et selvsagt sted, men det er vel fortsatt slik at det ikke bare er religionsundervisningen som er preget av manglende kritisk perspektiv.

Nettstedet Skepsis.no er et godt norsk nettsted for kritisk tenkning. Her avslører norske skeptikere blant annet pseudokritisk tenkning. Og Humanistisk Ungdom – Human-Etisk Forbunds ungdomsorganisasjon – kan godt fremheves for sin satsning på å utdanne sine medlemmer i ekte kritisk tenkning og sunn skeptisk holdning, og til en viss grad skjer det også gjennom Humanistisk konfirmasjon.

Men vi trenger mer! Vi trenger idealistiske skeptikere som bruker sin kunnskap til å spre skepsis og til å lære barn og unge ekte kritisk tenkning.

Kom igjen skeptikere, start en folkeaksjon for kritisk tenkning!

Kirsti Bergh

Denne utgave:

Tegneserie:

Homeopatisk bensin!
Så miljøvennlig at bilen
ikke starter! 4

Dyp kristen tradisjon
dominerer RLE, sier forsker 5

FN vil forby blasfemi, og denne
gangen går det gjennom 8

Tema:

Døden – noe humanister
bør snakke om 16

Portrett:

Olaug Nilsen
– nesten frelst av HEF 26

Okkult antroposofi
– fundamentet for
steinerbevegelsen. 32

Mitt livssyn:

Eirik Newth om
universets undergang 36

Bøker av Bjørn Vassnes
og Kristoffer Schau 40

Kronikk:

Asbjørn Dyrendal
om hjernevask – del 2 42

Meninger: leserbrev 44

Kirken må få invitere elevene til julegudstjeneste, men ikke i regi av skolen.

Kristin Mile
generalsekretær i
Human-etisk Forbund

Ja til inkluderende juleavslutninger

Fri tanke:

Medlemsavis for Human-Etisk Forbund
Fri tanke redigeres etter redaktørplakaten.
Redaksjonelt stoff i Fri tanke står ikke
nødvendigvis for Human-Etisk
Forbunds regning.

Tlf: 23 15 60 20
Faks: 23 15 60 21
E-post: fri.tanke@human.no

Besøksadresse:
Humanismens hus
St. Olavs gt. 27, Oslo

Postadresse:
Pb. 6744 St. Olavs plass, 0130 Oslo

www.fritanke.no

ANSVARLIG REDAKTØR
Kirsti Bergh
E-post: bergh@human.no

REDAKSJON
Even Gran
E-post: gran@human.no

LAYOUT
JPG-Jungelpatruljen
www.jpg.no

TRYKK
Agderposten trykk as

MATERIALFRISTER 2009
(med forbehold om endringer)
Nr 4: 5. november

OPPLAG
Ca. 60 000

FORSIDEFOTO
Svein Utigard

Det nærmer seg jul og skoleavslutninger igjen. Og nok en gang skaper skolegudstjenestene irritasjon og debatt. Kirken inviterer skolene til gudstjeneste siste skoledag, og skolene svarer i stor grad ja takk. På denne måten blir gudstjenesten i realiteten avslutningsarrangementet før juleferien mange steder.

Jeg vil ikke kritisere kirkens ønske om å samle skoleelevene til gudstjeneste før jul. Kirken er i sin fulle rett til å invitere elevene til gudstjeneste, og det er forståelig at institusjonen, som del av en misjonerende religion, gjør det. På den annen side hadde det ikke skadet om Den norske kirke viste en smule tilbakeholdenhet av hensyn til mangfoldet for å unngå den gjentakende stigmatiseringen som skolegudstjenester medfører for minoritets elever. Staten sørger tross alt for at de neste år får hele 170 millioner kroner til trosopplæring av egne menighetsbarn.

Likevel er det først og fremst skolens ukritiske bruk av kirkens tilbud er kritikkverdig.

Den offentlige norske skolen skal være for alle barn. Den skal være inkluderende og samlende. Dette ble slått fast av Den europeiske menneskerettsdomstolen i dommen om KRL-faget i 2007, og det ble også lagt til grunn i arbeidet med å formulere ny formålsparagraf for utdanningen. Nå ble ikke formålsparagrafen så klar og god som den burde ha blitt. Fortsatt heter det at skolen skal sørge for at «opplæringa skal byggje på grunnleggjande verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon». Men å bygge på verdier i undervisningen er likevel noe annet enn å la forkynnende virksomhet inngå i skolens avslutningsarrangement.

Skolens ledere må ta innover seg at gudstjenester er forkynnende, og forkynnelse i skolen har ikke vært tillatt de siste 40 årene. Å betrakte en gudstjeneste utelukkende som et uttrykk for kulturell eller nasjonal arv og tradisjon, er en grov feiltolkning av hva gudstjenester er. Skolene har ansvar for å gi elevene opplæring om religioner og livssyn, men opplæring i religionsutøvelse hører ikke hjemme i skolen.

Det er vel ikke så farlig med litt religion, salmesang og julefølelse hevder noen. Nei, det er kanskje ikke farlig, men det virker åpenbart ekskluderende. Dette blir tydelig hver gang skoleaktiviteter kobles til kirken. Foreldre melder om fritak for barna sine, og det blir debatt om sammenblandingen av skole og kirke.

Religionsutøvelse hører sammen med tilhørighet til religion og bør være en privatsak.

Markeringen av semesterslutt burde være felles for alle elever. I dagens mangfoldige Norge kan ikke en gudstjeneste være en slik fellesmarkering. Noen elever tilhører andre religioner enn den evangelisk lutherske og andre elever har ingen religionstilhørighet.

Det at elever kan be om fritak fra gudstjenesten viser også at skolen selv betrakter arrangementet som religionsutøvelse og noe som ikke ønskes av alle barn og foreldre. Desto større grunn er det til å kritisere skolens ledere. Når elever velger å avstå fra fellesamlingen før skoleavslutning er det et sterkt uttrykk for at skolen ikke er inkluderende.

Jeg ønsker meg en skole som tar inkludering på alvor og som sørger for at alle elever føler seg velkomne i skolens arrangementer. Det betyr blant annet at skolen selv må ta regien og ansvaret for sine tilbud. Når skolene takker ja til julegudstjeneste overlater de innholdet og regien til Kirken, og de er fullt klar over at dette innebærer at ikke alle kan eller vil være med.

Skole må tilby elevene sine gode og samlende felles arrangementer i forbindelse med avslutningen av semesteret. Så må kirken gjerne invitere elever og foreldre til en gudstjeneste *etter* at skolens arrangement er slutt.

Mitt førjulsønske er at alle elever i den norske skolen kan starte juleferien med å føle seg som likeverdige deltakere i fellesskapet, ikke som en av dem som heller ikke i år var med på skoleavslutningen i kirken.

Jeg ønsker alle medlemmene i Human-Etisk Forbund en riktig god juleferie!

På human.no/julegudstjenester finner du informasjon og råd angående skolegudstjenester generelt og julegudstjenester spesielt. Her finner du også informasjon om jul generelt – visste du at vi kan se tilbake på 2500 år med uavbrutt julefeiring?

HOMEOPATISK LIM?

EN DRÅPE LIM PR.
10.000 LITER VANN-
EKSTRA STERKT!

LIMER... ÅKEI, DET
LIMER INGENTING.
ALT BLIR BARE VÅTT.

TILBAKE TIL TEGNE-
BORDET, GUTTER!

HOMEOPATISK BENSIN?

SUPER-BENSIN! EN DRÅPE PR.
BADEBASSENG MED VANN!
BILLIG! MILJØVENNLIG!

-SÅ MILJØ-
VENNLIG AT
BILEN BARE
STÅR, FAKTISK.

ANDRE IDÉER?

HOMEOPATISK TENNVÆSKE?

EN DRÅPE SPRIT PR.
VANNBØTTE! MILD!
BARNEVENNLIG!

-SÅ MILD AT BÅLET
SLUKKER.

NEI, VI MÅ FINNE
PÅ NOE BEDRE.

HOMEOPATISK SÅPE?

EN SÅPEDRÅPE PR.
FLASKE! HUDVENNLIG!
NATURLIG! VASKER
LIKE RENT SOM
KJENTE, KJÆRE
VANN...

... ANDRE FORSLAG?

ENDELIG
PRODUKT!

HOMEOPATISK MEDISIN!

EN DRÅPE MEDISIN PR VANNMENGDE PÅ
STØRRELSE MED STILLEHAVET!
JO MINDRE VIRKESTOFF, JO STERKERE
MEDISIN! HELT NATURLIG!
INNEHOLDER 99,999999999 % VANN!
KAN KURERE ALT! (INGEN GARANTIER)

BARE 499kr FLASKEN!

-DET SKADER JO
IKKE Å PRØVE?

– Dyp kristen tradisjon dominerer RLE

RLE-faget er gjennom-syret av innenforkristent tankegods. Det er ufor-enelig med et nøytralt fag, sier forsker Bengt-Ove Andreassen.

I sin doktorgrad ved Universitetet i Tromsø analyserte religionsviter Bengt-Ove Andreassen alle de bøker (fagdidaktikkbøker) som pr 2008 ble brukt i høyskolesystemet blant de som underviser skolenes KRL/RLE-lærere. Han fant han en klar tendens til at innenforkristen tankegang gjennomsyrrer faget.

– Det nye KRL-faget skulle jo være noe «helt nytt» da det kom i 1997, men en del grunnleggende perspektiver ble videreført fra kristendomsfaget over i KRL-faget som gjør at det i realiteten er vanskelig å se noen særlig forskjell på det KRL-faget som kom i 1997 og det gamle kristendomsfaget, sier han.

– På hvilken måte kommer denne dominansen til syne?

– Det er en gjennomgående antagelse i fagdidaktikkbøkene at religion spiller en viktig rolle i menneskers streben etter å få grep om sin egen «livstolkning». Religionslæreren blir sett på som en person som skal prøve å hjelpe elevene i denne prosessen, uten at dette problematiseres på noen måte. Det tas bare for gitt.

Andreassen mener dette bereder grunnen for en intimiserende religionsundervisning.

– Fagdidaktikkbøkene legger stor vekt på opplevelse, erfaring og følelser knyttet til det religiøse. Det er et underforstått mål å trekke elevene inn i et religiøst univers, slik at de som sagt bedre kan finne ut av sin egen «livstolkning». Bøkene forutsetter også at det bare er gjennom en åpen holdning til religion og det overnaturlige, at mennesker kan lære noe om livet dypeste mening, forteller han.

Andreassen understreker at dette er kontroversielle antagelser, og slett ingen nøytral måte å undervise om religion på.

Det er en gjennomgående antagelse i fagdidaktikkbøkene at religion spiller en viktig rolle i menneskers streben etter å få grep om sin egen «livstolkning». Foto: Istockphoto

For å gjøre faget mer nøytralt mener Andreassen det er nødvendig å få et større antall RLE-undervisere med religionsvitenskapelig bakgrunn inn i høyskolesystemet.

– Dette må nødvendigvis gå på bekostning av antallet teologer. RLE-faget skal være nøytralt, og da kan man ikke fortsette med over 80 prosent som er sosialisert i et innenfor-kristent univers, konstaterer han.

Andreassen tror det ville ha vært langt enklere å få faget nøytralt hvis det var religionsvitere og -historikere – og ikke teologer og kristendomsutdannede – som utgjorde 80 prosent av underviserne.

– RLE-faget må konsekvent betrakte religioner utenfra hvis man skal ta Strasbourg-dommen og kritikken fra FN på alvor. Dette er disse to utdanningsgruppene opplært til. Hvis man skal unngå et fag som er innsauset i en bestemt religion, må man også unngå at flertallet blant de som for-

mer faget er det, poengterer han.

Andreassen trekker fram det at da KRL-faget skulle innføres i 1997, var det Menighetsfakultetet (MF) som fikk ansvaret for etter- og videreutdanningen av de gamle kristendoms-lærerne.

– Det er ikke rart at gamle strukturer og tankebaner videreføres med et slikt opplegg. Poenget er at ingen stilte spørsmål ved dette. Det illustrerer noe av den selvsagtheten som omgir hele faget. I avhandlingen min argumenterer jeg for at MF i realiteten har styrt det meste av KRL/RLE-prosessen hele veien, sier han.

TRENGER VI ET EGET RELIGIONSFAG?

Andreassen synes spesielt konflikt-perspektivet mangler i dagens RLE-fag.

– Når elevene ifølge fagdidaktikken skal stimuleres til å finne sin egen «livstolkning», sier det seg selv at man ikke kan snakke for mye om

konflikter. Men da er det viktige deler av religionsfaget som ikke tematiseres. De mer konfliktorienterte delene av religionen er også noe som engasjerer elevene. Det opplevde i hvert fall jeg da jeg arbeidet som lærer i ungdoms- og videregående skole, sier han.

– Trenger man egentlig et eget religionsfag? Kan ikke kunnskap om religion og livssyn heller integreres i den generelle historie- eller samfunnsfagundervisningen?

– Det er i hvert fall viktig å tenke rundt legitimiteten til et eget religionsfag. Teologene har jo begrunnelsen klar, nemlig at religion er viktig for mennesker. Men dette er ikke religionsvitere nødvendigvis enig i. De vil i større grad argumentere for at religion bør inngå i den generelle historie/samfunnsutdanningen, forutsatt at religion blir behandlet skikkelig.

Les hele intervjuet på Fritanke.no

Fortsatt over 80 prosent med teologi eller kristendomsbakgrunn i RLE

I november 2007 sjekket Fritanke.no bakgrunnen til de som utdanner lærere i skolens RLE-fag, tidligere KRL-faget. Vi fant at 60 % var teologer, og ytterligere 23 % hadde kristendom som utdanningsprofil. Til sammen utgjorde folk man kan si har en innenforkristen utdanningsbakgrunn 83 prosent.

Nettverkskoordinator Tarald Rasmussen sa den gangen at han regnet med at det tallet ville synke de kommende årene.

– De siste årene har stadig flere religionshistorikere blitt ansatt, så jeg tror vi vil få en jevnere fordeling etterhvert, sa han.

To år senere viser det seg at Rasmussen har fått rett når det gjelder andelen teologer. Denne har sunket fra 60 % til i underkant av 56 % (55,55 %). Til gjengjeld har imidlertid andelen kristendomsutdannede steget fra 23 % til knapt 27 % (26,66 %).

Samlet sett betyr dette at andelen RLE-undervisere med en innenfra-kristen utdanning har sunket med under ett prosentpoeng, fra 83 prosent til 82,22 prosent.

HAMU støtter kamp mot hekseforfølgelse

HAMU støtter nigerianske humanisters kamp for barns rettigheter og mot hekseforfølgelser med 50 000 kroner. Kan-skje går HAMU inn som samarbeidspartner.

I deler av Nigeria utsettes barn for groteske overgrep etter anklager om hekseri. Nå vil Human-Etisk Forbunds humanitæraksjon HAMU støtte nigerianske humanisters kamp mot hekseforfølgelsene.

Kampen mot hekseforfølgelser er nærmest blitt en hovedoppgave for den unge humanistgruppa Young Humanistas Network (YHN). Deres aksjon HAWK (Humanists Against Witch Killing – humanister mot hekse-drap) har som formål både å hjelpe de som blir rammet av beskyldningene og å få folk til å forstå at hekser ikke finnes.

Oslo fylkeslag av Human-Etisk Forbund har en stund støttet gruppas arbeid, og nå har også HAMU vedtatt å støtte YHN og stiftelsen CRARNs arbeid mot hekseforfølgelse av barn i den nigerianske delstaten Akwa Ibom med 50 000 kroner.

Den lille gutten Oruko ble forlatt av foreldrene sine etter at han ble beskyldt for hekseri, men har her akkurat ankommet CRARN-senteret, hvor han blir tatt i mot av andre barn i samme situasjon. Les mer på hawkafrica.blogspot.com/. Foto: HAWK

– Dette er i første omgang en respons på et tidsavgrenset prosjekt, forteller Lars Gule, nyvalgt styremedlem i HAMU og foreløpig ansvarlig for satsningen i Nigeria.

Nå vurderer HAMU å gå inn i et mer langsiktig engasjement i Nigeria, og vil gå i dialog med Oslo fylkeslag av Human-Etisk Forbund om et samarbeid.

HAMU har som uttalt mål å kjempe mot misbruk eller undertrykkelse på religiøst grunnlag. Særlig kvinner og barn skal prioriteres.

– HAWK-prosjektet oppfyller HAMUs kriterier om å bekjempe tradisjons- og religionsbaserte overgrep, og dette er virkelig snakk om groteske overgrep mot disse barna. Men vi kan ikke gå raskere fram enn

det vi har kapasitet i, og vi vil være sikre på at prosjektet har langsiktighet og at organisasjonen har kapasitet til både å bruke støttemidlene og til å håndtere dem, forklarer Gule.

15 000 BARN UTSTØTT FRA FAMILIENE

HAMU har funnet det vanskelig å stadfeste omfanget av overgrep og forfølgelser av barn i Nigeria. Men stiftelsen CRARN (Child Rights and Rehabilitation Network) som arbeider for å ta vare på de barna som har blitt utstøtt av sine egne familier, driver et internat med 130 barn i Akwa Ibom. Dette utgjør bare en liten del av de barna som er rammet. Ifølge velferdsdelstatene Akwa Ibom og Cross River State være så høyt som 15 000.

I sommer ble en barnerettighetskonferanse i regi av Stepping Stones og nigerianske humanister angrepet av fanatiske kristne. Kristne predikanter i Nigeria er sterkt skyldig i overgrepene på hekseanklagede barn.

I slutten av august henvendte Human-Etisk Forbunds generalsekretær Kristin Mile seg både til norsk UD og til den nigerianske ambassaden i Stockholm med oppfordring om å sette de pågående hekseforfølgelsene av barn i Nigeria på dagsorden.

Les mer på Fritanke.no

Følg også med på HAWKs nettside: hawkafrica.blogspot.com/

HAMUs solidaritetskonferanse 2010

13. februar 2010 inviterer Human-Etisk Forbunds humanitærorganisasjon HAMU til sin årlige solidaritetskonferanse med fokus på internasjonalt hjelpearbeid, kamp mot religiøs og tradisjonelt basert undertrykkelse, for medmenneskelighet og humanistisk solidaritet. Innledere er Terje Tvedt, professor ved Universitetet i Bergen, som retter et kritisk blikk mot det norske «godhetsregimet» og Yemi Ademo-wo Johnson fra Young Humanista Network i Nigeria, som motarbeider hekseforfølgelse av barn i Nigeria.

I dagene før og etter konferansen (5.-23. februar) kommer Johnson gjerne på besøk i fylkeslag, lokallag og til konfirmantgrupper for å fortelle om YHNs arbeid. Les også hans kommentarer med fokus på afrikanske forhold på Fritanke.no.

For påmelding og mer informasjon, se hamu.no

Livssynssamtalepartnere kurset av HEF

HEF har i løpet av 2009 kurset en gruppe medlemmer og tillitsvalgte i å lede livssynssamtaler. Gjennom fire kurshelger har 22 deltakere fra hele landet lært å lede forskjellige typer livssynssamtaler av de to filosofiske praktikerne Morten Fastvold og Kaja Melsom, sistnevnte er også rådgiver i HEF og ansvarlig for kurset. Fokus har vært på praktiske øvelser, og deltakerne har blant annet trent på å lede filosofiske kafeer, sokratiske gruppesamtaler og én-til-én samtaler.

– Det er bare en måte å lære dette på, og det er gjennom øvelse, forteller Kaja Melsom.

Målet har hele tiden vært at deltakerne etter endt kurs skal ansføres til å sette i gang aktivitet i egne lokal- og fylkeslag. Kursdeltakerne vil bli fulgt opp av HEF, blant annet med en mentorordning og hjelp til lokal tilrettelegging.

– Vår visjon er at HEF på sikt skal kunne tilby livssynssamtaler til medlemmer i hele landet, sier Melsom.

Seremonipåmelding via internett

Human-Etisk Forbund har de siste årene gradvis innført heldigital påmelding til Humanistisk konfirmasjon. Fra og med 2008 kunne alle vordende konfirmanter meldes på via nett. Det har vært en suksess, som ikke minst gir stor arbeidsbesparelse for HEFs fylkeskontorer.

Til og med 17. november var 9688 påmeldt til konfirmasjon i 2010. Det utgjorde 98,4 % av de som ble konfirmert i 2009. På samme tid i fjor hadde 68,4 % av 2009-kullet meldt seg på. Det ser ut til at nær 100 % av alle påmeldinger til konfirmasjon nå skjer via nett.

Nylig ble et prøveprosjekt med tilsvarende påmelding til Humanistisk navnefest satt i gang, foreløpig i Sør-Trøndelag, Rogaland og Oslo. Allerede en knapp halvtime etter at påmeldingsskjemaet var tilgjengelig på nettet, var førstemann i Trondheim påmeldt sin navnefest.

Ansvarlig for systemet, Børre Austmann, ved HEFs hovedkontor, melder om utelukkende positive tilbakemeldinger fra fylkes- og lokallag landet rundt.

3000 dobbeltregistrerte medlemmer

Antall dobbeltregistreringer mellom Human-Etisk Forbund og statskirke har vært synkende de siste årene, men nå går det opp igjen. HEF har fått beskjed om at forbundet i 2008 hadde 300 flere dobbeltmedlemmer mot «andre tros- og livssynssamfunn» enn året før. Totalt er tallet dobbeltregistreringer 2980, tilnærmet alle er mot Den norske kirke.

Ifølge HEFs økonomisjef, Rolv G. Birketvedt, er hovedårsaken også i år er at kirke er treg med å melde ut folk.

85 % av de dobbeltregistrerte har meldt seg inn i HEF de tre siste årene. Blant de som meldte seg inn før 2005, er det svært få dobbeltregistreringer. Nesten 50 % er barn under 15 år, som HEF har foreldrenes signatur på at HEF skal få statsstøtte for. Men hvis en av foreldrene fortsatt står oppført som kirkemedlem, er barna automatisk «tilhørende kirke» og slik dobbeltoppført.

Det framstår uforklarlig for HEF hvorfor antallet dobbeltregistrerte skulle øke nå.

Les mer utfyllende om dette på Fritanke.no.

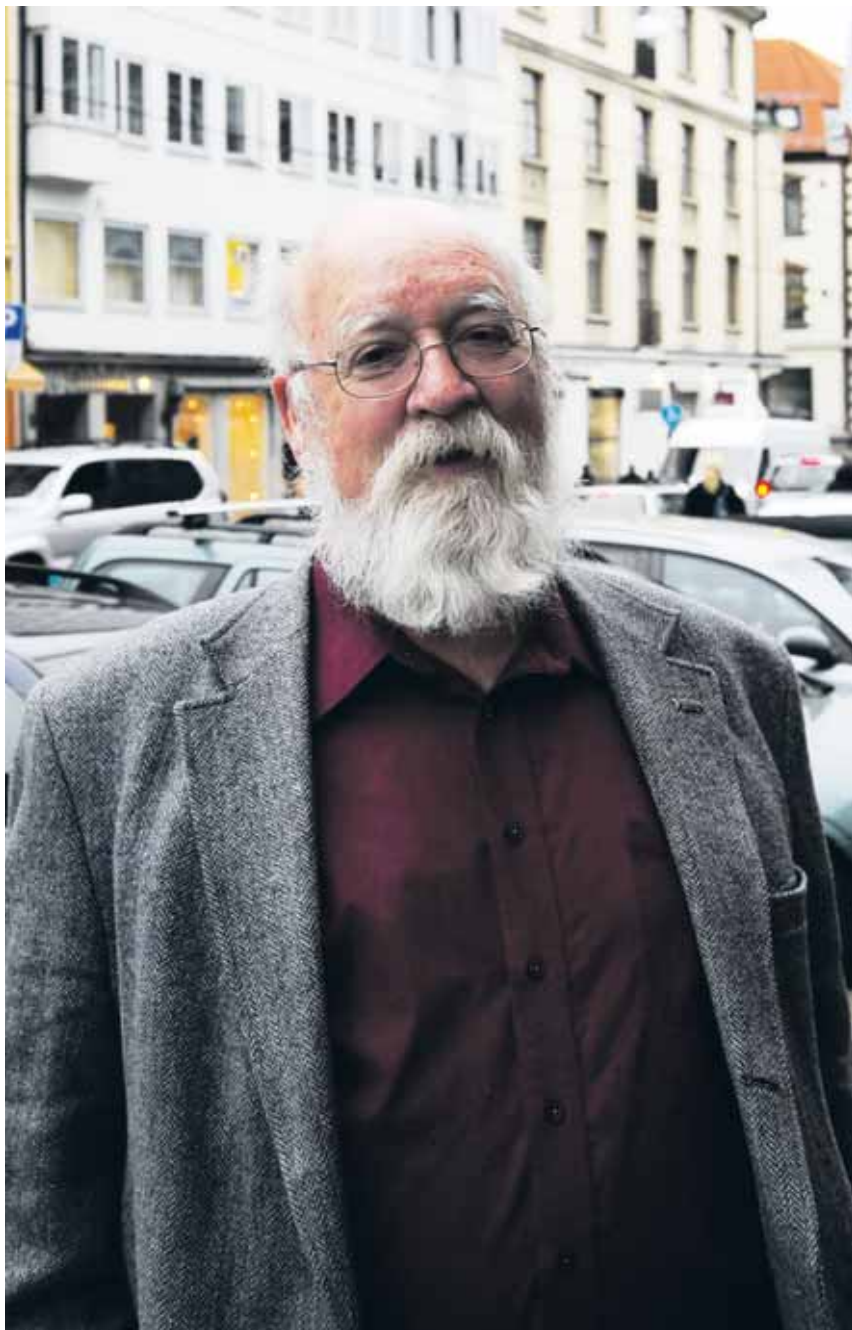

Foto: Even Gran

– Videst mulig religionsfrihet

Filosofen og nyateisten Daniel Dennett i Norge

– Det finnes selvsagt noen grenser for religiøs frihet, men jeg synes disse grensene skal være så vide som mulig. Jeg er for eksempel ingen tilhenger av denne franske «forbud mot hijab»-linja, og jeg synes barn skal lære så mye om religion som mulig på skolen. Men samtidig mener jeg at alle religioner bør utsettes for så mye «solskinn» som mulig. Det må med andre ord være lov til å kritisere uten å bli beskyldt for å ville «forby religion», sier Daniel Dennett i et intervju Fritanke.no gjorde i forbindelse med at filosofen var i Norge og holdt Darwin-foredrag.

Dennett understreker at det kan være vanskelig å trekke grenser for når religionsfriheten bør vike for andre hensyn, men trekker fram ett eksempel der han mener religionsfriheten blir dratt for langt:

– Jeg synes ikke religionsfriheten bør kunne brukes til å holde barn uvitende om grunnleggende fakta om verden. I USA er det mange kristne foreldre som velger å gi barna sine hjemmeundervisning. De kan ikke dekke seg bak religionsfriheten, lære barna opp i kreasjonisme og holde dem unna kunnskap om evolusjon. Det er et overgrep, sier Dennett.

Les hele intervjuet hvor Dennett er innom gudsargumenter, spørsmålet om fri vilje, uenighet med Richard Dawkins m.m. på Fritanke.no.

Skarp kristenrefs i ukjent Øverland-opptak

Religionskritisk forlag og biskop emeritus Sigurd Osberg har sammen sørget for at et historisk Arnulf Øverlands opptak nå foreligger på CD.

I 1962 gikk det rykter om at Arnulf Øverland hadde «kommet på bedre tanker» siden han i 1933 holdt sitt foredrag «Kristendommen – den tiende landeplage», som førte til at han ble tiltalt for blasfemi. Kristne studenter inviterte forfatteren for å få saken avklart, og han holdt foredrag for Norges kristelige studentforbund i Universitetsgata 20 i Oslo i 1962. Den unge Oseberg var tilstede med båndopptaker. Han brukte opptaket av Øverlands tale et par ganger etterpå, i forbindelse med debattmøter, men så ble lydbåndet liggende i hans private arkiv.

– Det var et innlegg i Aftenposten om at det fantes et slikt opptak. Via omveier fikk vi i Religionskritisk forlag tak i Sigurd Osberg, og han var velvilligheten selv. Vi fikk restaurert lydbåndet, og deretter digitaliserte vi det, forteller Dagfinn Eckhoff, styreleder i Religionskritisk forlag til Fritanke.no.

Han er veldig stolt av utgivelsen.

– Dette er jo historisk materiale. Ingen har hørt denne talen siden 60-tallet. Og jeg må si det er deilig å hørte hvor ekte og uforfalsket religionskritikk kunne framføres av en av våre skarpeste hjerner for over 50 år siden. Denne evnen til å ta ting bokstavelig som Øverland hadde, savner jeg i dagens religionsdebatt, sier Eckhoff.

CD'n kan bestilles fra HEFs nettbutikk.

Les hele saken – med Øverland-sitater – på Fritanke.no.

Konflikt i Møre og Romsdal fylkeslag

Styret i Ålesund og omegn lokallag trakk seg i begynnelsen av november, etter langvarig konflikt med fylkeslaget.

Lokallagsstyrets medlemmer mener de ikke er i «konflikt» med noen. Slik de ser det, varslar de bare om et udugelig fylkesstyre. Tidligere har Ålesund-laget bedt om å bli fristilt fra fylkeslaget i Molde, men det har ikke HEFs hovedstyre gått med på. Styreleder i HEF, Åse Kleveland, har forsøkt å megle, men uten hell.

Møre og Romsdal fylkeslag jobber nå med å få alle seremonier i Ålesund til å gå som normalt. Organisasjonssekretær Hege Otterholm er optimist, og tror det skal gå bra.

Les hele saken på Fritanke.no

Følg med på Fritanke.no - vi publiserer daglig nyheter fra livssynsfeltet. Og delta i debatten på våre debattsider.

FN vil forby blasfemi – igjen

Det ligger an til at en resolusjon mot «nedsettende uttalelser om religion» kan bli vedtatt av FNs generalforsamling. IHEU svarer med en rapport om ytrings- og religionsfrihet.

I forbindelse med FN-konferansen mot rasisme i vår (Durban II), var det foreslått en tekst til sluttokument som fordømte «nedsettende utsagn om religion». Forslaget ble stoppet, men nå er et lignende forslag til FN-vedtak fremmet av Syria, Hviterussland og Venezuela.

– Vi ser med stor bekymring på nedsettende utsagn om religion som spesielt rammer de muslimske minoritetene i kjølvannet av de tragiske hendelsene 11. september 2001. Vi uttrykker også bekymring for at islam ofte og på misvisende måte blir forbundet med menneskerettighetsbrudd og terror, heter det blant annet i uttalelsen.

Forslaget ble i midten av november behandlet av en forberedende komité til FNs generalforsamling (Den sosiale, kulturelle og humanitære komiteen), der det ble vedtatt med 81 stemmer for, 55 land stemte mot, mens 43 land avholdt seg fra å stemme.

Alle de muslimske landene stemte for, sammen med blant annet Russland, Cuba og Thailand. Alle de vest-europeiske landene, inkludert Norge, stemte mot, sammen med blant andre USA og Canada.

Det er ventet at FNs generalforsamling vil vedta resolusjonen med

samme stemmetall som saken fikk i den forberedende komiteen. Fordeelingen av land er den samme i de to organene.

Det har ikke uventet kommet sterke reaksjoner mot forslaget.

– Slike resolusjoner gjør det enklere for enkeltstater å innføre lover mot blasfemi og «fornærmelser mot religiøse følelser», som igjen blir misbrukt for å hindre fredlige uttrykk for uenighet rundt politikk og religion, heter det i en uttalelse fra organisasjonen UN Watch, som er signert av en lang rekke organisasjoner.

IHEU-RAPPORT OM YTRINGSFRIHET OG BLASFEMI Human-Etisk Forbunds internasjonale paraplyorganisasjon, humanistunionen IHEU, er ikke overraskende sterkt kritisk til forslaget.

– Vi er alle blasfemiske i forhold til en eller annen religion. Enten du kritiserer at religiøse ledere misbruker sin makt, forteller en vits om religion eller ganske enkelt sier hvor du står livssynsmessig, så vil du fornærme en eller annens religiøse følelser, sier Matt Cherry, leder av IHEUs FN-delegasjon.

Han mener at det FN nå er i ferd med å vedta, vil gi store religioner et rettsvern til å straffe de som «våger å være uenige med dem».

IHEUs Matt Cherry mener at et slikt FN-vedtak vil gi store religioner et rettsvern til å straffe de som «våger å være uenige med dem». Her fra karikaturprotester i London. Foto: istockphoto.com

IHEU lanserte i forrige uke rapporten *Speaking Freely About Religion: Religious Freedom, Defamation and Blasphemy*.

I rapporten hevdes det at begrepet «nedsettende uttalelser om religion» har sitt opphav i Pakistans blasfemilover, og at de islamske landene i FN (gjennom organisasjonen OIC) kjører en kampanje for å få FN til å innføre tilsvarende bestemmelser.

Rapporten konkluderer med følgende:

Konseptet «nedsettende uttalelser om religion» har ingen hjemmel i folkeretten.

Å forby «nedsettende uttalelser om religion» er et angrep på menneskets religions- og ytringsfrihet.

Resolusjoner mot «nedsettende uttalelser om religion» blir det samme som lover mot blasfemi, med det samme potensialet for krenkelser av menneskerettighetene.

De forholdene som resolusjonen prøver å gjøre noe med, er det mye enklere å håndtere ved en mer enhetlig håndheving av eksisterende FN-regler mot intoleranse og diskriminering. (IHEU-rapporten kan lastes ned fra iheu.org.)

Les hele saken på Fritanke.no

Internasjonal anerkjennelse for Humanist forlag

Humanist forlags utgivelse *Bygg broer, ikke murer - 97 øvelser for undervisning i menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og konflikthåndtering* fra 2007, ble nylig presentert i et internasjonalt kompendium for god menneskerettighetsundervisning.

Det er FNs høykommissær for menneskerettigheter, OSCE, UNESCO og Europarådet som er utgivere av *Human Rights Education in the School Systems of Europe, Central Asia and North America: A Compendium of Good Practice*. Intensjonen bak publikasjonen er å inspirere til nye initiativer for undervisning i skolesystemene i Europa, Nord-Amerika og Sentral-Asia.

Bygg broer er skrevet av Enver Djuliman og Lillian Hjorth – varamedlem til HEFs hovedstyre og skribent for Fri tanke – på bakgrunn av deres ti-årige arbeid med opplæring i menneskerettigheter på Balkan, Russland, Hviterussland, USA og Norge gjennom Den norske Helsingforskomité. Boken er oversatt til bosnisk-serbisk-kroatisk og kommer snart på russisk.

Vil rydde opp i livssynsrotet

Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) la 13.november fram rapporten *Livsfaseriter – Religions- og livssynspolitiske utfordringer i Norge*.

Rapporten er et forsøk på å avhjelpe den norske statens mangel på en helhetlig tros- og livssynspolitikk. En rekke prinsipielle grenser er ikke gått opp, og derfor blir politikken ofte vinglete, som i sakene om blasfemiparagraf og hijab i politiet.

Regjeringen innser at dette er upløyd mark, og har i regjeringserklæringen Soria Moria II lovet å fremme «en sak om tros- og livssynspolitikk med sikte på å skape en samlet politikk for området».

STL-leder og fagsjef i HEF, Bente Sandvig, slår fast at dette ikke er noen syte og klage-rapport.

– Vi i STL har snakket med hverandre om hvordan vi best forholder oss til tros- og livssynssamfunnenes livsfase-riter rundt fødsel, vigsel, dødsfall med mer. Dette har vært lærerikt, og vi ønsker å bringe denne kunnskapen videre til andre, sier hun.

Les hele saken på Fritanke.no

En julehilsen

SÅ LENGE KORN har vært dyrket her i landet, har folk hengt opp julenek som takk for solas gjenkomst. Jeg vet det ikke, men det skulle ikke forbause meg om Harald Hårfagre og hans menn i jula satte våpnene fra seg i snøen utenfor, og ventet til etter nyttår før de fortsatte med å samle Norge til ett rike.

I JULA vil vi gjerne at kveldene skal være så stille at vi kan høre stjernene synge der oppe, og vite at de synger for helgener og hedninger, tollere og syndere og for oss andre. Vi vil gjerne være fylt av vennlighet, og ville hverandre og all verden fred og fordragelighet og alt vel.

*DET ER IKKE ALLTID vi får det til, men vi vil gjerne mene det fra våre hjerter, når vi sier **God jul.***

Odd Borrotzen

Et knippe glade korister: f.v. Grethe Økern, Runar Molstad, dirigent Per Arne Olsen, leder av korutvalget Cathinka By og Morten Bolstad.

Jubelkoret

Det begynte med humbug og en donasjon på 10 000 kroner. Nå er de 50 glade sangere med hundrevis av suksessopptredener bak seg. I år feirer HUM-koret 20-årsjubileum.

Tekst: Anja Østberg Hansen Foto: Nadia Fransen

«Jag vill känna att jag lever all den tid jag har», runger det gjennom Humanismens hus i Oslo, den ærverdige gamle bygningen der Human-Etisk Forbunds hovedkontor og fylkeslagene i Oslo og Akershus holder til. HUM-koret øver til jubileumskonsert, og *Gabriellas sång* fra filmen *Så som i himmelen* er nummeret.

– De som ikke kan sangen utenat, må stå bakerst, sier dirigent Per Arne Olsen. – For alt jeg vet, kan det hende dere lærer den før lørdag. Det har skjedd mirakler før.

De omkring femti sangerne ler godt.

NESTEN HUM-BUG

HUM-koret ble stiftet høsten 1989 etter initiativ fra Bjørn Rasch Østby. En gave fra Sverre M. Halbo, en av pionerene i Human-Etisk Forbund, gjorde det mulig.

– På stiftelsesmøtet diskuterte vi form, øvelser, dirigent – og ikke minst navn, forteller Runar Molstad og Grethe Økern. De to har vært med helt fra starten.

– Av tre-fire forslag fikk navnet *HUM-bug* først flest stemmer. I avstemningen mellom de to mest populære navnene, vant likevel *HUM-koret*. Kanskje like greit, humrer Molstad.

En viktig oppgave for koret er å bidra til humanistiske kulturuttrykk.

– Human-Etisk Forbund har vedtatt i arbeidsprogrammet at vi skal legge vekt på kultur. Det rettferdiggjør at Oslo fylkeslag bruker penger på oss. Koret er en sentral kulturbærer, og humanistisk kultur er viktig for å opplyse om humanisme, mener Molstad og Økern.

Naturlig nok synger koret ikke salmer, men for øvrig er utvalget bredt. Det består av norsk og internasjonal musikk, Händel og the Beatles, folkemusikk, popsanger, viser og klassisk musikk. Repertoaret blir bestemt av et musikkutvalg.

– Vi har hatt «hyperhumanetikere» som ikke ville synge «Änglagård». Nå synger mannskoret HUM-

ennene tekstlinjen «We thank god every day» – vi er ikke fanatiske.

– På flere reiser har vi hatt konserter i kirker fordi det er flotte konsertlokaler, sier Økern. De to korveteranene forteller entusiastisk om konserten i kirken i Jersey der de fremførte «Imagine», arrangert for kor av Stein Eriksen fra HUM-koret.

– Hele salen gråt, ikke et øye var tørt!, hevder Molstad.

IKKE BARE ET KOR

HUM-koret startet med friskt mot og sang offentlig under en borgerlig navnefest allerede i stiftelsesåret. Koret synger fortsatt i humanistiske navnefester og konfirmasjoner, men har også satt opp syngespillet «Maribel frå Patria», skrevet av Geirr Lystrup, og arrangert større konserter, som «En hyllest til Mikis Theodorakis» i samarbeid med Sosialistisk kor.

Koret har utmerket seg i konkurranse på Jersey og i Praha, og har årlige seminarer i Nevlnghavn.

De to veteranene mimrer og kranbler vennlig om konserter, reiser, seminarer og repertoarvalg.

– «Koret er min andre familie», uttalte en av sangerne en gang. Og det er helt sant, sier Molstad.

– Koret er en sterk sosial gruppe: hvis man sliter på jobben eller med familien, er koret et fristed. I koret har folk funnet hverandre, giftet seg og fått barn.

– Siden vi møtes en gang i uka, blir det kontinuitet, poengterer de

Per Arne Olsen har vært korets dirigent siden starten og elsket av koret.

trofaste koristene.

– Mange møtes også i andre sammenhenger. Om sommeren, når det ikke er korøvelser, møtes de ivrigste blant oss ofte på St. Hanshaugen. Eierne ringer og etterlyser oss hvis vi ikke dukker opp.

Molstad mener at korseminarene og reisene er viktige også for det faglige nivået:

– Det er viktig at vi er glade og trygge sangere. Er vi det, synger vi også bedre. I et kor vil det alltid være et spørsmål om ambisjonsnivået og om disiplinen, påpeker Molstad.

– Er det for sterk disiplin, forsvinner mye av gleden. Samtidig må man ha disiplin for å oppnå et visst nivå. Hvis ikke, kunne vi kommet sammen *kun* for å ha det gøy.

Jubileumssangerne er ikke i tvil om hvem som har mye av æren for korets kvalitet:

– Per Arne er den mest fantastiske som finnes! Vi er veldig, veldig glade i dirigenten vår, sier Økern og Molstad i kor.

Per Arne Olsen har vært korets faste dirigent helt fra starten, kun avbrutt av ett års permisjon.

– Han er sosialt intelligent, lun og humoristisk. Han trekker fram det beste i oss uten kjefting.

Korets begeistring for Olsen ble også synliggjort under jubileumskonserter den 31. oktober. I all hemmelighet hadde koret skrevet sin egen tekst, en flammende dirigenthyllest, til melodien av Bellmanns «Nå skruva fiolen».

JUBELKONSERT

Jubileumskonserter den siste kvelden i oktober var spekket med sangglede, entusiasme og rene røster. Programmet bestod av sanger fra korets fødsel til de nå er nådd voksenalder. deLillos, Lars Sørås, Lillebjørn Nilsen og John Lennon var blant mange på komponistlisten.

Koret framførte mektige sanger fra oppsetningene «Maribel frå Patria» og «En hyllest til Mikis Theodorakis». Konferansierene Atle Sivertsen, Marthe Landsem og Siri Lamark Kvammen loste publikum gjennom tjue års historie, der de fortalte om reiser, utmerkelser og om *HUMennene* og *HUMsøstrene*, kjønnsbaserte utskudd fra HUM-koret.

Men før det – tilbake i fjerde etasje i Humanismens hus. Den obligatoriske pausesummingen forstummer, koristene er klare til siste innsats for jubileumskonserter. Medlemmene diskuterer plassering i koret, tuller med pianist Trond Lindheims T-skjorte og med narrehattene som skal brukes i et av konsertnumrene.

– Husk at det å synge er bærekraftig og ikke-voldelig, tøyser dirigent Olsen.

– Og at lørdag må dere – i beste fall – være forberedte på å ta imot applaus.

Applaus ble det. Nok til det vakre ekstranummeret «Kväll», framført med små lommelykter og dempet belysning. Applaus verdig en 20-åring i full blomst.

Start kor!

I Molde hadde koret *HumLa* sin spede begynnelse for to år siden.

– Mange var skeptiske, og mente det ikke kom til å gå, forteller organisasjonssekretær i Møre og Romsdal fylkeslag og nestleder i HumLa, Hege Otterholm.

Koret har vokst fra sju til over tretti medlemmer, og Otterholm oppfordrer alle sangglade til å starte kor:

– Det finnes ikke noen mer sosial møteplass! Vær klar over at det kan være vanskelig i begynnelsen, men det er en unik mulighet der voksne kan bli kjent med andre voksne.

Formelt sett er HumLas et frittstående, uttalt ikke-religiøst kor, forankret i det humanistiske livssynet, men med et tett samarbeid med forbundet.

En av HumLa kjerneverdier er å være inkluderende, og koret forsøker blant annet å rekruttere fra voksenopplæringen (norsk for innvandrere) og blir gjerne flerkulturelt. Fra før er de en broket gjeng med ulik arbeidssituasjon, familiesituasjon og alder.

– Vi går veldig, veldig fint sammen, sier Otterholm begeistret.

– Takk til alle som har vært med å drifte koret, og la HUM-kor-bevegelsen vokse videre!

Kor rundt omkring i landet

LARVIK:

HumLa (2006-) ble startet på initiativ fra lokallaget i Larvik. Koret er åpent for alle, også ikke-medlemmer, og har et variert repertoar og ukentlige øvelser. Koret har omkring 25 aktive sangere og synger på humanistisk konfirmasjon hvert år, fylkeslagets årsmøter og møter i andre lokallag.

KRISTIANSAND:

Koret *Syng HEFtig* (2002-) startet med 10-12 sangglade korister, og første opptreden var i 2003 under årsmøtet til Kristiansand lokallag. Koret synger ved humanistisk konfirmasjon og navnefest, og har flere ganger sunget i gågata Markens ved vår-/vintersolverv. Koret trenger flere menn!

ARENDAL:

Barnekoret *HUMlene* (2008-) øver en gang i uka, synger på navnefester og har også sunget under åpen dag om humanisme.

STAVANGER:

HUMUS (1994-) har omkring 45 sangere i alderen 25-65 år og synger under konfirmasjoner og navnefester, men også på firmatilstelninger, byarrangementer, korfestivaler, julefester, jubileer og feiring av bursdager og slektsstevner.

TRONDHEIM:

Kor HEFtig (1997-) er et lite kor med stort aldersspenn, som synger ved wintersolverv, holder vårkonsert, navnefester, konfirmasjoner, og har bl.a. deltatt i koroppsetning av *Les Misérables*. Repertoaret spenner fra et humanistisk grunnrepertoar til et bredt spekter av viser, madrigaler, musikal og poplåter.

BERGEN:

HUM-koret i Bergen (ca 1990-) synger i første rekke populærmusikk, folkemusikk og norske viser. Koret synger på navnefester og konfirmasjoner i distriktet. **Høsten 2010 er alle landets HUM-kor invitert til Bergen.**

Ta kontakt med fylkeslagene for mer info – se human.no
Er det noen kor vi har glemt?

Et verdivalg

Engasjement for rusmisbrukere og uteliggere er noe vi humanister overlater til staten og kristne organisasjoner. Er det kanskje på tide å endre på det?

– Vi har ganske stilltiende tilpasset oss, ignorert og godtatt at mennesker lever som rotter i vår tid og i våre gater. Dette er et verdivalg, skriver leder for leder i Foreningen for en human narkotikapolitikk og aktiv HEF-medlem, Arild Knutsen, i etterordet til boka *Uteliv*, nylig utgitt på Humanist forlag.

Knutsen har tidligere utfordret Human-Etisk Forbund på sosial-etisk engasjement. I Humanistmanifestet fra 2006 heter det at «Humanismen er et livssyn som setter mennesket i sentrum og fremhever den enkeltes menneskeverd, selvstendighet, ukrenkelighet og iboende verdighet» og videre at «Vi har en naturlig evne til å leve oss inn i andres situasjon som kommer til uttrykk gjennom vår samvittighet og som gjør oss til moralske vesener».

Burde ikke dette forplikte oss, ikke bare som enkeltmennesker, men også som organisasjon? Human-Etisk Forbund er en organisasjon med over 76 000 medlemmer. Kanskje fins det nesten like mange forskjellige årsaker til å være medlem.

I vår organisasjon er vi opptatt av menneskerettigheter, men skal det bare handle om de menneskerettigheter som er knyttet til religionsfrihet (frihet til og frihet fra)? Vi her opptatt av menneskets verdighet, men skal det bare handler om verdighet knyttet til livssyn?

Da Fri tanke portretterte Arild Knutsen i fjor, lanserte han noen forslag: «Vi kunne jo ha åpnet varmetue og aktivitetstilbud til vanskelig-

stilte, for eksempel. Vi kunne ha delt ut mat og opprettet sekulære behandlingsinstitusjoner.» Det har ikke skjedd noe siden dette. Arbeids- og prinsippprogrammene som ble vedtatt på landsmøtet legger ikke opp til slike aktiviteter. Men samtidig som organisasjonen skal arbeide for at staten sørger for at offentlige velferdstilbud og fellesinstitusjoner er livssynsneutrale for brukerne av tjenestene, ligger det i arbeidsprogrammet at organisasjonen skal utrede hvilke omsorgstjenester Human-Etisk Forbund skal tilby og på hvilket nivå.

rusbehandlingsfelt dominert av religiøse (men selvsagt velmenende) organisasjoner. Spørsmålet er om HEF bare skal arbeide for at første-linjetjenestene skal være livssynsneutrale, eller om organisasjonen også skal arbeide for å komme inn med alternative tilbud til kirkens, for eksempel i fengsler, på sykehus m.m. Da må det ikke være, som Knutsen kritiserer HEF for, bare for å være et alternativ til kirka, men fordi vi mener at dette har en verdi i seg selv.

Det blir ofte sagt at Human-Etisk Forbund ikke skal være alle gode

menneskeverdet i samfunnet – både politisk og praktisk? For det er ingen tvil om at de som lever på gata, enten det er rusmisbrukere, ulovlige asylsøkere, tiggere fra Romania, får redusert sitt menneskeverd – både gjennom hvordan vi har en tendens til å se på dem og hvordan de blir behandlet.

I Texas har en gruppe ateister nylig startet *Atheists Helping the Homeless*, som er et lite initiativ til å hjelpe hjemløse i Austin gjennom å dele ut nødvendighetsartikler. Det handler blant annet om å møte og se sine medmennesker nettopp som mennesker.

En tanke i den indiske ateistbevegelsen er at fordi alle bare har dette ene livet, må ateister være mer forpliktet til å arbeide for en bedre verden og for å bidra til menneskelig verdighet.

På samme måte som Human-Etisk Forbunds seremonitilbud handler om menneskelig verdighet og er basert på frivillighet, er det potensial for å legge til rette for en annen type frivillighet i forbundet. En frivillighet ute i felt. Vi kan for eksempel bidra med å dele ut askorbinsyre, så heroinbrukere slipper å ødelegge helsa ved å bruke sitronsyre. Vi kan ha en suppedag, og kanskje vi har noen bestefedre som vil samle inn

Arild Knutsen, leder for Foreningen for human narkotikapolitikk og tidligere medlem i Human-Etisk Forbunds hovedstyre, driver oppsøkende virksomhet blant Oslos narkomane, og kommer tett innpå livene deres.

Hva mener du? Bør Human-Etisk Forbund engasjere seg mer aktivt sosialetisk? Og ville du ha engasjert deg? Er ditt lokallag engasjert i sosialetisk arbeid av noe slag? Eller noe som ligner? Vi hører gjerne din mening! E-post: fri.tanke@human.no

I høstens annonsekampanje har Human-Etisk Forbund fokusert på religionsfriheten i det offentliges førstelinjetjenester, som sykehus, barnehage og eldrepleie. Problemstillingene her gjelder i høyeste grad også for rusmisbrukere, som ofte er priggitt et

sakers organisasjon, men kanskje kan vi være *noen flere* gode sakers organisasjon? Organisasjonen bør ikke ta stilling i politiske spørsmål der det er stor uenighet blant forbundets medlemmer, men det kan vel ikke være strid om verdien av å arbeide for økt

brukte klær og ulltepper? Ja, hva kan vi ikke gjøre. Arild Knutsen foreslår at forbundet kunne arrangere varmetue med filosofikafé – hadde ikke det vært noe?

Uteliv

Humanist forlag ga nylig ut boka *Uteliv*. Forfatter David Åleskjær har snakket med mange av dem som lever på skyggesiden av velferds-Norge. Innbyggere i landets største byer går for forbi dem hver dag, men stopper svært sjelden opp.

Det har David Åleskjær gjort. Han har rett og slett slått av en prat. Med seg har han hatt fotograf Jan Luneborg. Underveis har Åleskjær spurt seg hvem disse folkene er. Hvordan havnet de der de er i dag? Hvordan ser de på oss som går forbi, og hva tenker de om livet sitt?

Resultatet har altså blitt en hel bok. I tolv artikler forteller Åleskjær historiene til ulike personer i utemiljøet i Oslo, og fyller på med personlige betraktninger. I tillegg har William Fuglset har levert to artikler, mens Eirik Stillingen har skrevet én.

– Jeg er privilegert. Jeg sitter med et fullt halvliterglass inne på stasjonens dyre pub, i verdens dyreste hovedstad, og ikke med en kopp rett utenfor. Jeg har gått en del gatelangs det siste året fordi jeg skriver bok, ikke fordi jeg ikke har noe valg, skriver Åleskjær i forordet.

Åleskjær forteller at han begynte å skrive boka fordi han ble nysgjerrig på livshistoriene til de folkene som gikk forbi han på gata hver dag.

– Etterhvert fikk jeg ideen til en bok med intervjuer. Enkelte av Oslos narkomane og uteliggere har jo blitt kjente fjes som mange kjenner igjen. Tanken med boka er å gi navn til enkelte av disse ansiktene. Det ble til slutt et lite utvalg av historier som jeg mener er ganske representative for de mange jeg har hørt, men som ikke fikk plass i boka, forteller David Åleskjær.

Han er svært fornøyd boka, og spesielt med bildene som fotograf Jan Luneborg har tatt.

– Hva gjorde mest inntrykk på deg i prosessen?

– Det må være den svært åpne og hyggelige tonen vi ble møtt med hos de aller, aller fleste. Det har vært litt overraskende å merke den enorme positiviteten og åpenheten mange narkomane har til mennesker som de i utgangspunktet ikke har så mye til felles med, sier Åleskjær.

Han forteller at det også har gjort inntrykk å innse hvor hårfine marginer det ofte dreier seg om.

– Nesten alle vi pratet med, går med en drøm og en tro på at de skal komme seg ut av misbruket. Men likevel viser jo overdosestatistikken at altfor mange slike drømmer blir knust, ofte av rene tilfeldigheter. Jeg håper at samfunnet lager veien kortest mulig for de narkomane som tar en virkelig bestemmelse om å forsøke et annet liv, sier han.

Tekst: Even Gran, Publisert på Fritanke.no 11.11.2009

Human-Etisk Forbund er en frivillig organisasjon, og uten de frivillige på lokalplanet ville det ikke vært noen fylkeslag, navnefester, konfirmasjon, vigsler, gravferder eller seminar. Fri tanke møter tillitsvalgte rundt omkring i landet.

Inge Anzjøn har representert Østfold på landsmøtet i HEF, her sammen med fylkets delegater i Drammen 2005. Foto: Gunn Hedberg

«Jeg har følelsen av at vi har stoppet litt opp.»

Inge Anzjøn har vært en krumtapp i Fredrikstad – og Østfold – HEF i 25 år og er fortsatt aktiv i HEF i sitt 80. år.

Humanistisk ildsjel i Fredrikstad

Inge Anzjøn har vært en av krumtappene i Human-Etisk Forbund. I snart 25 år har han deltatt i lokal- og fylkeslagsstyrer, arrangert seminarer og diskusjonsklubber, holdt navnefest- og gravferdstaler – og er fortsatt aktiv i sitt 80.

Tekst og foto: Kirsti Bergh

Hvilke mennesker er det som er aktive i Human-Etisk Forbund? Hvordan ble de aktive – og hva gjør at de forblir aktive?

Inge Anzjøn (79) har vært aktiv i snart 25 år, og fortsatt tar han turen innom fylkeskontoret i Østfold så ofte han kan. Der spiser han matpakka si og slår av en prat med organisasjonssekretærene Hild Haaheim og Gunn Hedberg. Han er nestleder i lokallaget, og møter for Fredrikstad i fylkesstyret; han sitter i planleggingsgruppa for det regionale etikkseminar, et samarbeid mellom Østfold, Oslo og Akershus; han arrangerer livssynsdiskusjoner og er aktiv i den lokale avisdebatten.

Uten tillitsvalgte som Inge Anzjøn ville aktiviteten vært nær null – de holder seremoniene i gang, de driver lokal- og fylkeslag og kan alltid spørres når det er noe det trengs hjelp til, betror organisasjonssekretær Hedberg Fri tanke. Derfor starter vi vår intervjuserie med frivillige med et besøk hjemme hos Anzjøn utenfor Gamlebyen i Fredrikstad.

LENGE UTMELDT FØR HAN BLE INNMELDT

Vi begynner like godt med begynnelsen. For riktignok meldte Anzjøn seg ut av statskirken på samme tid som Human-Etisk Forbund ble stiftet, men syntes – da han oppdaget forbundet – at det var en litt aggressiv tone i kristendomskritikken.

– I utgangspunktet var det selvfølgelig helt nødvendig å være religiønskritisk. Jeg husker jo den gang du brennmerket deg selv om du sa noe kritisk om kirke og religion. Men da jeg kom hit til byen var det en humanetiker som hadde til dels ganske lange og aggressive innlegg mot kristendom og statskirke som jeg syntes gikk over streken. Det ga meg ikke lyst til å bli med i den foreningen, selv om kona mi var medlem, forteller Anzjøn.

Da den tidligere sivilingeniøren en periode var daglig leder i det lokale Nei til Atomvåpen, ble han kjent med hyggelige folk fra Human-Etisk Forbund, som også var ute på stand i byen. Etter hvert meldte han seg inn, og ikke før var han innmeldt, ble han huket tak i på gata av lokallagslederen og bedt om å stille til styret. Allerede på første styremøte ble han nestleder,

og snart var han i praksis også ansvarlig studieleder i lokallaget. En kan trygt si at læringskurven var bratt, og siden den gang har han vært med å holde hjulene i gang i Fredrikstad og Østfold.

Noe av det første han var med på, var å starte en diskusjonsklubb som møttes hver fjortende dag i Østfold Human-Etisk Forbunds daværende lokaler.

– Der kunne vi presse inn 40 stykker – da var det fullt, og det hendte ofte at det ble så fullt, forteller han.

Møtene handlet ikke nødvendigvis om Human-Etisk Forbund eller statskirketema.

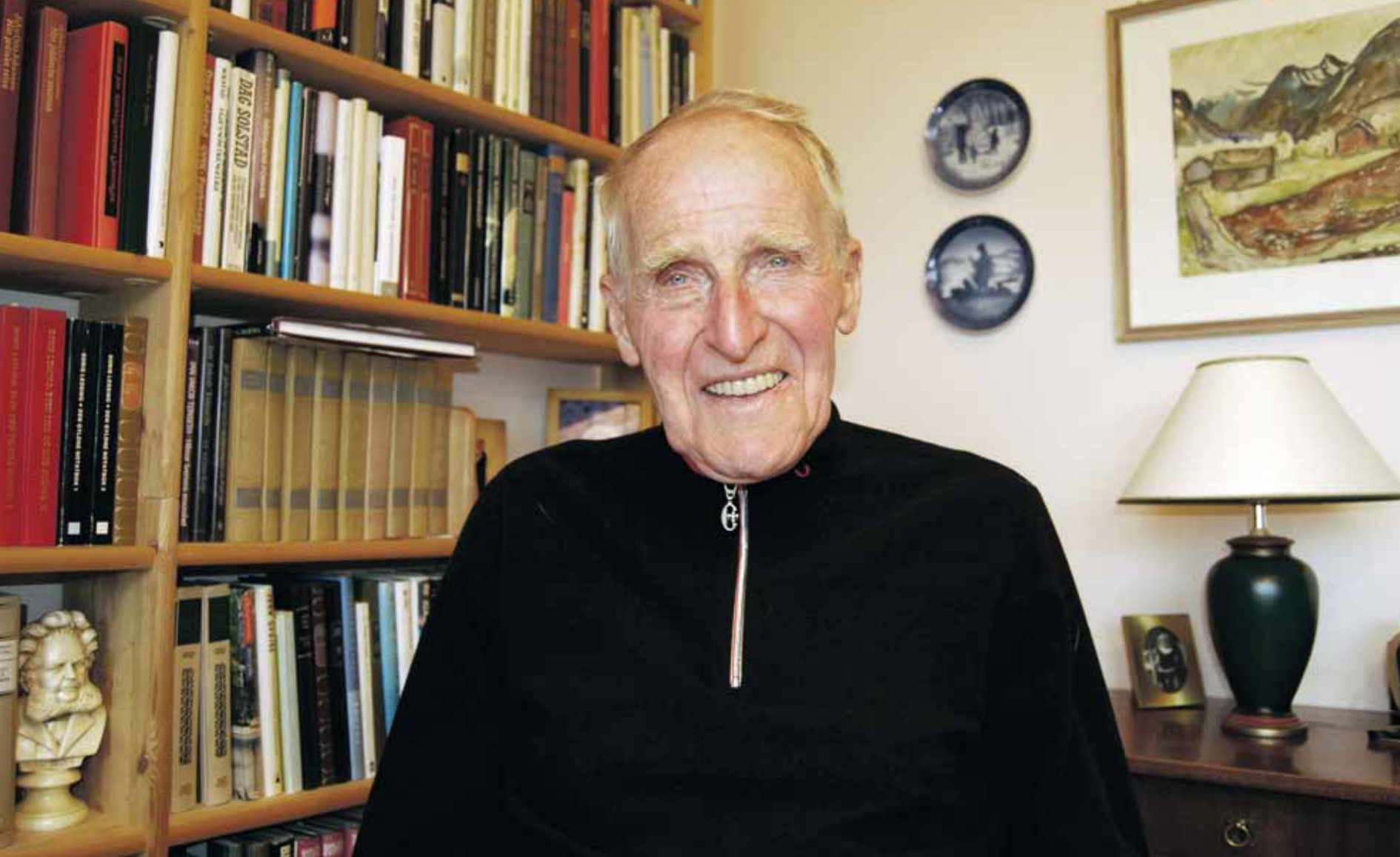
– Særlig et møte om humor var vellykket, med Ragnar «Joker» Pedersen og Pål Nielsen – to av landets morsomste menn, mener jeg. Da var det mange som lo mer enn de hadde godt av. Hehe. Vi hadde mange vellykkete møter.

Som tillitsvalgt i forbundet blir man lett dratt inn i flere aktiviteter, og snart ble Anzjøn også spurt om å være gravferdstaler. I 1990 holdt han sin første gravferdsseremoni, etter å ha vært på kurs med HEF-pioner Helmut Ormestad.

– Jeg var veldig nervøs og hadde en del ideer om hva jeg kunne og ikke kunne gjøre. Jeg nektet for eksempel å stå på talerstolen, jeg stod ved kista og fomlet med mine A4-papirer, hehe. Men det jeg sa, var visstnok bra, smiler han.

Han forteller at avdøde var statskirkemedlem, mens ektefellen var Jehovas vitne og ikke ville ha prest og kirke. Etterpå sa hun til ham: «Det var rent det du sa.»

– Da har du kanskje ikke vært av de «misjonerende» gravferdstalerne?

– Nei, det har jeg alltid passet meg for. Vi hadde en veterantaler her som hadde laget seg noen formuleringer om humanisme som nærmest var en slags, ja, om det ikke var forkynnelse så var det farlig nær.

Selv mener han en gravferdstale bør være fyldig og si noe om avdødes liv; det vedkommende har vært oppvokst av, og forholdene til andre mennesker, og gjerne episoder fra livet – en pussig episode som de tilstedeværende kan le litt av.

– Jeg har pleid å si noe om livssyn hvis det var viktig for avdøde, og da kanskje nevne medlemskapet i HEF. Ofte har jeg innledningsvis brukt diktet *Vårt liv* av Sverre Halbo, for det synes jeg sier noe viktig, og så har jeg gjerne brukt hans *Takk* som avslutningsdikt. Utover det maser jeg ikke om humanisme og Human-Etisk Forbund, eller at livet skal leves sånn og ikke sånn. Det synes jeg faktisk er utidig.

STYRKE TIL Å SE DØDEN I ØYNENE

Det har blitt omkring 70 taler til sammen, og han har lagt mye arbeid i dem alle. Nå mener han at han har holdt sin siste gravferdstale, at han er for gammel til flere. Men han forteller at livssynet er ikke blitt mindre viktig nå som han merker at han nærmer seg slutten av livet. Tvert i mot.

– Jeg tror en rolig reflektert humanisme kan gi meg den nødvendige ro og styrke til å se livets siste år og døden i øynene, mener Anzjøn.

– Det er blitt enda mer tydelig for meg med årene, at verdien og meningen med *mitt* liv, er det bare jeg selv som kan finne.

Han nevner Richard Normans innføringsbok *Humanisme* som en av

de bøkene han har hatt mest utbytte av å lese.

– Jeg synes at han går inn på hva det egentlig handler om – som livssyn og menneskesyn. Han framhever at humanismen er i tvil, stiller alltid nye spørsmål og finner ingen absolutte sannheter og endelige svar. Humanismen er et livssyn som er underveis, provisorisk, midlertidig.

Human-Etisk Forbund har vært viktig for Anzjøn disse 25 årene. Her har han blitt kjent med mange fine folk og hatt mange gode opplevelser. Samtidig har ikke forbundet levd helt opp til forventningene.

– Da jeg meldte meg inn, hadde jeg en forventning om at det var et sted hvor jeg kunne treffe folk og snakke om likt og ulikt, ikke minst om livssyn, ha åpne samtaler. Det synes jeg ikke jeg har opplevd for mye av ...

– Men jeg har hatt mye glede av etikkseminarene som jeg har vært med på siden 1993, og like lenge har vi hatt en livssynsgruppe her i Fredrikstad som jeg tok initiativ til. Vi har møttes jevnt og trutt sånn stort sett en gang i måneden, noen ganger med 4-5, andre ganger med 10-12 medlemmer. Til sammen har kanskje 30-40 forskjellige mennesker vært innom.

Deltakerne eller Anzjøn foreslår tema til neste møte, og han sender ut en kronikk eller utdrag fra bok på forhånd.

– Vi har et par timer hvor vi snakker fritt fra levra. Jeg husker nesten ikke hvordan det kom i stand, men jeg husker at vi hadde det første møtet på kontoret i Torbjørnsgate. Jeg gledet meg til at vi skulle snakke om livssyn. Det er dette forumet som har vært det nærmeste jeg har kom-

met til å oppfylle grunnen til at jeg ble med i HEF.

– *Det å komme sammen har vært med på å utvikle livssynet ditt?*

– Ja, og ikke minst menneskesynet mitt.

EN UTFORDRING Å AKTIVISERE MEDLEMMER

– *Som mangeårig tillitsvalgt, hva tenker du er Human-Etisk Forbunds største utfordring?*

– Jeg merker jo hele tiden – både i fylkeslaget og i lokallagene – en viss dårlig samvittighet, fordi vi ikke har medlemstilbud som fenger. Det prøver vi å gjøre noe med – uten hell. Før jul i fjor inviterte vi medlemmer til gratis Café de Concert med Aksel Kolstad, vakker klassisk musikk. Vi hadde booket plass til førti stykker på Peppes pizza etterpå, men det var knapt ti som meldte seg på og sju stykker som kom.

Anzjøn mener de aktive må slutte å ha dårlig samvittighet.

– Vi gjør så godt vi kan med å arrangere seremonier og, det vi ellers kan make. Vi kan ikke tvinge folk til å være med på aktiviteter hvis de ikke har lyst til det, fastslår han.

Men det å arrangere flere samtalekvelder – eller filosofikafeer – det har han tro på. Det har lokallaget gjort av og til med hell.

Selv om Anzjøn alltid har ment at en sterk sentralorganisasjon er nødvendig og viktig for forbundet, har også han merket sentrum-periferikonflikten i HEF, med evig drakamp og følelsen av at sentralorganisasjonen ofte synes det som skjer av seremonier og aktivitet ute ikke er bra nok.

– Jeg vil absolutt berømme den gjengen der inne som står på og gjør jobben og ikke svikter oss, men jeg

tror det hadde vært bra om det hadde vært mer anerkjennelse og oppmuntring til både lokallag og fylkeslag, reflekterer han.

LITT ULLEN ORGANISASJON

Det er ikke det eneste kritiske han har å si om forbundet sitt.

– Jeg har følelsen av at vi har stoppet litt opp, vi har ikke noe motstand som gjør at vi skjerper oss og blir tydelig i hva som er viktig for oss. Det er noe ullent over organisasjonen og hva vi vil med den. Ta for eksempel navnedebatten – det er helt utrolig at vi bruker så mye tid på å diskutere navnet, uten å satse mer på humanisme i praksis. For meg er det viktig ikke å bli sittende fast i ordkløveri, det jeg kaller «instrumentell humanisme». Det er ikke så viktig at man ute i verden kaller seg humanister i stedet for humanetikere, påpeker Anzjøn, som understreker at han alltid har hatt sansen for HEF-veteran Levi Fragell, men at han her er uenig med ham.

Begrepsmessig bruker han likevel både humanist og humanetiker.

– I de sammenhenger hvor det viktige er at jeg er medlem i Human-Etisk Forbund, kaller jeg meg humanetiker, men livssynsmessig er jeg humanist.

Kritikk til tross, Anzjøn føler taknemlighet for hva HEF har betydd for ham. Og selv kan han glede seg over en medlemsøkning på over 200 % i lokallaget siden han ble aktiv.

Hvilken betydning tror han at hans innsats har hatt?

– Jeg tror vel mine tillitsverv har betydd noe for å holde det i gang. Kanskje ikke noe voldsomt bidrag til vekst og utvikling, men jeg vil gjerne tro at det nytter.

Hvordan forholder vi oss til DØDEN?

Trolig er vi mennesker de eneste skapninger her på kloden som er seg bevisst at hver enkelts liv før eller siden vil ta slutt. Dermed blir spørsmålet hvordan vi forholder oss til dette, både som enkeltmennesker og som samfunn. Skal vi unngå å tenke på døden eller gi den en sentral plass i livet?

Tekst: Morten Fastvold

Svarene på dette spørsmålet har variert til dels sterkt opp igjennom tidene. Pyramidene i Egypt er de fremste monumenter over en døds-kult som preget de tidligste samfunn vi kjenner til, der troen på et etterliv sto sentralt. Livet slutter ikke når døden inntraffer, var omkvedet, for da gikk sjelen over i en ny tilværelse i en oversanselig verden der også gudene huserte. Og enda før den tid ble forfedrenes ånder tilbedt, både

delse i en annen jordisk skapning, høyt- eller lavtstående, avhengig av hva man har gjort seg fortjent til. Dermed er det lett å tro at forestillingen om et etterliv er nødvendig for oss mennesker – ja, at vi til syvende og sist ikke kan utholde tanken på at døden er det endelige punktum for vårt liv, sjelelig såvel som fysisk.

Som en av kirkens menn her til lands fikk seg til å si: «Selv humanetikere trenger en prest på dødsleiet.»

og her har hun ikke funnet belegg for prestens påstand. De døende hun har snakket med, og som har hatt et humanistisk, sekulært livssyn, har ikke hatt behov for noen prest eller for noen tanker om et hinsidig liv når det gikk mot slutten. I stedet har de fremvist en avklart ro og ikke savnet noen løfter om et etterliv.

Vel kan vi her snakke om reflekterte mennesker som langt på vei har forsonet seg med at de skulle dø, og som har levd ut fra den humanetiske tesen om at «Jeg tror på et liv før døden». Dermed er de kanskje ikke representative for den store hop. Men her må vi være forsiktige og ikke fremsette bastante påstander. Kanskje er ikke folk flest så henfalte til forestillinger om et hinsidig liv som mange vil ha det til. Kanskje er dette en myte som er i ferd med å tape terreng.

Sykepleier Tor-Arne Henningsen, som er humanetiker og ansatt i Fransiskushjelpen (der det er høyt under taket), bekrefter Larsgaards inntrykk av at døende stort sett ikke klammer seg til noe håp om at sjelen skal leve videre. Også han har erfart at personer med et ikke-religiøst livssyn som oftest er rolige og avklarte i forhold til eget liv og forestående død. Vel kan de veksle i humør og ha

ulike faser der uro og tvil gjør seg gjeldende, men hovedinntrykket er at de døende er tøffe og modige mennesker som helt til det siste bevarer sin evne til å bry seg om sine nærmeste – og om sykepleieren ved deres side. Han har for eksempel opplevd å bli spurt om hvordan han hadde det i ferien av pasienter som ligger på det aller siste.

– Min forventning da jeg for atten år siden begynte å arbeide med døende pasienter, var at en god del av dem ville tilkjenne en kristentro og kanskje be om å bli lest for fra Bibelen eller å få snakke med en prest, forteller Henningsen. Men slike forespørsler har vært langt mer sjeldne enn det jeg først antok. Kanskje kan noen undre seg om de faktisk kommer til Gud, men det viktige for dem er å ha et medmenneske de kan undre seg sammen med. Og som de kan samtale med om livet de har levd, og kanskje om sorgen over å skulle forlate sine kjære og over ting de ikke fikk utrettet. Eller om skyld, som for eksempel spørsmålet «Hvorfor ble akkurat jeg så syk?». Uansett tema er den gode samtalen svært viktig i livets siste fase.

EN FREMMEDGJORT DØD

Larsgaards og Henningsens erfaringer tilbakeviser altså antakelsen om at vi alle, når vi ligger på dødsleiet, vanskelig vil kunne forsones oss med tanken på at «dette livet er alt vi fikk». Slike erfaringer er viktige og vil kanskje overraske humanetikere flest, som nok innerst inne lurer på hva de vil si og mene når timeglasset renner ut. Hvilken ærlig sjel gjør ikke det?

Men er det mulig å forsones seg med døden, slik de Larsgaard har samtalt med og mange av Henningsens

«Livet slutter ikke når døden inntreffer, var omkvedet.»

for å ære dem og fordi de kunne ha sin innvirkning på de levendes liv og levnet, slik at det gjaldt å holde seg inne med dem – noe vi ser den dag i dag i såkalt primitive religioner.

Alle religioner dyrker forestillingen om et etterliv, enten i form av en evig tilværelse i et paradisi eller et helvete, eller som en sjelens gjenfø-

IKKE OPPTATT AV NOE HINSIDIG

Kitty Larsgaard, organisasjonssekretær i Human-Etisk Forbund, blir naturlig nok provosert av en slik uttalelse. Både fordi den virker nedlatende og fordi den er usann. Larsgaard har hatt en del samtaler med døende mennesker i de senere år, som et ledd i hennes arbeid med HEFs «omsorgsparaply»,

Det eneste sikre vi vet om vår fremtid, er at vi skal dø.

pasienter langt på vei synes å ha gjort? Spørsmålet blir ikke minst aktuelt i et samfunn som vårt eget, der man helst ikke vil vite av døden – bortsett fra i underholdningsøyemed, i form av filmer og tv-serier og romaner og dataspill. Men der opptrer døden på liksom, og på trygg avstand fra vårt eget liv. Også når den reelt nok opptrer i nyhetene, holder den som regel betryggende avstand til vår lune sofa.

Som Henningsen formulerer det: Døden er blitt fremmedgjort i vårt moderne vestlige samfunn.

Så når døden omsider melder seg for ramme alvor, gjemmer vi den gjerne bort ved å sende den det gjelder bort fra hjemmet, der de fleste døde for bare et par generasjoner siden. Nå skal våre nærmeste helst sovne diskret inn på sykehus eller sykehjem eller et hospice, mens de gis alt som er mulig av lindrende behandling. Og vi pårørende skal stå fritt til å holde oss hjemme dersom vi ikke orker å bevitne selv den døsigste død.

Dessuten forbindes døden mer og mer med gamle mennesker, som allerede er blitt stuert bort fra de viktigste samfunnsarenaer, som arbeidsliv og underholdningsindustri. Helt ulikt tidligere tider er det bare sjelden vi møter barn og unge og folk i sin beste alder på dødsleiet. De relativt få yngre mennesker som dør, omkommer stort sett i ulykker, eller de blir drept av andre eller tar selvmord. Med all den medisinske ekspertise vi nå har til rådighet, og som redder eller forlenger livet til mange av dem som tidligere ville ha dødd «for tiden», er det stort sett gamle mennesker som blir liggende for døden. Og som dermed får anledning til å reflektere over og oppsummere sitt liv.

Følgelig er det gjerne godt voksne, døende mennesker som Henningsen samt Larsgaard og øvrige støttepersoner i Human-Ètisk Forbund har gode samtaler med. Mens de pårørende som oftest er målgruppen når yngre personer er blitt «revet bort». Da er det sorgbearbeiding som blir støttepersonenes fremste oppgave.

DØDEN PASSER STORT SETT DÅRLIG

Døden er i det hele tatt blitt noe vi ikke lenger har tid til i vårt gjennom-effektiviserte samfunn, så opptatte og dobbeltarbeidende som vi er blitt. Vi fyller hverdagen med jobb og alskens gjøremål og materielle goder og ambisjoner om alt vi vil oppnå her i livet, og om hvordan vi skal få «reali-

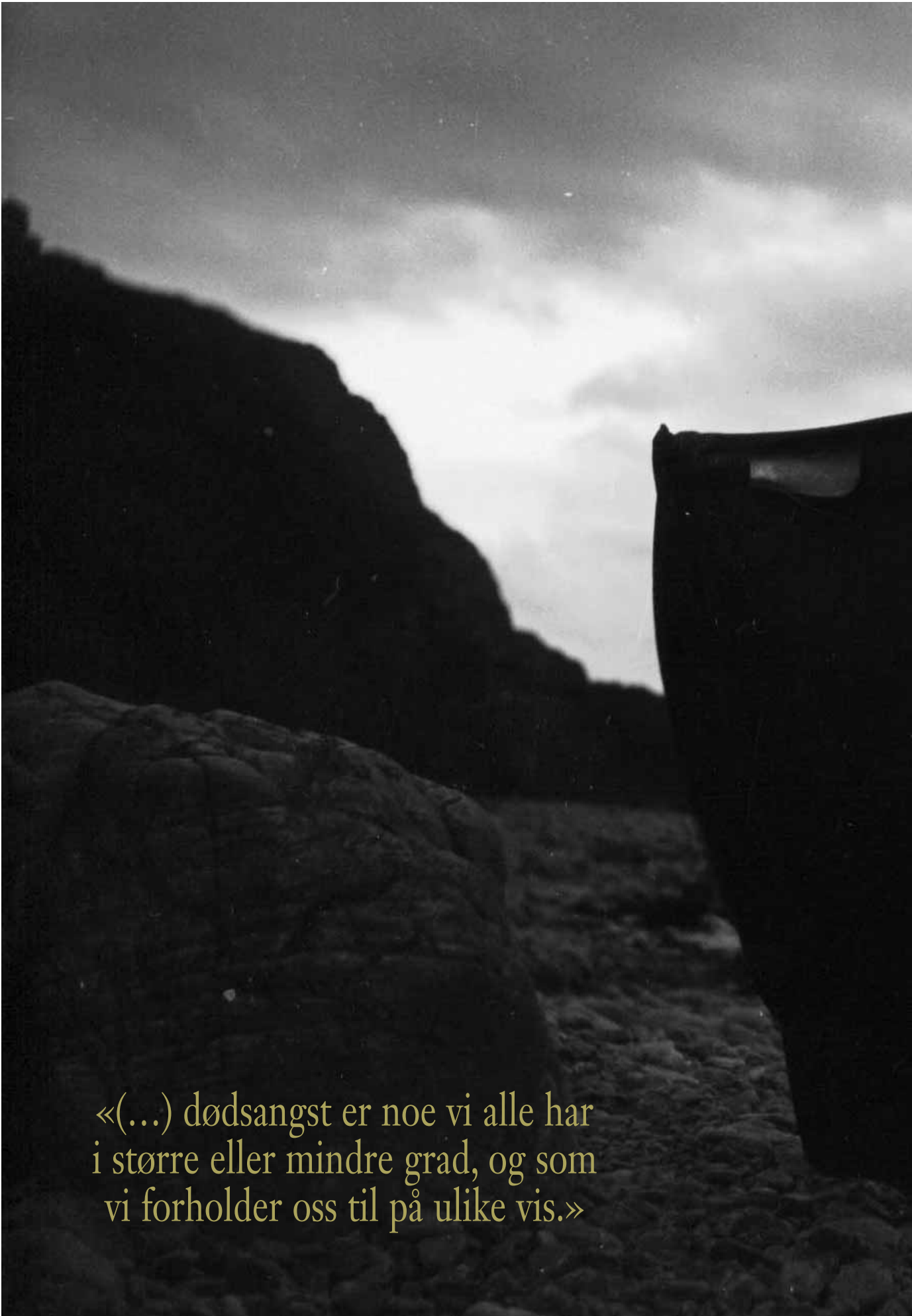
sere oss selv». Vårt intense fokus på det dennesidige står i skarp kontrast til Egypts pyramider, der livet etter døden var det som opptok folk.

Derfor reises ikke lenger monumenter til ære for det hinsidige, noen spredte kirkebygg til tross. Nå oppføres i stedet verdslige katedraler i form av kunstmuseer og operahus og kanskje en holmenkollbakke, der alskens estetisk nytelse settes i høysetet. Og vi finner det såre vel. For som vi gjerne synger: Du kan ingen-

ting ta med deg dit du går.

Like fullt melder en nagende mistanke seg om at vårt sterke fokus på det dennesidige ikke er så tilforlatelig og opplyst som det vi helst vil tro. For kan ikke også dette være en måte å gjemme bort døden på? Eller snarere en måte å fortrenge den fra vår bevissthet på?

Når vi helst holder døden på avstand, tankemessig sett, skyldes det nok mer enn i tidligere tider at døden passer så dårlig med våre planer. Selv

«(...) dødsangst er noe vi alle har i større eller mindre grad, og som vi forholder oss til på ulike vis.»

når man er blitt gammel, er det lett å føle at vi ennå har mye ugjort. Dét er noe flere av Henningsens dødssyke pasienter har gitt uttrykk for.

Da kan den første innskyttelsen være å be om litt utsettelse, slik korsfarer-ridderen i Ingmar Bergmans filmklassiker *Det syvende innseglet* gjør (for problematikken er tross alt tidløs). Når mannen med låen brått står foran ham, er gode råd dyre. Og ridderen vet råd, han utfordrer Døden til et parti sjakk, der han skal få leve så lenge

Døden – anskueliggjort av skuespilleren Bengt Ekerot i Ingmar Bergmans film *Det syvende innseglet* (1957)

enn angst for døden selv. Da er sorg over å skulle forlate livet og dem man bryr seg om et mer fremtredende tema, som allerede nevnt.

ET LIVSSYN FOR DE STERKE?

Vi fristes til å tenke at dette nesten høres for godt ut til å være sant. Og på Kitty Larsgaards kontor i Humanismens hus i Oslo henger en plakater der Ibsen og Bjørnson og Øverland med flere av vårt lands fordums åndshøvdinger er tegnet som et gruppebilde, under den stolte tittelen «Tolv norske humanister». Joda, disse prominente menn og kvinner kunne saktens møte døden og den etterfølgende intethet med et avklart sinn. Kanskje har Larsgaards og Henningsens døende samtalepartnere vært av en lignende støpning, ved at de har tålt det mange andre uten samme åndskraft vil kunne utholde? Ja, er humanisme til syvende og sist et livssyn forbeholdt de sterke?

Larsgaard mener ikke det. Og henviser igjen til egen erfaring med døende som verken var noen Ibsen, Bjørnson eller Øverland, men som like fullt møtte døden og intetheten på et rolig og verdig vis. At dette er en høyst reell mulighet som er oppnåelig for de fleste, føler hun seg temmelig sikker på. Og legger til at de fleste, henne selv inkludert, nok er mer redde for å lide på dødsleiet enn for å dø.

Slike erfaringer motsier nok en gang den hevdvunne antakelsen om at vi mennesker – med unntak av noen få gjennomreflekterte og mentalt sterke personer – trenger forestillingen om et hinsidig liv når vårt timeglass renner ut. Vi kan se for oss geistlige som i godt selskap med andre samfunnsstøtter medgir, kanskje etter en konjakk eller to, at nei, det er vel så at det neppe finnes noe liv etter døden eller noen virkelig eksisterende Gud, men at troen på dette like fullt er nødvendig for den jevne kvinne og mann, og av den grunn bør opprettholdes. Fordi de svakere sjeler, som unektelig utgjør det store flertall, trenger den åndelige krykke og trøst som forestillingen om en rettferdig Gud og et evig liv inngir, selv om den skulle være dårlig underbygd av de faktiske forhold.

DET HINSIDIGE INNGIR MER ANGST ENN TRØST
Problemet med en slik religiøs kynisme – eller skal vi si pragmatisme? – er at den trolig skaper mer, og ikke mindre, angst hos de ureflekterte brede masser. For hva er de mest skrem-

sjakkpartiet varer. Senere i filmen forbauses en skuespiller over å bli hentet av Døden, og sier at det ikke passer fordi han og den øvrige teatertruppen snart skal ha forestilling. Den forestillingen er avlyst på grunn av dødsfall, svarer Døden tørt.

IKKE NØDVENDIGVIS ANGST PÅ DØDSLEIET

Det syvende innseglet er gjennomsyret av en angst for døden. Dødsangst er da også et tema som har opptatt mange kunstnere og tenkere opp

igjennom tidene. Bergman har sagt at han måtte lage denne filmen for å få bukt med sin egen dødsangst.

Så hvorfor er ikke dette grunn-temaet i vår kultur og i hele vår menneskelige eksistens noe særlig fremtredende hos de dødssyke som Larsgaard og Henningsen har samtalt med? De er jo hinsides det stadium der en fortrenkning eller benekting av døden har noe spillerom, ettersom døden klart og utvetydig stirrer dem i hvitøyet. Dermed kan deres ro og

avklarhet virke merkelig. Men kanskje har også dødsangsten fått en oppblåst, mytologisk status som vi gjør best i å rokke ved?

Uansett hvordan dette måtte være eller ikke være, så kan Larsgaard og Henningsen bare opplyse at angst for døden ikke har vist seg å være spesielt fremtredende hos de døende personer de har møtt. Enkelte av dem, særlig erklærte humanetikere, har snarere hatt angst for å bli gravlagt av en prest som ikke tar hensyn til deres livssyn

Sykepleier Tor-Arne Henningsen har arbeidet med alvorlig syke og døende pasienter i atten år. Foto: Anders Aas

«Uansett tema er den gode samtalen svært viktig i livets siste fase.»

Sykepleier Tor-Arne Henningsen

mende utsikter: at det ikke finnes noe liv etter døden, eller at hver og én etter døden stilles til doms overfor en allmektig Gud som prompte kan ekspedere oss til himmelen eller helvetet?

Mye tyder på at sistnevnte alternativ er langt mer skremmende, og at «personlig kristne» og andre med et inderlig forhold til sin Gud, kan rammes av vel så mye dødsangst som ikke-troende. Det gjelder særlig hvis man ikke kan gjøre seg fortjent til frelse, slik vår hjemlige lutherske kristendom prediker. Da blir vi alle totalt utlevert til den dømmende og straffende gudens luner, ettersom det kun er av Guds nåde vi kan bli frelst og unngå helvetes pinsler, arme og syndige mennesker som vi er.

Ser vi bakover i historien, for eksempel til den middelalderen som Bergman gestalter i *Det syvende inn-*

seglet, virker det klart at forestillingen om en streng far i himmelen som man aldri visste hvor man hadde, uansett hvor kjærlig man angivelig var, ga grunnlag for mye angst. Og når predikanter truet med helvetes pinsler for alle dem som ikke levde slik det behaget Gud, kunne angsten for såvel døden som etterlivet ta overhånd og bringe folk fra forstanden. Opptoget med flagellanter som i samme film pisker seg selv til blods for å mildne Guds antatte vrede over menneskenes synder, er en skremmende manifestasjon av dette. At prestesønnen Bergman ikke har lagd noen anti-kristelig agitasjonsfilm, men strevde oppriktig med å overvinne de skremmende sider ved sin barnetro, gjør fremstillingen desto mer virkningsfull.

Også i antikkens Hellas hersket

en utbredt dødsangst basert på forestillingen om et etterliv. Vel tømte Sokrates sitt giftbeger ved godt mot, ut fra overbevisningen om at hans sjel ville komme til en oversanselig verden der alle fordums store sjeler huserte. Hvilke samtaler skulle han ikke da få! Men filosofen Epikur, som levde et par generasjoner senere, cirka tre hundre år før Kristus, var så betenkt over all den frykten for hva som ventet vår sjel etter døden at han satte sin tenkning inn på å motvirke denne.

Det gjorde han først og fremst i form av tesen om at alt som finnes, er materie, og at det derfor ikke eksisterer noen sjel som kan vandre over i et hinsidig liv. Også Aristoteles hadde ment at sjelen ikke overlevde legemets død – til forskjell fra sin læremester Platon, som iherdig forfektet sjelens udødelighet, og dermed er blitt utropt til den første kristne før Kristus.

Videre forsikret Epikur sine disipler om at gudene, hvis de i det hele tatt fantes, brydde seg så lite om menneskenes gjøren og laden at de ikke ville ha giddet å straffe vår sjel etter døden, dersom vi hadde hatt en udødelig sjel. Bare vi lar slike og noen andre kronargumenter mot dødsangst synke inn, som en sjelens medisin, vil vi kunne oppnå sjelefred og lykke før døden kommer og gjør oss til støv.

Å KUNNE SE DØDEN I ØYNENE

Dødsangst så vel som angst i sin alminnelighet er noe som særlig har opptatt eksistensialfilosofer helt siden Søren Kierkegaard. Også de som driver en eksistensielt orientert psykoterapi, gir dødsangsten en sentral plass i forståelsen av psykiske lidelser spesielt og av den menneskelige eksistens generelt. Så før vi fristes til å avskrive dødsangsten som en myte, basert på både feilaktige og uhen-siktsmessige forestillinger om et etterliv, og som noe vi finner langt mer sjelden hos dødssyke mennesker enn det vi gjerne tror, bør vi se litt nærmere på hva eksistensialfilosofiens opptatthet av dødsangst går ut på.

En av verdens mest kjente eksistensialistiske terapeuter, den amerikanske psykoanalytikeren og forfatteren Irvin D. Yalom, har viet en hel bok til dette emnet. Den kom i fjor og heter *Staring at the Sun: Overcoming the Dread of Death* (norsk utgave: *Å stirre på solen. Om å overvinne frykten for døden*, Capris forlag, 2009). Her beskriver han en rekke pasienthistorier der en til dels lam-mende dødsangst gjør seg gjeldende, samt hvordan denne angsten kunne avhjelpes. Som en erklært humanist utroper han Epikur til den store autoritet på dette området, fordi den gamle filosofers hestekur mot dødsangst etter Yaloms mening er god og relevant

Organisasjonssekretær i Human-Etisk Forbund Kitty Larsgaard har hatt mange samtaler på et livsfilosofisk og medmenneskelig plan med døende, pårørende til døende og mennesker i sorg etter dødsfall. Foto: Anders Aas

medisin for sjelen den dag i dag.

I likhet med Epikur og en rekke andre filosofer og kunstnere, mener Yalom at dødsangst er noe vi alle har i større eller mindre grad, og som vi forholder oss til på ulike vis. Det mest nærliggende er å prøve å fortrengte den, noe som tilsynelatende kan lykkes. Men da vil den kunne opptre i ulike forkledninger, slik som en overdreven hang til nytelser og materiell rikdom og status og ytre opplevelser, der man likevel aldri får nok eller blir tilfreds. Yalom gir flere eksempler på det.

Dessuten kunne vi anføre den vegring for å ha noe erklært livssyn som i ti-tjue år har vært utbredt blant unge mennesker i vårt samfunn. Det å ty til ironi når de store spørsmål stilles og ikke ha meninger på ramme alvor, men like fullt ville «bli til noe» i media, og slik sett få «realisert seg selv», kan dekke over mye uerkjent dødsangst. Kanskje gir det store, nærmest epidemiske oppsvinget av psykiske lidelser i befolkningen, særlig blant yngre mennesker, en pekepinn på det?

Dermed er det ikke sagt at det å stå for noe stort og substansielt i seg selv motvirker dødsangst. Mennesker som klamrer seg til et bestemt livssyn, av og til et ekstremt sådant, har gjerne en like sterk hang til ikke å ville granske det med et kritisk blikk. Det er

nettopp derfor de må klamre seg til sin overbevisning, fordi de i bunn og grunn er usikre på om den holder vann. Personer med fundamentalistiske tilbøyeligheter tror nemlig ikke for mye, de tror tvert imot ikke nok. Og den dagen klokkeetroen revner, vil dødsangsten kunne bryte fram.

DØDSANGST KAN INNGI OSS LIVSGNIST

Alternativet – og løsningen ifølge eksistensialfilosofien – er å erkjenne vår angst for døden, slik at dødens realitet ikke forblir en abstrakt, intellektuell erkjennelse som vi helst skyver fra oss og gir andre forkledninger. Bare hvis vi for alvor lar vår endelighet synke inn i oss, vil vi kunne forsones oss med den, og dermed kunne leve et godt og autentisk liv.

Dette faller oss verken naturlig eller lett. For som den franske syttenhundretallsforfatteren La Rochefoucauld har sagt: «Verken solen eller døden lar seg stirre rett på» (Yaloms boktittel henspiller på dette). I alle fall ikke lenge ad gangen. Men glimtvis kan vi få til, og det vil paradoksalt nok berike vårt liv. Og til fulle gjøre det mulig å tro på et liv før døden, slik humanister har satt seg fore.

Helst bør denne oppvåkningen skje i god tid før man blir gammel og døden banker på. For da er det for sent å gjøre noe særlig fra eller til. Innser man først da at man ikke har

levd på noe ektefølt vis, men bare har jaget etter tant og fjas som ikke er viktig når alt kommer til alt, kan dette være uutholdelig å bære. Det er da man opplever at man «ikke har levd», selv om man er blitt nitti år – og da har man grunn til å føle både anger og angst.

Mens den som i tide har tatt konsekvensen av sin dødelighet og fått brukt sitt liv som best man kan, og dermed har skapt seg en mening i tilværelsen, neppe trenger å bli overmannet av dødsangst når livet ebber ut. En dødsangst som treffer oss i tide, kan inngi oss den livsgnist vi trenger for å ta ansvar for eget liv og ta de valg som gagnar oss best.

Kanskje har dette vært et felles trekk hos de døende personer som Larsgaard og Henningsen har samtalt med?

SAMTALER BÅDE FØR OG ETTER DØDEN

Det å snakke med de pårørende til den som har dødd, som når man skal forberede en gravferdstale, er en godt etablert praksis innenfor Human-Etisk Forbund. Men, som Tor-Arne Henningsen bemerker: Kunne man ikke snakke med personen selv i de siste ukene av hans eller hennes liv, og ikke bare med de pårørende etter at vedkommende er død? Når det gir den døende så mye å treffe et medmenneske som han eller hun kan føre gode samtaler med, burde vel også dette være en prioritert oppgave for humanetikere?

Mange vegrer seg kanskje for et slikt forsett – selv etter å ha fått høre at det ikke først og fremst er angst og beven den døende vil møte en med. For det å snakke med døende fordrer at man har et noenlunde avklart forhold

lindre fysisk smerte, og bare spør om de skal ringe en prest hvis den døende også tilkjenner en eksistensiell smerte. At sykepleiere flest forsvarer seg med at de ikke er vant til å føre eksistensielt betonte samtaler, og i stedet gjør denslags til et tabu, er beklagelig. Dermed overlater de jo pasienten til seg selv i den stund da han eller hun virkelig trenger et medmenneske ved sin side.

– EN POSITIV OPPLEVELSE

Av samme grunn ser Kitty Larsgaard klart behovet for at lekfolk trår til for å avhjelpe døendes behov for noen å snakke med om det som er viktig. Derfor er hun på vakt mot alle tillop blant humanetikere til å si at «nei, vi driver ikke med medmenneskelighet». Selvsagt skal humanister drive med medmenneskelighet, og ikke ha noen skrupler mot å ta ord som medmenneskelighet og nestekjærighet i sin munn. Det bør være en klar humanistisk oppgave å bistå folk som ligger for døden eller som er i sorg eller i en eksistensiell krise med å samtale med dem på et livsfilosofisk og medmenneskelig plan.

Derfor vil hun gjøre sitt for at HEF viderefører og intensiverer arbeidet med å rekruttere og skolere det de kaller støttepersoner, som ble startet for mer enn ti år siden. For det er stadig flere som ønsker å ha noen andre enn presten å snakke med når de trenger å samtale om livet og døden, fordi de har et sekulært livssyn.

Vel finnes det prester på sykehus og ellers som ikke driver forkynning i utide, og som møter døende og sørgende på en god, medmenneskelig måte. Larsgaard vil derfor ikke skjære alle over én kam, eller avstå fra et-

«Det bør være en klar humanistisk oppgave å bistå folk som ligger for døden (...)»

Kitty Larsgaard, HEF-samtalepartner

til at man selv en gang skal dø, ellers klarer man neppe å være det medmenneske som den døende kan trenge.

– De avviser deg hvis du ikke er åpen og komfortabel i møtet med dem, sier Henningsen, for når man er blitt gammel og ligger på det siste, gidder man ikke lenger å ta hensyn. Men er du ledig og omgjengelig og interessert, vil det så å si alltid gå bra.

Som sykepleier ser Henningsen klart behovet for denne typen frivillig bistand ved livets slutt. Mange tror kanskje at sykepleiere tar seg av dette, men i stedet er det nærmest blitt en trend blant sykepleiere å kun ivareta medisinskfaglige behov, og å se bort fra pasientens eksistensielle og åndelige/religiøse behov.

– Men det blir for enkelt hvis sykepleiere kun bestreber seg på å

hvert samarbeid med prester og andre religiøse. For eksempel kan hun henvise folk til Fransiskushjelpen når de trenger noen å snakke med, ettersom det der er plass for både sekulære og religiøse som vil fremme den gode samtalen. Men at HEF bør ivareta og utvide sitt eget tilbud på dette området, finner hun opplagt.

Og, betror hun oss til slutt: – Det er nesten følt å si det, men de samtale jeg har hatt med døende, har gitt meg utrolig mye. De har så å si bare vært positive opplevelser. Derfor har jeg ingen problemer med å anspore andre til å gjøre det samme.

Morten Fastvold er journalist og filosofisk praktiker. Han har bidratt i på Human-Etisk Forbunds kurs i livssynssamtaler.

Når gravferden gjenstår

– Jeg finner det spennende å utfordre meg selv på de vanskelige ting i livet, sier gravferdskonsulent Torunn Aarø Finnerud.

Tekst: Morten Fastvold Foto: Anders Aas

Da Torunn Aarø Finnerud fikk tilbud om jobben i Asker og Bærum Begravelsesbyrå for et års tid siden, slo hun til, selv om hun visste at den ville bli krevende på flere måter. Å snakke med pårørende er nok den største påkjenningen, synes Finnerud, selv om slike samtaler mest dreier seg om praktiske anliggender rundt en forstående gravferd. Å samtale om eksistensielle anliggender faller av både rollemessige og tidsmessige grunner utenfor hennes mandat. Og med hensyn til livssyn må hun fremstå som mest mulig nøytral.

– Pårørende er naturlig nok svært emosjonelle rett etter at en av deres nærmeste har dødd, sier hun, særlig hvis det dreier seg om et brått og uventet dødsfall, som ved ulykker og selvmord. Det fordres en egen profesjonalitet for å takle slikt på en god måte, uten å bli for personlig involvert. Skal man overleve i denne jobben, kan man ikke gjøre andres sorg til sin egen.

TETT PÅ DØDEN

Ikke overraskende kommer døden nær innpå dem som jobber i et gravferdsbyrå. For eksempel er det de, og ikke ambulansefolk, som må få den døde opp på en bære og frakte liket til nærmeste sykehus, der det er stellemuligheter. Eller til en rettsmedisinsk avdeling dersom det er mistanke om noe kriminelt ved dødsfallet. Ambulansefrakter kun de levende, så for avdøde er bærebilen transportmiddelet. Ved selvmord og ulykker kan det å håndtere og frakte et lik være spesielt krevende. Men som Finnerud sier, så venner man seg til det meste.

Det skal godt gjøres å ikke relatere den daglige omgangen med døde mennesker til vissheten om at man selv en gang skal gå samme vei som de avdøde man tar hånd om. Fyndordet *memento mori*, husk at du skal dø, trenger seg svært så konkret på. Og Finnerud medgir at hun til tider kommer i kontakt med sin egen frykt for døden – ettersom det da er ugjen-

Gravferdskonsulent Torunn Aarø Finnerud har sett hvor viktig en god seremoniell ramme rundt gravferd er for de pårørende.

kallelig slutt. For hun har et sekulært, humanistisk livssyn uten noen forestilling om et liv etter døden.

– Men først og fremst tjener dødens stadige nærvær i arbeidstiden som en moralsk oppstrammer, sier hun, i form av spørsmålet: Hva er viktig her i livet? Og lever jeg i henhold til dette? Hun har nok grunnet mer på dette enn folk flest.

VÅR FELLES GRUNN

Så å si alle som dør her til lands, gravlegges på en kirkegård – eller i en gravlund, som gjerne er et område på kirkegården som ikke er presteviglet, reservert for humanetikere og andre utenfor kristendommen. Askespredning for vinden er riktignok en mulig-

het, men det må man få tillatelse til, og spredningen kan bare foregå på fjellet eller over hav. Derfor skjer dette sjelden. Siden man i alle andre tilfeller plikter å gravlegge den døde på en kirkegård eller gravlund, blir dette i praksis vår felles grunn når vi dør.

Fortsatt velger de fleste pårørende en tradisjonell, kristen gravferd, opplyser Finnerud. Hun får ikke så ofte ønsker om en humanistisk gravferd, selv om byrået har et opplegg for dette. Blant annet kan det sedvanlige korset på bærebilens tak byttes ut med et humanistsymbol dersom dette er ønskelig.

HVA NÅR STATS KirkEN AVVIKLES?

I dag må den avdøde eksplisitt ha

ønsket en ikke-kirkelig gravferd for at noen slik skal finne sted. Siden vi har en statskirke, sier dette nærmest seg selv. Men hvordan vil situasjonen bli når statskirkeordningen i overskuelig framtid avvikles, slik de aller fleste, også kirken selv, tar til orde for? Vil man da like automatisk gravlegge folk kirkelig dersom intet spesielt livssyn er anført? Forhåpentligvis ikke.

Denne problemstillingen blir særlig aktuell dersom statskirkens selvstendige arvtaker skulle forplikte sine medlemmer mer enn tilfellet er for dagen «folkekirke». I så fall vil sannsynligvis langt flere enn i dag bli stående utenfor noe kirkesamfunn. Og er det da for optimistisk å anta at disse stort sett vil erklære seg som sekulære og ønske en ikke-religiøs seremoni når de gravlegges?

Torunn Aarø Finnerud er med på å tenke i disse baner, og er enig i at Human-Etisk Forbund bør ta høyde for en slik utvikling. Det tror hun best kan skje ved å gjøre en humanistisk seremoni mest mulig romslig, ved at den ikke har noen eksplisitt brodd mot all tro på en guddom eller et etterliv. Unngås enhver referanse til denslags, som at «Han trodde ikke på noen gud», og fokuseres det kun på humanistiske, dennesidige verdier som deles av de fleste, vil dette virke samlende og ikke støte folk unødvendig vekk. Da burde en sekulær seremoni vinne aksept i en stor del av befolkningen.

Som gravferdskonsulent har Finnerud lært å se verdien av å ikke si mer enn det situasjonen krever. Dessuten har hun sett hvor viktig en god seremoniell ramme rundt gravferd er for de pårørende. Og naturligvis for hver og en av oss, med tanke på hvordan vi selv vil gravlegges. Så jo mer inkluderende og mindre anti-religiøs en sekulær gravferds-seremoni gjøres, jo mer utbredt vil den sannsynligvis bli i årene fremover.

Les om Humanistisk gravferd, Human-Etisk Forbunds arbeid i forhold til gravferdsloven, for livssynsneutrale seremonirom mm. på forbundets nettsider www.human.no.

Når du er for syk til å si ifra

Mennesker som trenger hjelp fra det offentlige må ofte ta religiøs påvirkning med på kjøpet. Mange steder er det ikke mulig å velge bort religiøs påvirkning i barnehager, rusomsorg og eldreomsorg. Human-Etisk Forbund jobber for et livssynsnøytralt offentlig tilbud, slik at du kan velge å være religionsfri – også den dagen du trenger hjelp.

Religionsfrihet er også frihet fra religion

Engelske Diane Pretty ønsket å få menneskerettighetsdomstolens medhold i at det er en menneskerett å få hjelp til å dø. Kan menneskerettighetene brukes som argumenter for legalisering av aktiv dødshjelp?

Aktiv dødshjelp som menneskerett

Hva er menneskerettigheter:

Leder for Menneskerettighetsakademiet, Lillian Hjorth, skriver om problemstillinger knyttet til menneskerettighetene.

Send gjerne spørsmål til: lillian@mr-akademiet.no

FAKTA:

Aktiv dødshjelp kan ytes direkte, f.eks. ved at en lege ved hjelp av medisiner tar livet av en person, etter vedkommendes uttrykte vilje – dvs *drap på samtykkende* eller *eutanasi*. Eller det kan ytes indirekte, f.eks. ved at legen skaffer til veie medikasjon som pasienten selv inntar. Ved slik *medvirkning til selvmord*, er det alltid den syke som utfører den siste handlingen. I Norge er begge disse formene for aktiv dødshjelp forbudt, slik det er i de fleste andre land. I enkelte stater er imidlertid aktiv dødshjelp legalisert, som i Nederland, Sveits, Belgia og Oregon i USA.

Når man bruker menneskerettighetene i debatten om legalisering av aktiv dødshjelp, bør man skille mellom rettighetene som *etiske* og *juridiske* normer. Henvisninger til FNs verdenserklæring om menneskerettighetene (1948) og andre erklæringer kan understreke moralske poenger, men har begrenset juridisk verdi. I motsetning til erklæringer, er menneskerettighetskonvensjoner rettslig bindende for statene som slutter seg til, og kan derfor brukes som juridiske argumenter. Ofte er det etablert internasjonale gjennomføringsmekanismer som følger med på hvordan statene realiserer sine forpliktelser i henhold til konvensjonen. Slike ekspertkomiteer og domstoler uttaler seg om hvordan menneskerettighetene skal tolkes i ulike situasjoner og veier hensyn opp mot hverandre. De kan også behandle klagesaker fra personer som mener at deres rettigheter er krenket.

FNs Menneskerettighetskomité har ikke hatt noen klagesak om aktiv dødshjelp til behandling, men flere kommentatorer har gitt uttrykk for at en forsvarlig nasjonal lovgivning som tillater slik bistand, ikke er i strid med menneskerettighetene. Imidlertid har komiteen ved flere anledninger, senest i år i forhold til praksisen i Nederland, uttrykt bekymring for omfanget.

I motsetning til FN-komiteen har Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg behandlet en sak om dødshjelp: *Diane Pretty mot England* (2002). Domsavgjørelsen her

kan hevdes å være den mest autoritative uttalelsen fra et internasjonalt menneskerettslig organ om aktiv dødshjelp.

PRETTYS SØKSMÅL

Engelske Diane Pretty var lam fra halsen og ned, og med kort forventet levetid. Fordi hun fryktet den siste tidens lidelse og ikke selv kunne avslutte livet, hadde hennes mann sagt seg villig til å hjelpe henne. Medvirkning til selvmord er imidlertid ulovlig i England, og Pretty ønsket derfor garantier fra myndighetene om at mannen skulle slippe tiltale og straff. Da den øverste rettsinstansen avsto søknaden, klaget hun England inn for Den europeiske menneskerettighetsdomstolen.

Pretty mente at flere artikler i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen støttet hennes rett til å få aktiv dødshjelp, blant annet *retten til liv* (artikkel 2) som hun mente implisitt måtte forstås som en rett til å få hjelp til å avslutte livet. Domstolen avviste argumentet og understreket at det ikke kan avledes en rett til å dø fra retten til liv. Pretty trakk videre frem *forbudet mot tortur og umenneskelig behandling* (artikkel 3). Hun hevdet at plagene ved livets slutt ville bli så store at statens plikt til å hindre lidelse, samt barmhjertighetshensyn, talte for legalisering. Domstolen avsto også dette og viste til at kjernen i artikkelen er en plikt staten har *til ikke å påføre lidelse*. Domstolen viste til at det engelske helsevesenet hadde gitt Pretty god medisinsk behandling, og når det ikke lyktes hundre prosent med å

hindre pinen, var det naturens gang som var årsaken og ikke staten.

Pretty trakk også frem retten til privatliv (artikkel 8.1) som lyder: *Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse*. Denne selvråderetten måtte også inkludere beslutninger om hva som skal skje med egen kropp, inkludert et ønske om å få dø, mente hun. Domstolen støttet henne delvis i dette og gjenspeilte i sin uttalelse en holdningsendring som kan sies å prege Europa og som er knyttet til bekymring for smerte i siste livsfase:

Saksøkeren er (...) forbindet av lov til å utføre sitt frie valg om å avverge (...) en uverdig og smertefull slutt på livet. Domstolen kan ikke se bort i fra at dette er en unødvendig inngripen i hennes rett til respekt for privatliv slik den er garantert under artikkel 8 (...) (min oversettelse).

Bekymringen for lidelse og ønsket om selvråderett i livets slutfase har, etter domstolens oppfatning, krav på respekt. Uttalelsen kan tolkes som en støtte til legalisering av aktiv dødshjelp. Spørsmålet blir da om et forbud, slik England, Norge og andre stater praktiserer, er akseptabelt siden det griper inn i retten til privatliv? I artikkelens andre ledd, 8.2, går det frem at staten *kan* gripe inn i retten til privatliv, men bare når det anses som *nødvendig i et demokratisk samfunn (...) for å beskytte andres rettigheter og friheter*.

Engelske myndigheter fremholdt at det var gode grunner til å ha et generelt forbud mot aktiv dødshjelp, selv om det brøt inn i selvråderetten. Om aktiv dødshjelp ble tillatt, kunne

Velkommen til vintersolvervfeiring

Sør-Trøndelag:

Trondheim lokallag inviterer til vintersolvervsfest Lørdag 12. desember kl. 16-18 i Trondheim Menneskerettighetshus, Fjordgata 62

Sang ved Kor HEF'tig, gang rundt juletreet og leker for barna.

Inngang kr. 30, Familie kr. 100

Buskerud:

Hemsedal, på Fausko skystasjon kl 18. Kanefart, bålvarme og gløgg. Underholdning i form av fortelling, sang og musikk i lavvo.

Drammen, på Spiraltoppen Kafé kl 19

Underholdning med sang og musikk. Enkel bevertning.

Alle er hjertelig velkomne!

Sjekk ut om det er tilsvarende arrangement der du bor på human.no/fylkeslag

Årsmøter i Sør-Trøndelag

Lokallagene kaller med dette inn til årsmøter slik:

Trondheim lokallag:

Onsdag 17. februar kl. 19.30 i Trondheim Menneskerettighetshus, Fjordgata 62

Fosen lokallag:

Torsdag 11. februar kl. 19.00 på Hotell Bjugin i Botngård

Orkdal lokallag:

Tirsdag 23. februar kl. 19.00 på Øien Gårdsmat

For lokallaget Malvik, Neadalen, Oppdal og Rennebu, Hitra og Frøya og Røros lokallag: Se lokal annonsering.

Saker som ønskes behandlet må være styret i hende senest fire uker før årsmøtet. For øvrig behandles ordinære årsmøtesaker.

Sør-Trøndelag fylkeslag kaller inn til årsmøte:

Lørdag 6. mars kl 13-15, i Trondheim Menneskerettighetshus, Fjordgata 62

Saker som ønskes behandlet på årsmøtet må sendes via lokallaget, og må være fylkestyret i hende senest seks uker før årsmøtet. For øvrig behandles ordinære årsmøtesaker.

Kun delegater valgt på lokallagenes årsmøter har stemmerett.

dette medføre risiko for misbruk. Det underliggende poenget er at svake og syke mennesker kan bli presset til å avslutte livet mot sin egen vilje. Domstolen godtok argumentasjonen og uttalte at det må være opp til det enkelte land å veie relevante hensyn opp mot hverandre. Av hensyn til *vern av livet*, aksepterte domstolen et generelt forbud mot aktiv dødshjelp og ga stater vid margin til å avgrense retten til privatliv ved livets slutt.

Konklusjonen må bli at aktiv døds-hjelp i dag verken kan sies å representere en menneskerett eller et brudd

på menneskerettighetene. Statene står relativt fritt til å velge den lovgivning de ønsker. Forbudslinjen er godtatt, samtidig som også den mest ytterlig-gående rettslig regulering av aktiv dødshjelp, som den i Nederland, som tillater både drap på samtykkende og hjelp til selvmord, heller ikke anses å være i strid med rettighetene. Den norske ekspertten Njål Høstmælingen sier det slik: *Dødshjelp er et sensitivt politisk spørsmål, hvor argumentasjonen nok heller vil dreie seg rundt moral, etikk, medisin og psykologi enn menneskerettighetsjuss.*

Olaug Nilssen

Tekst: Marianne Lyné Larvoll Melgård Foto: Thorir Vidar

Nesten frelst av Human-Etisk Forbund

– Hvah? Meg?! Har dere *lest* boka, eller?

FAKTA:

Olaug Nilssen
Født 1977

- Forfatter og rektor ved Skrivekunstakademiet i Hordaland
- Medredaktør i Kraftsentrum, styremedlem i Norsk Forfattersentrum
- Cand.mag. i litteraturvitenskap og sosiologi
- Har utgitt romanene:
 - *Innestengt i udyr* (1998)
 - *Vi har så korte armar* (2002)
 - *Få meg på, for faen* (2005)
 - Barneboka *Ronnys rumpe* (2004)
- Essaysamlingen *Hybrideleg Sjølvgransking* (2005)
- Biografien *Nesten frelst av Sigvart Dagsland* (2009)
- Bor i Bergen med ektemann og sønn på to år

Olaug Nilssen virker sjokkert over forespørselen om å stille til portrett i Fri tanke. Gjennom telefonrøret høres gjentatt lattermild, nesten vantro snøfting. Den kritikerroste forfatteren og rektoren ved Skrivekunstakademiet er aktuell med den uortodokse musikerbiografien *Nesten frelst av Sigvart Dagsland*, der hun presenterer og iscenesetter seg selv som en aspirerende kristen. Etter å ha meldt seg ut av Statskirka som femtenåring, giftet seg humanistisk og holdt taler ved flere humanistiske konfirmasjoner, innrømmer Nilssen at hun lengter etter å tro på Gud. Vi skal få høre mer om hennes forfatter-skap, kjærlighet til nynorsk, skepsis overfor alternativ-bølgen og forholdet til familie og til HEF, men først og fremst – hvorfor ønsker hun å bli kristen?

– Det er nok på grunn av oppveksten min. Når jeg begynner å snakke om de store spørsmålene, kjenner jeg igjen en trygghet som jeg hadde da jeg var kristen. Men om det handlet om Gud, eller om at barndommen min generelt var trygg, det er ikke så lett å avgjøre.

– Så du knytter gudslengselen opp mot *nostalgi*?

– På en måte. Men så begynner jeg også å huske stadig bedre hvordan det var å være kristen, og hvordan det var å ha en samtale med Gud. Jeg oppfattet det i alle fall sånn, sannsynligvis var det enetale, men den gangen ga det meg trygge rammer. Da jeg var i begravelse på onsdag, ble det sagt at avdøde var så glad for å ha hatt Jesus i hjertet sitt. Så ble det bedt en bønn, og det er sånn jeg synes er trygt og godt, og som jeg kjenner igjen. Bare for ti år siden ville jeg blitt kjempeprovosert om noen sa at de ba for meg, mens i dag blir jeg glad, for jeg vil se det som omtanke. Ja, som en trygghet, og ikke som noe beklemmende.

– Det høres ut til at du ønsker å oppnå en følelse av trygghet, mer enn at du faktisk tror at det finnes «noe større»...?

– Det må jeg jo nå finne ut av, om det faktisk er... Det er viktig at jeg har en forankring for troen. Det er tryggheten jeg er mest opptatt av, men også at jeg vil leve en annet type liv, og ha en forpliktelse til å leve godt, og gjøre gode handlinger. I en kristen bok jeg leste, beskriver forfatteren hvordan han forsøker å leve

som Jesus, være like god, gi all sin tid og alle sine penger til de trengende. Det synes jeg er inspirerende, og det kan være en ekstra styrke å kunne lene seg på et forbilde som Jesus.

– Ja, for det kreves enormt å skulle være så selvpoffrende snill, uten noe konkret belønningssystem...?

– Å, jeg er ikke opptatt av det med belønning, eller himmel og helvete. Jeg er mer på å leve det livet jeg lever nå, og det å greie å leve det livet godt. Det er heller uvesentlig hva som skjer når jeg dør – jeg er jo bare 32. He, he.

– Skremmer det deg å tenke at det eventuelt ikke finnes noen ting etter døden?

– Nei, det gjør det ikke. Jeg er veldig forvirra, skjønner du!

DÅRLIG SAMVITTIGHET OVERFOR HEF

Det er dagen etter boklanseringen, og vi drikker kaffe på Oslos vestkant, noen timer før Nilssen flyr hjem til Bergen, til ektemannen og deres to-årige sønn. Forfatteren sier hun setter pris på muligheten til å forklare seg, da hun har hatt «pietistisk dårlig samvittighet overfor Human-Etisk Forbund». Spesielt fordi hun innrømmer å ha bedt til Gud underveis i en humanistisk konfirmasjon, der

hun var invitert til å holde tale. Hun presiserer videre at hun er «helt tve-tydig og forvirret» i forhold til om hun faktisk har blitt kristen. Og den siste uttalelsen stemmer overens med inntrykket fra de utallige lanseringsintervjuene hun allerede har gitt – det er neimen ikke lett å finne ut hvor hun står. Fri tanke fikk halvannen time til rådighet for å finne ut av det, og Nilssens ord gjengis her i et portrett som i stor grad tar samtalsform, og revolverintervjuets intensitet.

– *Tror du man kan være like snill uten å være kristen?*

– Ja, selvfølgelig! Noen kristne jeg møter virker ikke opptatt av den snillheten i det hele tatt, men mer av å ha en from outside. Jeg har ingenting til overs for amerikanske kristne som omtaler krigen i Afghanistan som Guds vilje, eller hevder materielle goder kan være lønn fra Gud. Som stenger folk ute, eller forakter de som lever andre liv. Så absolutt, absolutt JA, et menneske som ikke tror på Gud kan være like snill og god. Jeg tror ikke at noen religion har hevd på den gode moral.

– *Er du misfornøyd med din egen kritiske, skeptiske natur, som holder deg fra å tro?*

norsk litteraturhistorie. I forordet skrev Nilssen en setning spesielt myntet på moren: «Enkelte vil truleg oppleve disse skildringane som støytande.»

EN DRAMATISK HELOMVENDING

Oppvokst i den vesle bygda Solheimsdalen utenfor Førde, med tre forskjellige misjonssamband på 200 innebyggere, er Nilssen nummer to i en søskenflokk på fem jenter. Begge foreldrene er lærere, og faren var i sin tid kateket, med ansvar for konfirmasjonsundervisningen. Nilssen beskriver en idyllisk oppvekst, hun var aktiv i KFUK-miljøet og Ten-Sing, og reiste regelmessig på kristne leire. Dette tok brått slutt da femtenårige Nilssen gjorde en dramatisk helomvending og meldte seg ut av statskirken.

– *Du var i opposisjon ganske tidlig, er du glad i den rollen?*

– Nja... Det å tale de svakes sak handler jo ikke nødvendigvis om å skulle være i opposisjon. Men da jeg meldte meg ut av statskirka var det nok litt sånn, ren trass. Men har jo alltid ment at det var riktig. Og erkjent gang på gang at jeg ikke kan være kristen.

– *Hvorfor er det ikke nok, hvorfor*

– *Tror du at det ligger et behov for religion nedfelt i menneskets natur og psyke? En higen etter et system og klare svar?*

– Det vet jeg ikke, og det tror jeg er helt umulig å vite. For min del er det oppveksten som gjør at jeg kjenner disse rammene, jeg kjenner jo ikke teologi spesielt godt. En kristen oppdragelse vil sette spor uansett.

– *Du skriver i begynnelsen av boka at du stadig har spurt mennesker du møter om de tror på Gud – mange må ha opplevd dette som konfronterende, kanskje ubehagelig?*

– Jada, he, he. Jeg var jo frekk. Men alle svarte likevel, og kunne argumentere inntil et visst punkt for hva de mente. Og for alle endte det i dette med tro.

– *Tror du ikke enkelte er motvillige til å sette ord på hva de mener om den store sammenheng, i frykt for at tros-overbevisningen skulle rakne?*

– Jo, det tror jeg absolutt. For ved å argumentere logisk kan det falle fra hverandre, og det gjør jo det for meg. Jeg synes det er kjempevanskelig å skulle svare på dette her, men det er veldig interessant. Hadde jeg blitt spurt for noen måneder siden om jeg trodde på Gud, ville jeg svart helt klart at jeg **ikke** trodde. Og at ingen rasjonelle argument kunne overbevise meg om noe annet. Men i dag sitter jeg her, og strever som en tulling.

FULLSTENDIG FRIHET IKKE IDEALET

– *I hvilken grad kan det forsvares å bengi seg til en ideologi, rent intuitivt?*

– I utgangspunktet vil jeg si at det er dumt gjøre det, kristendommen tåler jo ikke en omgang med kritisk tenkning. Noe som bremser det veldig for meg, i forhold til å være kristen, er dette med sex før ekteskapet, og ikke minst dette med homofili, for det er helt ubegripelig og uakseptabelt å si at homofil praksis er en synd.

– *Det finnes strømninger i det liberale, sekulære Vesten mot nettopp fastere rammer, i en politisk og verdimelessig dreining mot en nykonservativisme...*

– Ja. Og i forhold til denne nykonservative bølgen, kjenner jeg meg litt som en del av den, uten å helt kunne forsvare det. For jeg har alle mine gamle verdier intakte.

– *Hva er dine kjerneverdier?*

– Hm... Frihet og kjærlighet. Og det er ikke forenelig med... vel, jo... jeg kjenner i alle fall at jeg ønsker faste holdepunkt, en forankring i tilværelsen, og fortviler når jeg ikke finner dem. Og det nok knyttet til den åndelige lengselen jeg opplever, som veldig mange opplever, nok handler om denne søken etter holdepunkt, og... en fasthet. Veldig gode svar du får av meg!

– *Så hva assosierer du med frihet, og den ideelle form for frihet i et samfunn?*

– Fullstendig fri utfoldelse er jo ikke noe ideal, det ville ikke fungert om alle skulle følge alle sine lyster alltid, det kopler frihet til noe veldig egoistisk. Jeg kan ta ekteskapet mitt som et eksempel her. Det er å pålegge meg selv rammer, ved å love mannen min troskap på mange måter. Men samtidig er det en befrielse å ha tatt et sånt valg, og det opplever jeg som positivt. Og innen vårt ekteskap har

vi sammen etablert visse rammer, som ikke nødvendigvis vil være riktige for et annet ekteskap. Enkelte kan være tilhengere av friere relasjoner, for eksempel når det gjelder seksuelle forhold, men det er viktig å bli klar over hva som er positive former for frihet, og hva som er skadelig egoisme. Når det gjelder samliv, familieliv og privatliv bør ytre rammer, lovverk og grensesetting for individet begrenses, mener jeg.

– *Du snakker om frihet under ansvar, men hvordan skal man fremme positive verdier, og lære folk å ta sunne, opplyste valg i livene sine? Kan religion være en positiv, moralsk rettesnor?*

– Nei, spesielt ikke når jeg nærmer meg en erkennelse om at det handler om tro eller ikke-tro. Og så mange dogmer sentralt i kristendommen, og andre religioner, er helt ubrukelige. Troen handler sånn sett mer om trygghet enn om å lære å sette grenser for seg selv, så der har jeg mer tro på det sosialdemokratiske skolesystemet, fremfor religion. Men jeg vet at jeg, og mange med meg, har en positiv moralsk ballast av en kristen oppvekst.

En sur servitise rydder av et bord i nærheten, vi får vinket henne bort til oss og aller nådigst bestilt hver vår sandwich. Som en liten pustepause, ber jeg Nilssen utdype en av hennes tidligere, offentlige uttalelser: «Eg elsker nynorsk.» Hun ler godt, og nikker bekreftende.

– Ja, jeg gjør det, og det å bekjenne seg til Mållaget er jo nesten som en religion. Og jo eldre jeg blir, jo mer fundamentalistisk blir jeg. Jeg må dempe meg litt, så jeg ikke blir for kravstor overfor andre nynorskbrukere. Nynorsk kampen handler jo først og fremst om retten til å selv skrive nynorsk, og jeg er ikke så opptatt av at alle andre skal gjøre det. Språket er veldig vakkert når det skrives godt. Det er så mange egenskaper som knyttes til det, som en egen type humor og måte å uttrykke seg på. Som tvisynet til Vinje, som jeg har vært inspirert av i hele mitt forfatterskap. Det er tradisjon, det er lyd, det er måten jeg snakker på, rett og slett. Men jeg kunne ønske flere aviser og magasiner trykket artikler og stoff på nynorsk.

ALDRI MEDLEM AV HEF

Nilssen forteller at hun selv aldri har vært medlem av Human-Etisk Forbund, men at hennes mann og hans foreldre er det, og at hun har fått klar beskjed om at sønnen deres definitivt ikke skal døpes.

– Mannen min vokste opp i en humanetisk familie, med foreldre som hellet mot kommunisme. Men vi hadde en veldig lik oppvekst. Vi fikk ikke lov til å se Dynastiet, for eksempel. Det var nok like strenge oppdragelser, når vi sammenlignet. Min mann og jeg er enige i de fleste livssynsspørsmål, også ut ifra hva vi har med oss hjemmefra. Så livssyn og religion trenger ikke være så avgjørende for hvordan man blir oppdratt.

– *I boka kommer det frem at Dagsland benytter seg av alternativ behandling for gikten sin. Hva er tenker du om alternativ terapi?*

– Jeg klarer overhodet ikke å forholde meg til det. Jeg blir veldig flau

«(...) jeg vil ha tilbake den følelsen jeg hadde som troende, trygg tenåring...»

– Nei. Når jeg er på nippet til å overgi meg til troen, som jeg har vært flere ganger den siste tida, stopper jeg opp. Og tviler igjen. For da får jeg ikke skrevet mer, hva skal jeg da gjøre med yrket mitt?

– *Så du er redd for å slutte å tvile også?*

– Ja. For nesten alt jeg skriver har jo en tve-tydig og dobbel karakter.

– *Har du alltid vært tvilende og kritisk anlagt?*

– Ja, som tenåring var jeg politisk engasjert, og trolig mer dogmatisk da enn jeg er nå. Jeg var mer sint, og opptatt av naturvern, miljø, antirasisme – de vanlige, radikale tingene. Det var ikke så mange andre der jeg vokste opp som var enig med meg, dessverre. Men jeg var hellig overbevist om hva som var rett og galt ganske tidlig.

Olaug Nilssen har nytt litterær anerkjennelse siden debuten som 20-åring, *Imstengt i udyr*. Hun har blitt offentlig hedret i såpass forskjellige leire som Morgenbladet, Natt & Dag, Førde kommune, Dag Solstad, Det Nye og Festspillene i Bergen – for å nevne noen. I 2005 kom hennes mest kjente roman, *Få meg på, for faen*, og hovedpersonen Alma har blitt omtalt som den kåteste femtenåringen i

holder det ikke for deg å være ikke-religiøs?

– Å jo, det holder! Jeg har latt meg overbevise av indre lyst og lengsel. He, he. Det er ikke at jeg har vært ulykkelig som ikke-troende. I mange år har jeg også diskutert religion fra et klart ikke-troende standpunkt, og hatt mye glede av det. Spesielt diskusjoner omkring etiske spørsmål ut ifra et ikke-religiøst perspektiv, og det må man jo, for det er umulig å argumentere med at «det står i Bibelen», det blir meningsløst.

– *I boka kritiserer du Sigvart Dagslands personlige måte å være kristen på; du etterlyser fastere rammer, og han anklager deg spøkefullt for å ha blitt kristen-konservativ. Hva er din ideelle form for kristendom?*

– Det må være dette fra begravelsen, med å ha Jesus i hjertet sitt. Sigvart sier det sånn at han stoler på at den Jesus som er i hjertet hans, er den rette. Og da må jeg gå en lang runde, og på en måte skape Gud selv, ut ifra egen fornuft og sitt eget hjertes overbevisninger. Og det har jeg tidligere tenkt at blir ubrukelig, for en Gud skal liksom være allmektig, og representere noe sterkere, og noe utenfor deg selv.

og anspent. Og det kan være respektløst, kanskje, å være så lite opptatt av det. Sigvart sier jo at han blir bedre at behandlingen, så jeg kan ikke krangle på dét, men selv vil jeg ikke nærme meg det engang.

– Enkelte vil sidestille alternativ tro og religion?

– Ja, og det forstår jeg. Men for min del er kristendommen mest aktuell, fordi det er der jeg har bakgrunnen min. Rett og slett. Og så kan jeg lettere la meg overbevise om at Bibelen er en hellig bok, det tror jeg at jeg kan greie, på bakgrunn av noe så banalt som at den er gammel. Den har vart lenge, mens de alternative tingene har kommet til senere. Og det er så mange forskjellige retninger, så vidt jeg vet, at jeg da tenker at det er nødt til å være tull. Og det er

ikke noen god argumentasjon i det hele tatt, men jeg bruker nå denne argumentasjonen, og kommer derfor stadig nærmere en erkennelse av at det nå faktisk handler om at man må tro.

– Etter å ha lest mye både av deg og om deg, får jeg inntrykk av en lengsel og en tomhet, selv om du fremstår som Kvinnen som har Alt – mann, barn og en lysende karriere...

– Å ja.. Lengsel ja, men tomhet? Hva mener du?

– Det er vel noe jeg leser inn i det, men du nevner ofte dette med ensomhet og behov for trygghet og holdepunkt i forskjellige sammenhenger?

– Jeg synes det er rart selv, jeg. Jeg går jo ikke rundt og lider og er redd, men man kan lengte etter en trygghet selv om man har det bra, en over-

bygning av noe stort og hellig. Og jeg vil ha tilbake den følelsen jeg hadde som troende, trygg tenårings... jeg kan fremdeles gå inn i en kirke, og synes det er stas, fordi det gir følelsen av fellesskap.

– Hva tenker du om synd og skam, som gjerne er sentrale elementer innen religion?

– Jeg er opptatt av dette. I *Få meg på, for faen* beskrev jeg en femtenårig jente som var så forferdelig kåt, og skammet seg veldig over det. Poenget mitt var å vise at dette er en normal følelse, og at hun absolutt ikke trengte å skamme seg over tankene og lystene sine.

– Karakteren ble beskrevet som litteraturhistoriens kåteste femtenåring?

– He, he. Det er sikkert sant. Kanskje. Men ikke i virkeligheten,

hun er definitivt ikke historiens kåteste! Men ofte opplever jeg skam over handlinger, fordi jeg mener jeg oppfører meg for egoistisk, og kunne ønske jeg kunne leve bedre. Og jeg synder, men jeg tror ikke jeg kommer til verken helvete eller himmelen av den grunn. Jeg er jo født sann. Og jeg har et stort forbedringspotensial.

– Men hva føler du at du synder mot, eller overfor?

– Nå skal jeg bruke et begrep jeg blir flau over, men mine medmennsker. Jeg tenker ikke at det er en Gud som sitter der og teller synder. Det er mer en følelse i meg selv, at jeg synder mot andre.

– JEG TROR JEG VIL PRØVE ...

– Det er uvant å høre noen snakke om tro på måten du gjør det. Du sier at du ønsker å bli kristen, men ved direkte spørsmål på om du kommer til å bli det, svarer du med en dobbel nektelse 3 – «det er ikke usannsynlig at jeg blir kristen». Kan du si «det er sannsynlig at jeg blir kristen»?

– Nei, jeg greier ikke å si det. Eller... jo. Kanskje er jeg kristen egentlig allerede. Jeg er i alle fall veldig nær. Å gjøre dette intervjuet nå, er som... verdens største sår som blir pirket i, og jeg må bare le og fnise, men likevel er jeg nok veldig nær en overbevisning om at... jeg... nok... tror på Gud. Men så er det så forferdelig vanskelig å finne ut hvilken betydning det skal ha. Og om det går an i det hele tatt.

– Så det er sannsynlig...?

– Det er det. Jeg tror det, ja.

– Hvor lenge er det igjen da, til du...

– Huff, jeg svetter!

– Hva er det som mangler?

– Det mangler en overgivelse fra meg... Ja. Men jeg greier ikke å forklare det heller. Det å bli rørt i en begravelse, av dette med å ha Jesus i hjertet sitt, det hadde jeg bare fnist av før. Men nå kan jeg ikke le lenger, det er umulig nå. Problemet er å vite hva jeg skal gjøre videre, og det var derfor jeg ble fascinert av det Sigvart fortalte om da han bestemte seg, «ok, nå skal jeg være kristen». Uten å helt vite hva det innebar, og hva gjorde han? Jo, han spurte folk rundt seg, om hva de forbandt med å være troende, fordi han ikke stolte nok på seg selv. Man må ha andre til å fortelle seg hva det går ut på.

– Så har du bestemt deg for å bli kristen?

– Hm... He, he... Kanskje jeg må tilbake til den doble nektelsen? Ja, nei, men jeg tror nok det, ja, at jeg vil prøve. Men jeg greier ikke helt å ta det siste skrittet, og det kan hende at jeg aldri gjør det, men i dag føles det veldig nært. Men så er jo dette en periode hvor disse spørsmålene har vært forrest i bevisstheten min hele tiden.

– Hvorfor er det egentlig så viktig for deg å bli kristen, eller ikke være det?

– Fordi jeg kjenner en stadig sterkere trang, og kanskje tro, på at det å være kristen er noe jeg kjenner. Gud er en jeg kjenner, og det bør jeg ta konsekvensen av. Jeg har aldri sagt det så klart som dette her, tror jeg. He, he – «Nesten frelst i intervju med Human-Etisk Forbund», kan du skrive nå.

Vennlig livssynsdialog

En gang var de begge kristne, nå har en av dem sluttet å tro mens den andre skal bli prest. Men livssynsdiskusjonen fortsetter.

Tekst: Ida Jackson (22) Foto: Nadia Frantsen

Solveig Mysen (22) og jeg har vært venner siden barneskolen, da vi begge var kristne. Nå skriver jeg for Fri tanke, mens Solveig utdanner seg til prest. Vi snakker minst like mye om livssyn som før når vi møtes:

Ida: Human-Etisk Forbund er opptatt av livssynsdialog. Hva tenker du om det?

Solveig: Problemet er at de som har mest behov for religionsdialog, er dem som ikke er interessert i det. Det er jo folk som oss som har dialog. Vi har ikke tenkt å drepe hverandre på grunn av meningene våre.

Ida: Det er til syvende og sist de som tror at dialog er en verdi i seg selv som stiller til dialog.

Solveig: Dialog er vrient. I dialoger som har pågått lenge kommer man nok dit at man kan si at man mener de andre tar feil. Men du kan ikke være på seminar en helg og sitte og si «Vi har dialog. Jeg har rett, du tar feil». Det må være gjensidig tillit.

Ida: Du synes jo det er interessant å diskutere religion?

Solveig: Ja, jeg synes det. Selv om jeg blir litt lei av det.

Ida: Jeg ser den. Det er mye dårlig religionskritikk der ute. Da jeg var kristen, ble jeg møtt med ateistargu-

menter av typen «Jeg har lest Bibelen. Gud er kjip og selvmotsigende!».

Solveig: Præhæ!

– PRAKTISK OG MYSTISK TILNÆRMING

Ida: Hva synes du er den mest interessante religionskritikken?

Solveig: Det er vanskelig å si. Innimellom kan man komme i fare for å avskrive all religionskritikk. Ikke fordi man ikke vet om de kritikkverdige tingene, men fordi man føler man kjenner det så godt at man ikke gidder å høre på det en gang til. Ja, Paulus var homohater, I know, kan vi komme videre?

Ida: «Det er ikke sånn mellom Gud og meg»?

Solveig: Ja. Når du har tatt et aktivt standpunkt i forhold til noe, har du et eierskapsforhold til det. Du blir du veldig irritert når du føler at folk misforstår deg.

Ida: Så det viktigste når man skal diskutere religion er å legge de riktige premissene for debatten?

Solveig: Ja, absolutt. Er ikke det på plass, føler du som religiøs at du må forsvare deg mot en kritikk som ikke angår deg.

Ida: Har du lyst til å beskrive gudsbildet ditt?

Solveig: Hm. Ok.

Ida: Ja, altså ditt personlige gudsbilde. Eller, det blir feil å si «din Gud», at du har din egen Gud mens alle andre sin. Finnes Gud, så finnes han vel uansett om du tror på ham?

Solveig: Ja, ting finnes uavhengig av om du *tror* på det. Det gjelder i høyeste grad Gud. Samtidig er det en sentral del av min gudsforståelse at jeg ikke kan beskrive ham.

Ida: Det er jo en ganske god beskrivelse?

Solveig: Ja. Jeg vil si at jeg har både en praktisk og en mystisk tilnærming til ham. Den eneste måten jeg kan beskrive hvordan jeg tenker om Gud, er at Gud er summen av alt som noensinne har vært, som er og som kommer til å være. Jeg tror ikke noe blir *borte*. Når jeg dør blir kroppen min til jord, men den har jo vært meg før. Det har vært min kropp. Det finnes, selv om det ikke finnes mer.

Ida: Du tenker at Gud er summen av alt, et slags kretsløp og en slags hukommelse?

Solveig: Mjo. Gud er summen av alt, selv om det er en lite dekkende betegnelse.

Ida: Betyr det at gudsforståelsen din er delvis språkløs?

Solveig: Den er ikke bare *delvis* språkløs – den er *fullstendig* språkløs!

Siden jeg ikke kan tenke uten språk er det egentlig umulig for meg å beskrive Gud. Samtidig som jeg også har et mer praktisk forhold til Gud. Det er en grunn til at man tenker at Gud er en gammel mann med skjegg som sitter i en sky. Man *må* ha noe konkret å forholde seg til.

Ida: Så den praktiske siden av dette er å overføre følelsen av Gud til språk og bilder vi kan forstå?

Solveig: Ja. Jeg har ikke et stort behov for det. Det gjør at det er vanskeligere for meg å sette ord på hva jeg føler for Gud. På en måte er det bra. Jeg vil ikke ha noe «ferdig svar». Jeg kan ikke si hva Gud er. Jeg tror jeg kan si ganske sikkert at Gud ikke er en «person», men jeg vet ikke. På en måte er han et subjekt også. Hm. Jeg aner ikke.

Ida: Han er et fenomen du har en språklos, følelsesmessig forståelse av?

Solveig: Ja. Samtidig tenker jeg at Gud ikke er et passivt fenomen, men jeg tror ikke at Gud setter i gang historiske hendelser. Orkanen Katharina var ikke «Guds verk».

Ida: Han tar ikke side i konflikter?

Solveig: Nei, nei. Men jeg tror at det ikke bare er menneskenes følelser som gjør at vi har et bilde av Gud.

Ida: At det er en kontakt?

Solveig: Absolutt. Siden jeg er kristen, så tror jeg at det er mulig å ha et personlig forhold til Gud. At Gud ønsker det. Jeg tenker ikke nødvendigvis at andres gudsbilder er feil, jeg er bare vant til at det er sånn det skal være.

– BEHOV FOR Å VÆRE ATEIST?

Ida: Jeg pleide å ha et gudsbilde som lignet mye på ditt. Men i perioden da jeg sluttet å være religiøs, spurte jeg meg selv: «Hvor mye av min idé om hvem Gud er, handler om hvordan jeg trenger at Gud er? Hvor mye av min idé om livet etter døden handler om hvordan jeg hadde ønsket at livet før døden hadde vært?»

Solveig: Det er veldig bra spørsmål.

Ida: Jeg kom frem til at disse tankene ikke handlet om så mye annet enn at jeg hadde et behov for å tenke at det fantes et sted etter døden der alt var fint. Jeg lurte også på om jeg ville vært kristen om jeg ikke hadde vært født inn i en kristen familie.

Solveig: Mhm.

Ida: Jeg spurte meg selv: I hvor stor grad har det at jeg føler noe, noe som helst med utenomverdenen å gjøre? Betyr det at jeg føler noe veldig sterkt at det er veldig sant?

Solveig: Det er veldig relevante og

bra spørsmål. Men vi kan jo snu spørsmålet, også? Det kan jo hende at du har et behov for å være ateist, også? At du trenger å ha en logisk forklaring?

Ida: Ja, du kan snu det sånn.

Solveig: Det er klart – jeg må være helt ærlig med meg selv og andre. Jeg har ikke noen bevis for at det jeg tror på er sant. Det er helt greit for meg. Selv om jeg synes spørsmålene du stilte er veldig interessante, og reiser mange relevante problemstillinger, er jeg kanskje litt teit og hopper bukk over dem?

Ida: Du tar dem ikke innover deg?

Solveig: Jeg slipper dem ikke inn i livet på den måten. Jeg kan spekulere og tenke over det på samme måte som deg. Er dette bare et personlig behov? Er det derfor jeg tror på Gud? Jeg tror at Gud tåler spørsmålene. Det er jo ett fett for Gud hva jeg tenker om ham.

Ida: Da jeg ble ateist...

Solveig: Haha, det høres ut som om du ble frelst, Ida!

Ida: Pøh. Det *kjentes* ikke ut som om jeg ble frelst. Jeg falt hardt ned i ateismen. Ateister har en jobb å gjøre med å sørge for at livssynet deres ikke virker som et skummelt sted når du slutter å være religiøs. Religiøsitet handler om eksistensielle spørsmål,

og det føltes lite hjelpsomt å bli med i klubben hvis hobby var å *ikke samle på frimerker*.

Jeg hadde sunget «Deg være ære, Herre over dødens makt!» hver påske. Så slo det meg at det kanskje ikke var noen herre over dødens makt? Å nei! Noe av det mest appellerende ved religionen er jo å ha et svar på hva som skjer når du dør. Jeg spurte meg selv om jeg ville godtatt denne forklaringsmodellen i en annen sammenheng enn rundt et spørsmål som ...

Solveig: ... som hadde konsekvenser inn i evigheten?

Ida: Ja.

Solveig: Jeg husker en samtale vi hadde som 13-14-åringer, vi hadde begge tenkt over at selv om vi ville tro at alle kom til himmelen, kunne vi ikke være sikre på det. Hva ville skje med alle de vi kjente som ikke trodde på Gud? Ville vi se dem igjen etter døden?

Ida: Ja, det husker jeg.

Solveig: Jeg bekymrer meg ikke over det lenger. Jeg tror vi kommer til himmelen alle sammen, uansett trosretning.

Ida: Ja, fortapelsen er ganske upopulært i kristendommen om dagen?

Solveig: Jess. Jeg har ikke noen helvetesforestilling i det hele tatt.

Noen synes kanskje det virker litt lusent om det ikke spiller noen rolle for Gud hva du gjør eller tror, men jeg tror ikke det påvirker hvor du tilbringer evigheten.

Ida: Så det er håp for oss i Human-Etisk Forbund?

Solveig: Ja! Lars Gule kommer til å få så mye kos av Jesus når han kommer til himmelen! Dét gleder jeg meg til å se!

Ida: Det blir gruppeklem med Jesus?

Solveig: Ja! Haha!

– «KRISTNE-KRISTNE» OG «SOLVEIG-KRISTEN»

Ida: Venninnen min pleier å si at det finnes «kristne-kristne» også finnes det «Solveig-kristne», basert på at første gang hun så deg, hadde du på deg en t-skjorte hvor Jesus er jediridder og har korsformet lyssabel.

Solveig: Jeg burde hatt på meg den i dag! Hvorfor tenkte jeg ikke på det? Fader! Jeg har fin lepestift, da.

Ida: Men du er jo med i samme klubben som bygger Helvete-land i USA og tar med barna sine dit slik at de skal se hva som kommer til å skje med dem hvis de slutter å tro?

Solveig: Jeg er ikke med i noen klubb. Religion er ikke noe *menings-felleskap*, det er et *trofelleskap*. De fleste religiøse har dette klart for seg.

Det er klart – noen ekskluderer folk som ikke tror på samme måte som dem, men jeg mener en skadelig måte å forholde seg til religion på.

Ida: Det henger egentlig godt sammen med ideen om å kritisere trosbasert argumentasjon generelt, og i mindre grad enkeltreligioner spesielt. Det fører til at du kritiserer alt fra verdensreligionene til Marthas engelskole og Snåsamannen på en gang.

Solveig: Jeg har samme forklaringsproblem som alle andre som tror på ting de ikke kan *forklare*.

Ida: Synes du det å tro på ting uten å kunne forklare dem er en akseptabel måte å forholde seg til andre områder i livet? Fatter du avgjørelser på magesfølelsen, eller veier du for og imot og prøver å komme frem til det du tror er det lureste?

Solveig: Ah, jeg hører Human-Etisk Forbund klappe i bakgrunnen, Ida. Det er et veldig godt argument.

Ida: Du trenger ikke ha et veldig godt svar på det. Jeg har større tro på samtaler med flere spørsmål enn svar. Jeg tror det spørsmålet avslutter diskusjonen, siden svaret kommer an på om du velger å stole på troen eller ei.

Solveig: Ja, og det har jeg valgt å gjøre. Men jeg vet jo ikke sikkert. Den som lever får se, Ida.

Hva har antroposofi

Steinerskolene

Det er 33 steinerskoler i Norge, inkludert noen få videregående skoler og Den helsepedagogiske steinerskolen. De fleste er grunnskoler. Ifølge tall Steinerkritikk.no har hentet fra GIS har flere steinerskoler mistet over 1/3 av elevene siden 2000/2001, mens elevtallet ved private grunnskoler generelt steg med nesten 50 %. Sterkest nedgang har steinerskolene i Moss (- 34,7 %) og på Ringerike (- 38,6 %), mens mange andre har mistet mer enn 20 % av elevene. Samlet har steinerskolene opplevd en nedgang på 12,2 % siden 2003/2004. I 2008 var det 4091 elever på 1.-10. trinn.

I tillegg til steinerskolene finnes det også 56 steinerbarnehager. Rudolf Steinerhøyskolen utdanner lærere og førskolelærere til steinerskolene og -barnehagene, men utdanningen er ikke godkjent som pedagogisk utdanning i offentlig skole.

Kilde: Steinerskolen.no, Steinerkritikk.no

Rudolf Steiner

I 1913 brøt filosofen Rudolf Steiner (1861-1925) og flertallet i den tyske avdelingen av Teosofisk selskap ut og dannet Antroposofisk selskap. På wikipedia beskrives antroposofien som «en esoterisk filosofi med røtter i teosofi og tysk idealisme og goetheanisme». Antroposofien bygger på teosofien – med dens tanker om rotraser og menneskerasenes utvikling gjennom stadier – men fokuserer mer på kristusskikkelsen. Rudolf Steiner er den eneste teoretikeren som har bidratt med pedagogisk teori i steinerskolen. Det finnes mye kommentarlitteratur, men bare én teoretiker.

Steinerbevegelsen har overbevist allmennheten om at steinerskolene bare er et pedagogisk alternativ, men det finnes ingen steinerpedagogikk uten antroposofien. I vinter slippes en bok om bevegelsens menneskesyn og pedagogikk. Folk har grunn til å føle seg lurt, hevder forfatterne.

Tekst: Kristín A. Sandberg og Trond K.O. Kristoffersen, tidligere tilknyttet Steinerskolen.

Nok en gang har det vært diskusjon og debatt omkring antroposofien, denne gang utløst av Tore Rems antroposofikritiske Bjørneboe-biografi, med den påfølgende avsløringen av antroposofen Alf Larsens antisemitisme. Antroposofene er flinke til å avvise kritikk, og det at antroposofi er en religion tilsløres ofte. I enda sterkere grad har steinerbevegelsen lyktes i å tilsløre antroposofiens rolle i steinerskolens pedagogikk og gir inntrykk av at steinerskolene ikke er en religiøs skole, men et rent pedagogisk alternativ. Det er feil, det fin-

se av Akasha-kroniken: den store, hemmelige boken der alle universets hemmeligheter er nedtegnet. For å oppfylle den guddommelige planen er det nødvendig at mennesket lever i pakt med resten av kosmos. Det er dette steinerbevegelsen snakker om som «hele mennesket».

Steinerbevegelsens hovedproblem, slik vi har opplevd det, er at deres livs- og menneskesyn er bygget på en utviklingslære der raser, folkeslag og historiske perioder settes opp som stadier i menneskehetens utvikling. Ikke uventet er det den ariske rase som kommer best ut i dette systemet og jødene, «negre» og indianere dårligst.

barnets behov og ballast fra tidligere liv. Undervisningsstoffet er tilpasset barnets alder, som i følge Steiner samsvarer med menneskehetens historiske utvikling. Mikroverden er et speilbilde av makroverden. Hvert enkelt menneske er et uttrykk for hele menneskehetens utvikling i tid og rom. Planetenes krefter tas med i beregningen når språk og bevegelse skal hjelpe elevene med å inkarnere de forskjellige lagene av sjelen og holde onde ånder borte. Isteden for uttrykk som *rituell magi*, kaller Steiner-skolen det «bevegelseskunst» når de snakker om eurytmi. Det finnes ingen andre pedagogiske retninger som har kommunikasjon med åndeverdenen og planetene på timeplanen.

Når Steiner-skolen i stor grad har lyktes med å holde sitt okkulte menneskesyn unna steinerskoleforeldre og bevilgende myndigheter, skyldes dette nyspråk og omskrivninger. I generelle ordelag beskriver steinerbevegelsen seg selv med et verdisyn som sammenfaller med det vi kan kalle grønne verdier: vern om barn-dom, natur og et fokus på såkalt «giftfri» mat og sammenheng i tilværelsen. Hvordan natur og kunst inngår i reinkarnasjonslæren sier de ikke noe om i brosjyrene sine.

Den ytre fasaden til steiner-skolen er preget av antimaterialistisk estetikk, med duse farger og treverk, ull og forseggjorte elevarbeider. Få kjenner imidlertid til antroposofien i steinerpedagogens arbeid. Der den offentlige skoles lærer kan være ureflektert, er steinerpedagogen styrt av Rudolf Steiners åndelige univers, der gnomene i bakken og åndene i musikken er realiteter steinerskolelæreren forholder seg til.

Internt er Rudolf Steinerhøyskolen (RSH) åpen om sitt åndelige arbeid, men utad gjør det seg bedre med «vi synes barn skal få være barn» enn «(...) den som i fjorten-femtenårsalderen ikke kan skrive ordentlig, er heldig. (...) Nettopp når det gjelder den senere åndelige utvikling gir det ganske andre ressurser dersom man blir spart for å lese flytende i åtteårsalderen.» (fra Steiners

«(...) steinerpedagogen [er] styrt av Rudolf Steiners åndelige univers, der gnomene i bakken og åndene i musikken er realiteter steinerskolelæreren forholder seg til.»

nes ingen steinerpedagogikk utenfor antroposofien.

Antroposofene hevder at Rudolf Steiner (1861-1925) mottok kunnskapen om den store sammenhengen om begynnelse og slutt i menneskehetens historie, og hele universets hierarkiske sammenheng via kommunikasjon med åndeverdenen, såkalt «åndelig skuen». Steiner har i mange foredrag anvist hvordan den som vil se det han har sett kan sette seg i en tilstand der ånder og engler vil vise hvordan det hele henger sammen. Alle kan meditere seg frem til de samme synene Steiner hadde, ifølge han selv.

Steinerskolens pedagogikk er bygget på det Steiner mener han fikk

Antroposofene vil hevde at dette ikke er rasistisk fordi hver enkelt gjør valg som medfører erfaringer som er nødvendige i rekken av liv og stadier menneskeheten må gjennom.

ANTROPOSOFI PÅ STEINERSKOLEN

Når steinerbarnehagen presenterer *fødselsdagseventyret* for barna, er det en kortversjon av Steiners religiøse teori om at barnet velger sine foreldre i det hinsidige og et liv som hjelper det videre mot å befri seg fra den fysiske kroppen og til slutt bli ånd. Beretningen om at barnet velger sine foreldre er et av uttrykkene for antroposofi i Steiner-skolen. Siden vil eurytmien hjelpe elevene med å inkarnere slik steinerpedagogen tolker

med Steinerskolen å gjøre?

Kunsten å undervise, Antropos forlag, Oslo, 1978. Anbefalt litteratur på RSHs lærerlinje.)

Steinerbevegelsen har mange praktiske uttrykk for sitt antroposofiske livssyn. Steinerskolen, som det mest kjente, antroposofisk medisin, en antroposofisk drevet bank og biodynamisk jordbruk. Sistnevnte forveksles ofte med økologisk jordbruk, til mange

all den tid steinerbevegelsen selv står for både forskningen, finansieringen og tolkningen av den. Steinerbevegelsens forskningsresultater kan derfor ikke ses på som uavhengig forskning.

Det er skapt et inntrykk av at Steinerskolen er et humanistisk pedagogisk alternativ til offentlig skole. Å legge vekt på forholdet til naturen,

mellom død og ny fødsel». Det lønner seg bare ikke å si det høyt lenger.

Antroposofien har en tidsregning som gjør skiftende regjeringer og nye læreplaner underordnet Rudolf Steiners klarsyn om menneskehetens utvikling. Et godt eksempel på antroposofenes fordekte kulturkamp er *språkstriden*. For oss er dette et tilbaketrukket og, for mange glemt, kapittel

nisme med en tilhørende *språkånd*, må denne få utvikle seg *fritt*. Akkurat frihetsbegrepet er svært problematisk i antroposofien, også når det gjelder dette. For hvordan kan noe som er styrt av ånder og engler samtidig være fritt? Det er *tidsåndene* og *folkeåndene* som har åpenbart dette for Steiner. Han poengterer ofte hvor viktig det er å ikke oppfatte hans visjoner om

SV-estetikk og ritualmagi: Den ytre fasaden til steinerbevegelsen er preget av antimaterialistisk estetikk, som de karakteristiske waldorfdukkene, men til grunn ligger en okkult verdensforståelse der blant annet kuhorn er en nøkkelingrediens i biodynamisk jordbruk. Preparat 500 lages for eksempel ved å fylle hornet med kumøkk, grave det ned i jorda og la det ligge til våren. Foto: istockphoto.com

vitenskapelig baserte økologers fortvilelse. Biodynamisk jordbruk er drevet ut ifra Rudolf Steiners tanker om å tilføre jorda kosmiske krefter fra planeter, magiske sammenhenger og uvitenskapelige ritualer.

VENSTRESIDAS VERDIER

Steinerbevegelsen er representert på mange livsområder der den politiske venstresiden tradisjonelt har hatt sitt engasjement. En svensk undersøkelse viser da også at et flertall av de foreldrene som velger steinerskolen som alternativ, stemmer på venstresiden og jobber i såkalt «myke» yrker. Mange av de undersøkelsene steinerbevegelsen presenterer skal man imidlertid se på med et kritisk blikk,

økologisk mat og håndverk som en del av det pedagogiske tilbudet har vist seg å være en god strategi. Å holde begrunnelsen for sin pedagogikk unna offentligheten var et bevisst valg etter de dårlige erfaringene antroposofene gjorde seg i Norge på 1950-tallet. Den gang var de langt mer åpne om sin tro på karmalover og reinkarnasjon. Pedagogikken var et uttrykk for Rudolf Steiners lære om sjelevandring, og datidens lærere og kunstnere på steinerskolen var åpne om sitt religiøse prosjekt. Det finnes nemlig ingen steinerpedagogikk utenfor antroposofien. Det finnes ingen individuell tilpasning til det enkelte barnet, utenfor Rudolf Steiners universelle lære om «livet

i kulturkampen, men på 50-tallet splittet den kultur-Norge. Innføringen av ny skrivemåte og begrepet *sammensnorsk* delte avisredaksjonene så vel som forfatterne i to leire. Antroposofene tilhørte i denne sammenhengen den konservative leiren og ville beholde rettskrivningen slik den var. Hvorfor?

Det var bare tilsynelatende at antroposofene og høyresiden hadde sammenfallende meninger i språkstriden. Begge holdt tradisjonen og historien som god grunn til mene at *sprog* var riktigere enn det folkelige *språk*, mens antroposofene ville beholde gammel skrivemåte fordi denne er historisk nærmere forbundet med vår folkesjel (danskentiden). Og siden språket er en levende orga-

det åndelige som talemåter, men som virkelige vesener som virker på menneskene. Hver enkelt nasjon har en folkesjel som virker i det hinsidige gjennom engler. Steinerskolen er til syvende og sist et tiltak for å sikre at samfunnet *refortrylles* og at tendensen til økt materialisme (i betydning ikke-åndelighet) motarbeides.

Vår hovedkritikk av Steinerskoleforbundet og steinerskolene er at forsøket på en åndeliggjøring av elever på Steinerskolen aldri blir nevnt i noen av de informasjonsbrosjyrene vi har sett. Venstresiden og de miljøbevisste foreldrene har et verdissyn som på mange måter er *parallellt* med steinerbevegelsens beskrivelse av seg selv.

Rudolf Steiner skal ha designet 17 bygninger, deriblant Det annet Goetheanum (øverst), antroposofiens hovedkvarter i Sveits. «Spirituell funksjonalisme» er en betegnelse på steinerbevegelsens «organiske» arkitektur. Det er også oppfylt på Kulturhuset i Ytterjärna ved Södertälje i Sverige, Soria Moria Steinerbarnehage ved Steinerskolen i Haugesund, og Steinerskolen i Trier i Tyskland. Foto: wikipedia, publisert etter Creative Commons Attribution ShareAlike 3.0-lisens.

IKKE BARE LYSE ÅNDER

I en av den offentlige skolens lærebøker i faget RLE, *Horisonter 10*, står steinerbevegelsen oppført i avsnittet om «nyreligiositet». Steinerskolen omskriver sitt religiøse univers ved å snakke om en *åndelig impuls*, og å legge vekt på det eventyrlige i sin fremstilling av seg selv. På den måten fremstår de som barnevennlige for humanistene og på nett med Newagerne. Til tross for at Rudolf Steiner snakker vel så mye om Lucifer, Ahriman og andre onde krefter som lever som parasitter på menneskene, er «det åndelige» i folks bevissthet først og fremst knyttet til engler og gode hjelpere. Den uorganiserte folkereligiositeten, der både engler og nisser inngår, er en tolkning av det åndelige i tilværelsen som fokuserer på de gode helperne. Det er en kommersialisert underholdningsreligiositet, nå sist representert ved prinsesse Märthas engleskole og bok. Prinsessen er også tilknyttet Steinerskolen og finner antroposofien egnet som kontekst for sine barns oppvekst. Steinerbevegelsen er imidlertid mest opptatt av å unngå at den materialistiske kraften Ahriman får for stor makt blant menneskene og derved hindrer menneskeheten i å frigjøre seg fra sitt fysiske legeme og bli ett med kosmos. Det er i den sammenhengen Steinerskolen snakker om hele mennesket.

I Tore Rems biografi om Jens Bjørneboe (2009) kommer det meget godt frem at Bjørneboe var den antroposofen som klareste tok bladet fra munnen og forsøkte å si det som det er. Han redegjorde i flere artikler for Steinerskolens religiøse forhold til språk. Det å vedta politiske reformer av språket er det samme som å nærme seg en materialistisk kulturforståelse og å fjerne seg fra den åndelige, overordnede planen med menneskeheten. Det er, ifølge antroposofene, det samme som å gjøre vold på noe som er en guddommelig orden. Da den berømte *Grimberg-debatten* – der striden oppstod fordi forlaget skrev en vitenskapelig oppdatert innledning til verket – raste bare få år senere, gikk antroposofene ut mot det naturvitenskapelige synet på menneskets opprinnelse. De protesterte heftig mot det darwinistiske synet på mennesket, som de ser som en trussel mot sin reinkarnasjonslære. Etter noen år med latterliggjøring i pressen og det de oppfattet som et sektstempel av Steinerskolen la de om strategien, og har seinere holdt sine religiøse tanker internt når de markedsfører Steinerskolen.

Rudolf Steiner er meget spesifikk når det gjelder åndene og maktene i det hinsidige og disses påvirkning på menneskene generelt og barnet spesielt. Steiner tar avstand fra Darwin og latterliggjør alle vitenskapsmennesker som ikke tar innover seg det åndelige hierarkiet naturvitenskapen inngår i, slik han ser det. Steiner forteller at de menneskene som blir født etter 1879 må leve med det de har tenkt om seg selv. Og tenker de at de stammer fra dyrene, vil dette få følger i livet mellom død og ny fødsel: «(...) når sjelen har avkastet sitt lege-

me, forfaller det til den ulykke å måtte se seg selv ligne sin egen forestilling!» (*Individuelle åndsvæsener og deres virke i menneskets sjel*, Forlaget Jupiter, Odense 1986).

UTEN GODKJENTE LÆREPLANER

Siden «virkeligheten» ikke er noe som kan vedtas politisk, får antroposofene stadig større problemer med å sjonglere læreplaner og stortingsvedtak, hvis de samtidig skal drive en steiner-skole. Da LK06 ble vedtatt av Stortinget, søkte Steinerskolen straks unntak fra alle bindende pålegg om årstimetall, lese- og skriveopplæring, livssynsorienterende fag, IKT i barneskolen osv. Begrunnelsen for å søke om unntak er at den nye læreplanen strider mot det didaktiske i steinerpedagogikken, og at elevene godt nok skal få undervisning i alle pålagte kompetansemål – men på et senere tidspunkt. I sin korrespondanse med undervisningsdirektoratet oppgir ikke Steinerskolen at de frykter for inkarnasjonen av eterlegemet og siden astrallegemet, dersom lese- og skriveopplæringen blir fremskyndet. De sier heller ikke noe om at jevnlig omgang med tastaturer kan gi hjertesykdom, eller at den onde ånden Ahriman trives i elektronikk. De sier at det har med *tidspunktet* å gjøre, og med deres syn på barndom å gjøre. Det er for så vidt sant, men bare for så vidt. Derfor har de heller ikke fått medhold, og saken er oversendt kunnskapsdepartementet. Steinerskolen har ennå ikke godkjente læreplaner, men driver ufortrødent videre.

HVORFOR REAGERER IKKE FORELDRENE PÅ DETTE?

De fleste søker ikke innsyn i de byråkratiske sidene av steinerbevegelsens drift. Det gjør ikke foreldre i offentlig skole heller. Man regner med at staten, som støtter privatskolene med 85 % av driften, har en slags tilsynsordning som sørger for at alt er forsvarlig. Det er det ingen grunn til. Sakte, men sikkert innhentes også steinerbevegelsen av opplysning og innsyn.

I Sverige la Lærerutdanningsnemnden ved Universitetet i Stockholm rett og slett ned Waldorflærerutdanningen fra høsten 2008. Dette er gjort fordi utdannelsen ikke holdt god nok vitenskapelig standard. Rektor Kåre Bremer ved Stockholms Universitet gir beslutningen sin fulle støtte på sin blogg den 25. august 2008. Han skriver her: «Jag instämmer helt med nämndens bedömning, efter att ha tagit del av delar av kurslitteraturen. Delar av innehållet är inte bara vetenskapligt ohållbart, det är helt enkelt osant.»

Det er fritt skolevalg i Norge. Betingelsen for at foreldre skal gjøre frie valg er at vi har informasjon om hva som skjuler seg bak de romantiserte formuleringene i brosjyrene vi blir tilbudt. Fremfor alt bør norske myndigheter se nærmere på Steinerskolen i den granskningen tidligere kunnskapsminister Bård Vegar Solhjell lovte i 2008. Mange foreldre har følt seg lurt etter møtet med steinerbevegelsen. Det har de all grunn til.

Les mer på Steinerkritikk.no

Når du er for liten til å være kritisk

Mennesker som trenger hjelp fra det offentlige må ofte ta religiøs påvirkning med på kjøpet. Mange steder er det ikke mulig å velge bort religiøs påvirkning i barnehager, rusomsorg og eldreomsorg. Human-Etisk Forbund jobber for et livssynsnøytralt offentlig tilbud, slik at du kan velge å være religionsfri – også den dagen du trenger hjelp.

Religionsfrihet er også frihet fra religion

Universet, døden og vitenskapen

Om 100 milliarder år dør universet og alt er over. Eirik Newth synes man må ta det innover seg.

Tekst og foto: Kirsti Bergh

FAKTA:

Eirik Newth (45)

- Forfatter, astrofysiker, blogger og populisator
- Har utgitt en rekke populærvitenskapelige bøker, spesielt rettet mot barn, og vunnet flere priser, blant annet Brageprisen 1996 for *Jakten på sannheten* og Nordisk Skolebibliotekarforenings Børnebogspris 2006, for *Hvorfor dør vi?*
- Følg hans forfatterblogg newth.net/eirik/ og framtidsbloggen newth.net/2050/ og på twitter.com/astronewth

Sannsynligvis vil universet i løpet av de neste 50-100 milliarder år bli svart og død, deretter vil det ikke være noe mer – *noensinne!* Det er et filosofisk problem veldig få har tatt på alvor. All kunnskap, kunst og kultur, alle mennesker som noensinne har eksistert, all kjærlighet – det blir borte. Det har praktiske konsekvenser, det setter alt vi gjør i perspektiv, mener Eirik Newth.

Vi kommer ikke utenom universet i en samtale med den kjente forfatteren, bloggeren, vitenskapspopularisatoren, astrofysikeren og fremtidsforskeren, selv ikke når det er livssyn som er tema.

Newth setter likhetstegn mellom livssyn og filosofi, og vitenskapelig tenkning er viktig i hans livssynsmessige overbevisning.

– Jeg er selvfølgelig preget av moderne, vestlig liberal filosofi. Men det som kanskje er litt uvanlig ved mitt livssyn, er at vitenskap og dens tenkemåte er en så grunnleggende bærebjelke. Selv når jeg ser på hvordan vi er og reagerer som mennesker, er jeg preget av vitenskapelig tenkning. Jeg er preget av evolusjonens syn på altruisme, samarbeid, forholdet foreldre-barn, kjærlighet... Jeg ser at der har biologien mye å lære oss. Den kan ikke lære oss alt, men den kan lære oss mye.

Newth mener også det er mye god etikk å hente i vitenskapelig tenkning.

– Kommunikasjonsmessig er viten-

skapelig tenkning kanskje den mest etisk høyverdige måten å frembringe og diskutere kunnskap på som noensinne er skapt. Den skal være nøytral, åpen, dynamisk, selvdrivende og flyte så fritt som mulig. Det er et etisk grunnprinsipp jeg som formidler synes er forferdelig viktig.

Det grunnprinsippet mener han er godt uttrykt i eget fag.

– Astronomer har historisk sett stått på barrikadene for disse rettighetene. Vi feirer jo 400 års jubileum for Galileo Galilei, som tok i bruk kikkerten første gang i 1609. Han er en av mange fra mitt fagfelt som ikke bare har stått på barrikadene for eget fag, men i praksis for alles rett til å tenke, tro og snakke fritt.

De etiske utfordringene er Newth rimelig god på. Hans største etiske problem, ligger i at han – som de fleste av oss – verken greier å respektere våre etterkommere (les ikke klarer å minske karbonavtrykket som bidrar til klimaforverring) eller organismene rundt seg. Det siste fordi han ikke klarer å la være å spise kjøtt.

– Argumentene for ikke å spise kjøtt er sterke, også fisk, sier Newth, og henviser til filosofen Peter Singers ideer om dyrs rettigheter basert på bevissthet og tenkeevne. Forskning har faktisk vist at laks kan tenke og huske smerte.

– Det er et evig etisk problem som jeg tenker mye på.

UTFORSKET DØDEN

Etiske utfordringer ser han selvsagt også i forhold til vitenskap, som både kan brukes etisk og uetisk. Men han er vitenskapsoptimist; vitenskapen kan løse problemer som vitenskapen tidligere har vært med på å skape. Selv bidrar han som fremtidsforsker med å tenke og snakke mye om fremtiden.

Newth har skrevet populærvitenskapelige bøker for barn siden 1992, da han ga ut *Se opp på vår egen stjernehimmel*.

I 2005 skrev Newth om et mer jordnært livssynsrelatert tema: *Hvorfor dør vi?* handler bokstavelig talt om det å dø; om hva vi vet, hva vi ikke vet, og hva vi opp gjennom tidene har trodd om prosessen å dø – og ikke minst, det som kommer etterpå. Boka kom til etter at han hadde opplevd døden på nært hold og fant ut at ingen bøker tok for seg akkurat dette.

Som astrofysiker har Newth et intenst forhold til evigheten og researchen gjorde ham ikke imponert over religionenes forestilling om den – det vil si deres beskrivelser av det hinsidige. For det er jo der vi (eller de rettroende) etter sigende skal tilbringe mesteparten av evigheten.

– Jeg synes stort sett religionene er veldig svake på å skildre livet i det hinsidige. Det mest slående ved deres visjoner om det hinsidige, er at de sier så *lite* og at de er så ulne. Kristendommen er ekstrem ullen, en blanding av idyll og helvetesvisjoner, avhengig av hvor i bibelen du leser.

Den religiøse visjonen Newth fant stemmer best overens med vitenskapen, er buddhismens.

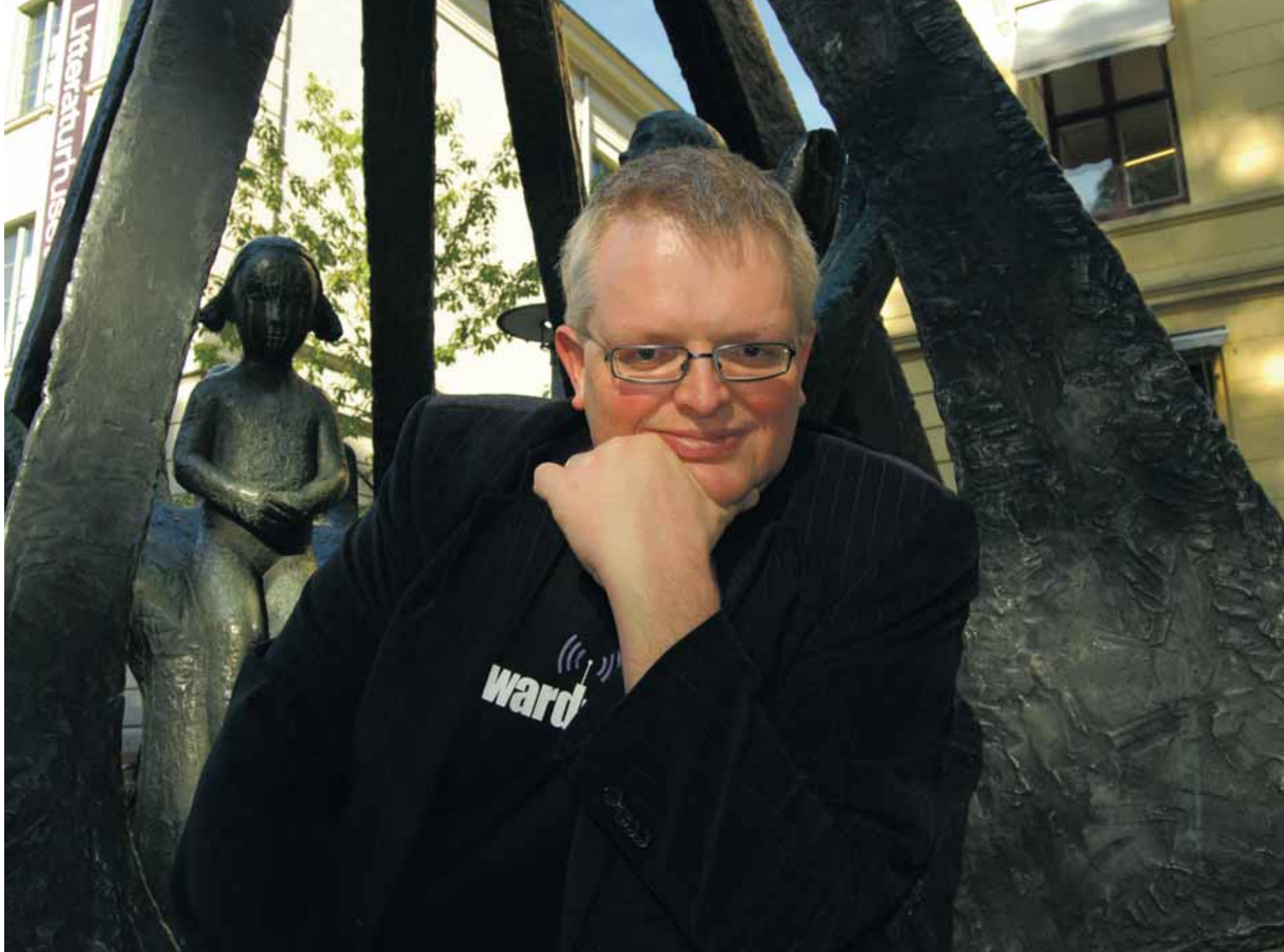
– Den ligger tett opptil den naturvitenskapelige ideen om at døden er det endelige nivået. Slutt-punktet på dødsprosessen er utslokking, at du går opp i en høyere enhet med universet om du vil, og at du i praksis ikke bevarer noen bevissthet slik den er her og nå. Er det noe igjen av de elektromagnetiske feltene som utgjør tankevirksomheten din, går det opp i det store suset av elektronmagnetiske felter og partiklene våre går ut i det store havet av partikler, sier han filosofisk.

At vi skulle overleve døden som en variant av det vi er, holder verken vitenskapelig eller filosofisk, mener Newth.

– Vår forestilling om døden er knyttet til forestillingen om evig liv, og *evig liv* er et begrep som ikke tåler nærmere undersøkelse. Du ender veldig fort opp i problemstillingen med kjedsomhet. Det som er verdtfullt for oss nå, er faktisk betinget av at det er sjeldent. Når du har en uendelighet av tid, og uendelighet av tid til å være sammen med dem du er glade i – som er manges visjon av livet i det hinsidige – forandrer det bildet seg.

Newth trekker fram Monty Python-sketsjen *Christmas in Heaven*, hvor det er julaften dag etter dag etter dag.

– Når du har feiret julaften en million ganger er du mer enn trøtt – og ennå har du knapt begynt! Begrepet *evigheten* blir veldig sjelden tatt på alvor av de som ser for seg

Vitenskapelig tenkning er bærebjelken i Eirik Newths livssyn.

livet i det hinsidige. Naturvitenskapen og matematikken er det eneste som kan gi oss et bilde på evigheten. Matematisk sett er evigheten en grusom ting, og det grusomme ved det er først og fremst det at det vi synes er viktig i dag – samværet med mennesker, de gode opplevelsene – alt det blir på et vis nullet ut hvis det skal gjentas i en evighet.

Dette må også gjelde for samværet med eller i det guddommelige, og Newth mener derfor at ideen om evig samkvem uansett forutsetter at vi forandrer oss, at vi er noe annet enn det vi er nå.

– Alle religiøse visjoner av døden jeg har sett forutsetter på et eller annet vis at vi uansett vil måtte gjennomgå en stor forandring. Det er ikke deg og meg som går over i det hinsidige, fordi vi ikke ville holde ut denne evigheten, og da betyr det jo at vi i praksis slokkes ut, som buddhismen og naturvitenskapen sier.

ET UEKTE KATOLSK BARN

Newth antar han fortsatt er medlem av den katolske kirke – og et uekte barn, ifølge den samme kirka, siden foreldrene ikke er gift katolsk. Men han har aldri regnet seg som en kristen, og i hvert fall aldri trodd på «den enkle mannen med hvitt skjegg». Men Albert Einsteins formulering om «den eldste» kan han relatere til.

– Jeg ser hva han mener. Som en

som har jobbet med astrofysikk, er det veldig vanskelig å se på vårt univers og *ikke* få en følelse at det er noe der ute som vi *helt grunnleggende sett* ikke forstår. Det er sikker ikke en mann med langt hvitt skjegg, men en eller annen form for grunnleggende prinsipp må det ha vært, som tillater at universet oppstår av ingenting. Kosmologien forteller oss helt klart og tydelig at her er det noe vi ikke forstår. Alle visjonene vi har hatt før, er helt åpenbart gale. Samtidig er det mye som tyder på at vi kan stå overfor et fenomen mye større enn oss selv, som vi mentalt sett ikke er i stand til å fatte. Og da kan det godt hende at noen vil ende opp med å kalle det gud, mens andre vil kalle det matematikk, ler han.

– *Det er et veldig langt sprang fra det at dette matematiske prinsippet kan være gud, til det at Jesus var guds sønn?*

– Ja, filosofisk sett er det helt meningsløst å bruke vår uvitenhet som et argument for en bastant tro på noe annet. For meg er det til sjuende og sist en grunnleggende forskjell her: det jeg sier nå, har jeg ikke alltid ment, og det er ikke sikkert at jeg alltid kommer til å mene det heller. Hvis de som jobber med den såkalte superstrengteorien kommer fram til en t-skjorteligning som forklarer alt, er jeg villig til å si at den greia med et organiserende prinsipp antagelig er feil, sier han.

At mange astrofysikere er religiøse er ikke uten grunn. Kosmologien er, i motsetning til andre vitenskaper, gigantisk i tid og rom og handler om de grunnleggende spørsmål; hvordan alt ble til, men også hvordan alt en dag skal slutte.

dommer om dette, og tror Human-Etisk Forbund kan miste en del ungdommer her – for *de* er opptatt av disse spørsmålene. Der vil et trossystem som adresserer evigheten – om ikke annet i ord – kunne ha noen fordeler.

At dette er de rammene våre liv leves

«Det jeg sier nå, har jeg ikke alltid ment, og det er ikke sikkert at jeg alltid kommer til å mene det heller.»

Da er vi er tilbake til universets ende, noe Newth synes også humanismen er for dårlig til å ta innover seg. Han blir nesten litt himmelfallen over den ignoranse Fri tanke viser overfor evighetsperspektivet («trenger vi virkelig forholde oss til noe som ligger så langt fram i tid?»).

– Du er for så vidt ikke alene. Jeg har snakket med ganske mange humanetikere som er jordnære og praktisk orienterte, det handler om å få gode erstatninger for kristne ritualer og sønn. Og det er greit. Men jeg er i klasserom og snakker med ung-

innenfor, synes Newth i høyeste grad burde interessere folk med interesse for filosofi og religion. De rammene gir i alle fall konsekvenser for hva som er viktig for ham her og nå:

– Selvrealisering, og det inkluderer *selvfølgelig* det å ha et forhold til naturen, til andre mennesker og å inngå som en del av helheten. Men til syvende og sist, som et individ som har x antall år på meg, er det åpenbart at å ikke kunne være noe av det jeg tror jeg kan være i løpet av den tiden, vil være et svik mot meg selv.

Møt Renate og Oscar!

HAMU er helt avhengig av å ha mange HEF-medlemmer og andre som kan støtte HAMUs arbeid i India. Til arbeidet i Nepal og Uganda får vi hjelp fra Norad, men til våre fem prosjekter i India må vi støtte oss på norske humanisters hjelp.

Denne gangen presenterer vi Renate Johansen (41) med sønnen Oscar (2). Renate jobber som veterinær for oppdrettsfisk, så det er vel få i Norge som har flere «pasienter» enn henne. Hun har vært medlem i HEF siden hun ble gammel nok til selv å melde seg inn, og hun håper selvsagt at Oscar også skal melde seg inn når han bli gammel nok. Men det viktigste er jo at han gjør et selvstendig og fritt valg av livssyn, sier hun. Renate var med på å forsøke å starte en ungdomsbevegelse i HEF på slutten av 90-tallet uten å lykkes. Hun ser derfor med stor glede på den flotte ungdomsbevegelsen som nå vokser fram i HEF.

«Siden jeg selv har en liten gutt å ta vare på, er jeg opptatt av at HAMU hjelper mødre slik at de blir i stand til selv å ta vare på seg og sin familie. Hjelp til selvhjelp har en langsiktig virkning, og det syns jeg er viktig. Jeg er opptatt av at mest mulig av pengene jeg gir, går uavkortet til et godt drevet formål med minst mulig svinn til administrasjon i Norge. HAMU viser gode resultater og derfor støtter jeg dem.»

HAMU er norske humanisters hjelpeorganisasjon. HAMU har siden starten i 1993 hatt prosjekter i India. I 2004 ble virksomheten utvidet til å støtte prosjekter i Nepal og Uganda. I 2007 kom Brasil inn som et nytt satsingsland. Flere opplysninger om HAMU og våre samarbeidspartnere finner du på www.hamu.no

HAMU har ikke selv noen ansatte i de ulike landene. Arbeidet blir gjort utelukkende av lokale samarbeidspartnere.

BLI FAST GIVER!

Kontonummer: 1503 10 27435

NORGE TRENGER INNVANDRING OG VI GLEDER OSS OVER FARGERIKT FELLESSKAP
HEDNINGSAMFUNNET VIL BIDRA TIL DIALOG OG RELIGIONSKRITIKK
VI RESPEKTERER ALLE RELIGIONSFRIHETEN, SOM INNBEFATTER FRIHET FRA RELIGION

MØTE MED ISLAM

VI VIL HELLER HA

- KJÆRLIGHET ENN TVANGSGIFTE
- OMSORG ENN OMSKJÆRING
- INNLEVELSE ENN ÆRESDRAP
- DELTAGELSE ENN MISBRUK AV NORSKE VELFERDSORDNINGER
- SYNLIGE KVINNER ENN SLØR OG LUKKEDE DØRER
- BARN SOM LEKER SAMMEN ENN HUSARREST

VI KREVER AT NORSKE BORGERE, SAMFUNNSLIV OG RETTSVESEN SLÅR NED PÅ OVERGREP SOM SKJER I RELIGIONSFRIHETENS NAVN
VI KREVER RESPEKT FOR MENNESKERETT OG YTRINGSFRIHET

K&S VIRTUALGARDEN Foto: Kai Myhre

Når du er for gammel til å kjempe imot

Mennesker som trenger hjelp fra det offentlige må ofte ta religiøs påvirkning med på kjøpet. Mange steder er det ikke mulig å velge bort religiøs påvirkning i barnehager, rusomsorg og eldreomsorg. Human-Etisk Forbund jobber for et livssynsnøytralt offentlig tilbud, slik at du kan velge å være religionsfri – også den dagen du trenger hjelp.

Religionsfrihet er også frihet fra religion

Bjørn Vassnes
Sjælens sult
Margmedia 2009

Suppe som svar på sjælens sult

Religion kommer ikke utenfra fra en overnaturlig Gud, men fra vår egen hjerne. Det er påstanden vitenskapsjournalist Bjørn Vassnes vil overbevise oss om gjennom denne bokas 25 kapitler.

Sjælens sult handler altså om *hvorfor*, og ikke *hvordan*, vi er religiøse. Sjangeren er en form for debattbok, forkledd som en fagbok. Debattbok fordi den kommer med en egen teori om hva religion er. Fagbok fordi den i relativt stor grad er forskningsbasert. På andres forskning, vel å merke.

Ved hjelp av bakgrunnsliteratur fra fagfelt som psykologi, hjerneforskning, antropologi og filosofi har Vassnes kokt sammen sin egen teori om religion. Han fletter også inn personlige erfaringer som far og fra å ha bodd i Nepal, og legger slik opp til et kameratslig forhold til leseren. Det handler om «jeg», Vassnes, og «du», leseren. Ikke alle lesere liker å bli skrevet inn i teksten, og å bli tillagt meninger gjennom formuleringer av typen «(...) trodde du». Men språket er i alle fall godt, og det er ingen tvil om at Vassnes er en god formidler.

Kort oppsummert hevder Vassnes altså at grunnen til at vi mennesker er religiøse, eller i alle fall er tilbøyelige til å være det, er måten vår hjerne er bygget opp på. Religionen er et svar på vår medfødte religiøsitet, skriver han. At det er dette som lanseres som opprinnelsen til religionen, betyr imidlertid ikke at forfatteren reduserer dens kompleksitet. Vassnes er åpenbart kunnskapsrik, og demonstrerer et reflektert forhold til religion som fenomen. Det han gjør i boka kan beskrives som å plukke religionen fra hverandre og forsøke å forklare bitene. Bitene er blant annet moral, det hellige, dyrefringer, flokkinstinkt og ekstase.

Vassnes argumenterer godt for hvorfor religionen ikke har monopol på verken moral eller åndelighet. Han gjør også sitt for å avlive myten om at nazisme og kommunisme er gode eksempler på hvor forferdelig ateismen kan være. Nettopp fordi Vassnes ofte framstår som så reflektert virker det merkelig når han i flere kapitler presenterer rotete teorier om sjamaner, hallusinasjoner og psykoaktive stoffer. Her er det lett å falle av lasset, både med og uten vilje.

I en og samme bok er tonen både respektløs og respektfull overfor religionen og de troende. Respektfull er Vassnes når han i motsetning til en del andre religionskritikere slår fast at religion er noe langt mer enn dårlig

bøker

dokumenterte påstander. Når millioner av mennesker verden over tilslutter seg karismatiske menigheter, så handler det eksempelvis ikke bare om teologi. Litt mer nedlatende er forfatteren når han beskriver religionenes kamp om tilhengere. Her får særlig kristendommen gjennomgå: Jomfru Maria omtales som kristendommens store «rekrutteringsmaskin», og dyrkelsen av henne er «det smarteste trikset kirken noen gang har funnet på».

Like mye som dette er respektløst overfor de enkelte religionene, kan det føles litt nedlatende overfor oss mennesker som art. Har vi virkelig så lite kontroll? Heldigvis har vi i det minste ikke noe å skamme oss over. For skal vi tro Vassnes er jo religiøsiteten en konsekvens av det å være menneske. Selv når vi lar oss kontrollere og manipulere av religiøse ledere kan vi unnskyldes: Dette er nemlig, skriver Vassnes, et uttrykk for at vi handler i tråd med vårt medfødte flokkinstinkt. Og det er dette instinktet, og dermed religionen som organiserende prinsipp, som sikrer vår overlevelse.

Ettersom *Sjælens sult* er en popularisert bok beregnet på personer uten inngående kunnskap om religionens felt, burde Vassnes vært flinkere til å få fram at han formidler teorier, ikke sannheter. Leseren han skriver til er en slags viderekommen som ikke er viderekommen. Viderekommen i den forstand at hun ikke ønsker seg en innføring i ulike religioners organisering, men snarere en dypere forståelse av fenomenet i seg selv. Samtidig må hun nødvendigvis være nybegynner, fordi mye av tankegodset som bringes om religion og religiøsitet kan synes noe elementært.

Det må dessuten sies at til å være

en bok bygget på andres forskning og tanker, er kildehenvisningene forbausende få og lite omstendelige. Dette vil trolig oppleves som et problem for mange lesere. For hvordan kan de med sikkerhet vite at Vassnes' fortolkninger og slutninger er gode? Fordi det står skrevet med trykksverte mellom to stive permer? I så fall vil de jo ikke være de eneste i verden som tror at noe er sant fordi det står i en Bok.

Helene Lindqvist

Helene Lindqvist er religionsviter og journalist

Kristopher Schau:
På vegne av venner
Oktober forlag 2009

Når ingen bryr seg

Neste gang en dødsannonse «på vegne av venner» rykkes inn i morgenavisen, kommer flere enn vanlig til å merke seg det. Det har Kristopher Schau sørget for, mediekjendisen som nylig har gitt ut en liten knyttneve av en bok. Ironisk nok er det denne standardformuleringen som brukes når ingen forventer at noen vil ta avskjed med en person som er død.

Men seremoni blir det, ikke som. Med hvit trekiste av enkleste sort, en lilla bærebukett, orgelmusikk og mollstemt sang. Pluss noen ord med på veien, fremsagt av en statsansatt prest. I Schaus fremstilling er dette rammen for det som kalles «kommunale gravferder». Hvis verken slekt eller bekjente påtar seg ansvar for høytideligheten, stiller det offentlige opp med både arbeidskraft og penger.

Om det skorter på gods og gull for noen hver, er det ikke bare samfunnets utstøtte som må ta til takke med beskjedne gravferder i et tomt kapell. Alle var heller ikke like alene som Ehsan, 44-åringen som døde en vinterdag uten å etterlate seg synlige spor. Etter halvannen måneds undersøkelser klarte ikke myndighetene engang å finne ut hvilken religion han tilhørte, så når han omsider blir stedt til hvile i et kapell med plass til 400 personer, er selv prekestolen tom.

Dermed blir ikke avdødes navn nevnt en eneste gang. Og derfor er det uniformerte vektere som kommer for å bære ut båren når «minnestunden» er over. Det kunne jo være at han tilhørte en trosretning som ikke tillater kremasjon, og man vil jo ikke «gjøre noe feil», som det blir sagt ved den oppspadde graven.

Forfatteren er neppe den eneste som synes dette er i overkant hjerterrått. Respekt for trosforskjeller er vel og bra, men hvorfor ble ikke en eller annen seremonimester hentet inn? Av redsel for å støte? Eller fordi verken

Den norske kirke, andre menigheter eller Human-Etisk Forbund ville bistå?

En leser kan undre seg over mangt, og det er litt pussig at denne typen spørsmål ikke blir besvart. Schau legger imidlertid ikke skjul på at han er temmelig uvitende om sitt emne. Snarere gjør han et poeng av at han bega seg inn i fremmed land da han arbeidsløs, blakk og nedslått kjente en dragning mot triste sortier.

Så kan man vel sakens undre seg over hva en fyr som ham har å bidra med på et såpass «touchy» område. Tidligere har han tross alt provosert nesten hele det norske folk med sin groteske humor. Etter Harald Eias forsøk på å opptre som seriøs journalist, er det ikke rart om både den ene og den andre betakker seg for enda en komiker som skifter beite, uansett om hensikten er å drive ren folkeopplysning eller oppfylle en eller annen skjult agenda.

Men heldigvis tipper det aldri over. I tråd med god essay-tradisjon er teksten tvert imot åpen og søkende, ført i pennen av en deltakende og nysgjerrig observatør. Schau formidler sine opplevelser etter hvert som de inntreffer, skriver seg inn i stoffet og inviterer leseren med på ferden mellom hovedstadens Østre og Vestre gravlund, inn i kapellene og frem til den faste plassen på femte benkerad. Om den arbeidsløse satirikeren ankommer stivfrossen til fots i vinterkulda, flottes seg med taxi etter å ha talt opp sine siste kroner eller hiver seg på sykkelen når tælen forsvinner, er innfallsvinkelen bestandig åpen og ydmyk:

Jeg vil så gjerne forstå dette. Hvorfor folk dør alene. Hvorfor ingen kommer. Hvorfor jeg reagerer som jeg gjør. Hvorfor i alle dager vi i det hele tatt eksisterer.

Utstyrt med sin sorte notatblokk, penn, diktafon og kamera bivåner han det som foregår, skjönt det er trøblett å konsentrere seg når han blir provosert eller kjenner seg som en uvelkommen inntrenger. Dessuten er han ikke like interessert i alt. Fra første stund er det tydelig at det særlig er minnedelen av ritualet som interesserer ham, den korte sekvensen som dreier seg om det spesielle mennesket som er gått bort.

Det kristne budskapet har han derimot «hørt hundre ganger før», og da skal det ikke mye til før oppmerksomheten glipper. Han spisser ørene så snart det blir sagt noe som faktisk har med avdøde å gjøre, men stort sett blir det «altfor mye ingenting på altfor kort tid». Hederlige unntak til tross går de fleste prestene på autopilot, og det kommer slett ikke som en bombe at prosjektet avsluttes lenge før planen. For hva er egentlig vitsen? Selv om hensikten med kommunale gravferder er god, er det ikke vanskelig å være enig med Schau i at de må ha mer å by på enn salmesang og lettvtint forkynnelse.

Ragnhild Bugge

Ragnhild Bugge er skribent og gravferdster i Human-Etisk Forbund

Ved kommunal gravferdrekker pengene knapt til en enkel kiste og en enkel blomst. Burde Human-Etisk Forbund kanskje bekoste gravferdstalen der det er aktuelt. Foto: Istockphoto

Kommunale gravferder fra humanistisk perspektiv

Kanskje bør Human-Etisk Forbund bekoste talere ved kommunal gravferd.

Tekst: Ragnhild Bugge

Den pågående informasjonskampanjen om forbundets seremonier er utvilsomt pengene verdt. Fra i sommer har store annonser gjort det umulig for folk over hele landet å overse at det finnes egne overgangsritualer for dem som helst vil slippe å benytte prest. Når en ikketroende person som Schau ikke nevner at det går an å bruke humanistiske gravferdstalere i så mye som en bisetning, må vi jo bare innse at denne muligheten er mindre kjent enn vi liker å tro.

Minnestunden skal da ikke være «en propagandakveld for Bibelen heller» kan han likevel stønne, og kommer stadig med spark til det som blir sagt (og ikke sagt) i løpet av de 8–20 minuttene seremoniene «hans» varer. «Når skal dette begynne å dreie seg om mennesket og ikke Gud», spør han og blir mer og mer fortørnet over at avdøde ofte forsvinner totalt.

I og med at gravferdssesayets forfatter ikke har gjort det selv, er det derfor på sin plass å ta en rask telefon til Gravferdsetaten i Oslo for å høre om det også i disse tilfellene finnes alternativer for dem som ikke bekjenner seg til den kristne tro.

Og det gjør det. I hver av de ca. 80 kommunale gravferdene som gjennomføres årlig, tas det hensyn til

avdødes livssyn så langt det er mulig. Eshans ublide endelikt (se anmeldelsen) bekrefter i og for seg dette, men uten at problemet dermed er løst. For mer eller mindre erklærte humanister er det for eksempel en forutsetning at avdøde var medlem i forbundet. Fordi talerbistand fra Human-Etisk Forbund ved ikke-medlemmers gravferd koster penger, blir det rett og slett for dyrt, i hvert fall når det verken er penger i boet eller finnes pårørende som vil plusse på litt ekstra. Følgelig er muligheten nærmest ikkeeksisterende, og det blir ikke mer tilgjengelig av at medlemmer av statskirken automatisk blir gravlagt av en prest.

Sånn er reglene. Synes man det er for galt, må Human-Etisk Forbund enten komme på banen og bekoste talere ved slike gravferder, eller gå inn for å heve den øvre grensen for gravferdstøtte der det ønskes talerbistand for ikke-medlemmer. Beløpsgrensen er i dag på kr. 18752 og utbetales via NAV. Summen skal ikke bare dekke standardutgifter til kiste, dødsannonse, en enkel blomsteroppsett m.m. Minnesmerke på graven hører også med, pluss at begravelsesbyrået skal ha sitt. I Oslo benyttes for øvrig et fast byrå til slike oppdrag. For å holde prisen nede, velges det etter jevnlig anbudsrunder, og sist var det Wang som vant.

Anonym død

Fra siste årsskifte og ut april deltok Kristopher Schau påseks kommunale gravferder. Slik ble de avdøde i grove trekk fremstilt av presten i kapellet:

Solveig (77)

Bodde i en bygård på Sandaker til hun ble lagt inn på Lovisenberg sykehus og døde etter et kort sykeleie. Vaktmesteren hadde en del med henne å gjøre, men deltar ikke. Imidlertid har han fortalt presten at Solveig var en stille og beskjeden, men trivelig person. Tidligere var hun i stadig aktivitet, noe som opphørte da hun ble enke for rundt ti år siden.

Elsa (84)

Bodde i en leilighet på Drammensveien og hadde god kontakt med et nabopar som deltar under gravferden. På forhånd har de fortalt presten at Elsa tøyset mye med barna i oppgangen. Hun var liten og vever, velstelt og ung av sinn. Men også en bestemt dame som visste hva hun ville. Savnet hun selskap, dro hun gjerne ut for å spise og slå av en prat med dem som serverte.

Johannes (84)

Bodde i en trygdebolig på Tørshov. Ingen bekjente kommer til krematoriet, og det må ringes etter presten som har glemt seremonien. Den eneste personlige opplysning han har å gi når han omsider dukker opp, er at Johannes hadde vært enkemann «i noen år» da han døde.

Ernst (72)

Bodde i Bygdøy allé, der han ble funnet etter å ha ligget død i tre måneder. Heller ikke her deltar venner eller slektninger under gravferden, og presten vet ingenting om liv eller levnet. Likevel holdes en velforberedt og personlig tale, innbefattet hele tre dikt som er valgt med omhu.

Bjørn (76)

Bodde i Helgesens gate de siste årene. Var kronisk syk og fikk jevnlig besøk av hjemmesykepleien før han døde i hjemmet. Ville helst klare seg selv og ønsket ikke legetilsyn. Vokste opp hos slektninger av moren, og dro til sjøs etter folkeskolen. Likte å være ute på små ekspedisjoner når han ikke satt hjemme og leste eller hørte på radio. Rolig av gemytt, men kunnskapsrik og morsom. En ung dame sitter på første benk sammen med hunden sin, og det er hun som er kilde.

«Hjernevask»

– et ekstra sykdomsstempel

Hva gjør at folk blir medlemmer av kontrollerende religiøse grupper, og hva er det som gjør at de blir der? Er de hjernevasket? Det fins bedre forklaringer.

I forrige nummer så vi på den tidlige historikken til teorier om hjernevask.

Koreakrigens skygger er lange i debatten om hjernevasketeori. De opprinnelige formuleringene av teorier om «hjernevask» var knyttet til amerikansk propaganda (se forrige nummer). De hadde mer med myndighetenes egne, skjulte eksperimenter å gjøre, enn med de teknikkene krigsfanger ble utsatt for. Teoriene de arbeidet etter lånte fra de eldre folkløse rundt psykologi, blant annet om endrede bevissthetstilstander og atferdsmodifisering.

Vi finner fortsatt det samme i forestillingene om nye religiøse bevegelsers «hjernevask». Fra bisarre ytterpunkt som teorien om at «sektrekrutterere» sendte hypnotiske stråler (fra øynene) til folk de møtte på gaten, bevener det seg heldigvis hurtig inn i mer balanserte former. Likevel ble mye merkelig tankegods hengende igjen, helt til det siste. Vi skal se på et lite knippe relaterte ideer i teoriene.

Asbjørn Dyrendal er førsteamanuensis i religionsvitenskap ved NTNU og aktiv i Foreningen Skepsis.

riene. Kort oppsummert og satt i sammenheng kommuniserer de som følger:

De nyomvendte blir lurt inn. De starter ikke med noe ønske om å bli omvendt. Den religiøse sekten gjør ting som desorienterer dem, setter dem i en manipulerbar, suggerert bevissthetstilstand hvor tenkningen deres blir mangelfull. De blir ute av stand til å stille kritiske spørsmål og aksepterer andres tanker, ideer og idealer som sine egne, selv om det ikke er uttrykk for deres «genuine selv». Denne påtvungne endringen i virkelighetsbilde går sammen med konstruksjonen av et like påtvunget «falsk selv». Siden det falske selvet er innfiltret i et usant verdensbilde og usekstenlige, mangelfulle tankemønstre, er det nå hjernevasket til å kunne brukes av sekten, og det er nesten fullstendig ute av stand til å bryte ut på egen hånd.

Fokuset ligger på gruppen som aktør. Medlemmer av religiøse bevegelser søkte ikke dit og er uten eget initiativ. De blir holdt ansvarsløse for egen deltagelse og egne handlinger. Ansvar blir forflyttet til et ukjent sted i sekthierarkiet. For hvis bevegelsen alltid har rekruttert slik, må man formodentlig helt til begynnelsen for å finne noen som tilsluttet seg frivillig og med bevisste egne hensikter. Siden disse da må starte bevisst hjernevask for å komme noen vei, blir det fort til ingen av dem ble startet av genuin overbevisning heller. Alt er svindel.

FREMMEDEARTEDE OG TRUENDE

Hvordan fikk slike teorier gjennomslag i offentligheten?

De viktigste leddene i forklaringen på det ligger utenfor hjernevasketeorien

selv: nemlig i det at disse religiøse gruppene var nye, fremmedartede og virket truende – og ofte rekrutterte fra sosiale lag der pårørende hadde evne til å kjempe i offentligheten. «Hjernevask» var allerede et etablert retorisk språk mot fremmede og urmelige overbevisninger. Men teoriene lånte også troverdighet fra enkelte religiøse gruppers handlinger. Den løse, uvitenskapelige konstruksjonen av «hjernevask» gjorde den til et fleksibelt verktøy. Det innebar blant annet å låne mer selektivt fra forskningen på krigsfanger og ofre for kinesiske «resosialiseringsleire» for å konstruere likheter.

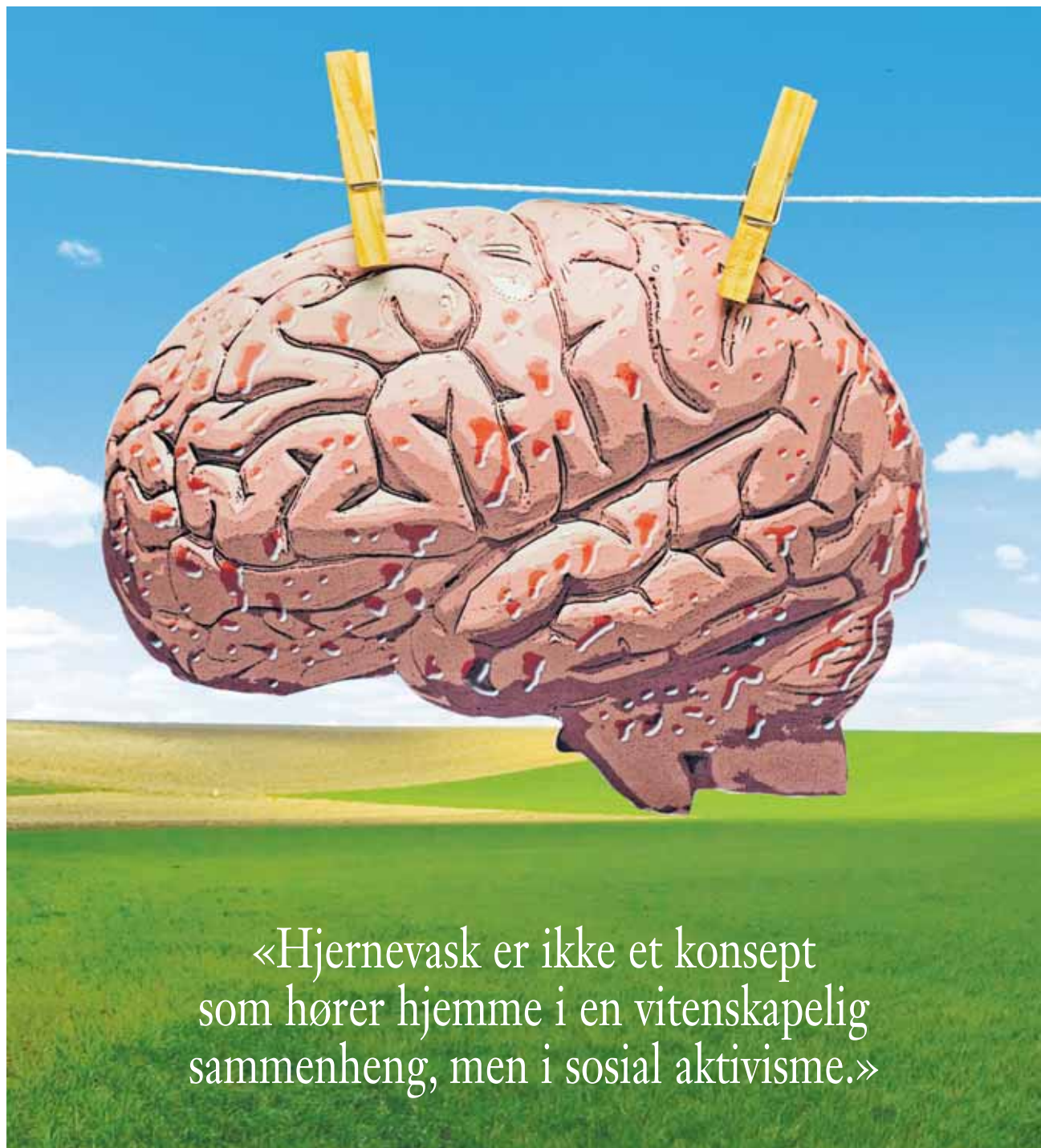
Det er først og fremst psykiateren Robert Liftons studier av krigsfanger og påfølgende teoretisering, som er blitt inspirasjonskilde i den offentlige debatten. Lifton vektla det totalitære og det totaliserende i gruppens kontroll over individet. Verken i ord, tanke eller gjerning skulle individet uttrykke noe annet enn den ideologien som regjerte. Siden det er umulig å leve opp til slike renhetsmål, institusjonaliseres bekjennelsen av egen synd som offentlig ritual. Både til ydmykelse og kontroll og til «renselse» for den som har internalisert normene som bekjennes. Kontrollideologien er absolutt, og gruppeledelsens kontroll er også forsøksvis absolutt, uten noen gang å lykkes fullt ut. «Miljøkontroll» innebærer kontroll over kropp, kommunikasjon, språk og tanke – individets kommunikasjon med seg selv. For å lykkes i de siste, ser Lifton også utviklingen av element knyttet til manipulering av alle atferdselementer.

Vi ser formodentlig lett slektskapet med hjernevasketeorier. Det er snakk om forsøk på total atferdskontroll, både den atferd som skjer i hodet og den som skjer med resten av kroppen. Og det gis spesifikke teknikker for å forsøke å oppnå det. Men Liftons studie var altså empirisk, og han fant ut at det ikke virket noe videre. Man oppnådde ytre konformitet, men lite annet. Men en del av teknikkene han beskriver har hatt paralleller i enkelte religiøse grupper. Ritualisert bekjennelse – både privat og offentlig – av egen utilstrekkelighet og tilkortkommenhet i forhold til målsetninger er for eksempel langt fra ukjent, og det spilte utvilsomt en rolle som én av flere kontrollmekanismer i f.eks. Peoples Temple-sekten. Samme gruppe var etter hvert blant dem som i størst grad var i stand til å utvikle en betydelig grad av «miljøkontroll» (jfr Jonestown-masseselv mordet), men også andre grupper var i perioder svært lukket for innflytelse utenfra. At målsetningene innebar en nokså ensrettet tenkning, og at makt og innflytelse i slike grupper var på hendene til noen få, gjorde hjernevasketeori hendig å gripe til.

«ZOMBIELIGNENDE» OPPFØRSEL

Det hjalp også at enkelte andre grupper ble rapportert å sende utmattede ungdommer ut i misjonsvirksomhet, at både pårørende og andre observerte «zombielignende» mekanisk oppførsel, glassaktige blikk og manglende tenkning i svar på spørsmål. Og man kunne observere at folk hadde vanskelig for å forlate grupper, selv når de ble utsatt for svært slett behandling i dem. Det var fristende å slå det hele sammen, spesielt når man fikk ekstremt handlinger som masseselv mord (f.eks. Peoples Temple) eller masse drap (f.eks. Mansonfamilien) å forklare. Hvordan ellers kunne så mange gjøre så bisarre, destruktive handlinger? Mer dagligdagse eksempler involverte mennesker som ga alt de eide til gruppen eller lederen, seksuelle overgrep, voldsbruk og voldsomme krav til atferdskonformitet i form av askese og arbeid for gruppen. Og man behøvde ikke observere det direkte. Hele veien kunne man støtte analysen av bevegelsenes rekruttering og behandling av medlemmer på avhopperberetninger – fortellinger fra mennesker som hadde avsluttet sitt religiøse engasjement med en relativt høy grad av bitterhet mot bevegelsen. Det var uten tvil tilfelle at en del religiøse grupper utsatte medlemmer for manipulering. Enkelte grupper holdt streng kontroll med medlemmer, inkludert å holde dem vekk fra familien.

«Hjernevask» ga tilsynelatende

«Hjernevask er ikke et konsept som hører hjemme i en vitenskapelig sammenheng, men i sosial aktivisme.»

en forklaring på hvordan slikt kunne skje. Men vi har bedre måter å forstå det på, uten de svakhetene som ligger i hjernevaskteorier.

«HJERNEVASK» – ET EKSTRA SYKDOMSSTEMPEL
Anvendt på nye religiøse grupper generelt svikter hjernevaskteori først på historisk og lokal variasjon. Det som blir presentert som generelt er i den grad det er noenlunde korrekt, knyttet til praksiser man i blant kan tid- og stedfeste nokså presist, fordi det så tydelig er hentet fra et enkelt eksempel. Det er heller ikke slik at «miljøkontroll» er vanlig. Noen svært få grupper har vært i stand til å kontrollere store deler av den sosiale samhandlingen til medlemmer. De fleste har ikke vært det. Og konsensusstenk-

ning og konformitetspress er alminnelige sosiale fenomen, ikke noe som bare finnes i lukkede miljøer. Å kalle det «hjernevask» er bare å sette et ekstra sykdomsstempel på et kjedelig, kritikkverdig, men normalt fenomen når det opptrer i bestemte sammenhenger.

Mange nyomvendte kunne være «tanketomme» når de ble konfrontert med kritiske spørsmål. Nye rekrutter som ble sendt ut på gatene for å misjonere og tigge penger, hadde ofte dårlig kjennskap til egen ideologi og kunne vanskelig gjøre rede for seg med annet enn standardfraser. Ideologi må læres over tid, og man må bli trygg i en rolle og et vokabular. Siden tilslutning gjerne starter med en generell tiltro og handler like mye om sosial

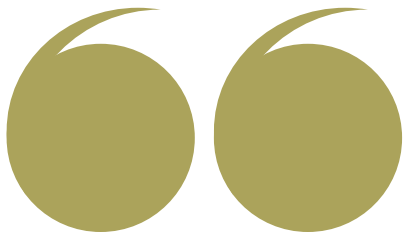
tilhørighet, er det ikke så merkelig at de ikke kunne svare for seg.

Mange grupper stilte høye krav til medlemmene. Men det var ofte noe av det idealistisk ungdom fant attraktivt. Det er en av de grunnleggende svakhetene i hjernevaskteori at den gjør individet så *passivt*. Det er utvilsomt riktig at enkelte grupper forsøker å destabilisere rekruttenes gamle selv, få dem til å omtolke livet sitt og forteller at gruppen er nødvendig for frelsen. Men mange medlemmer av religiøse bevegelser er søkende mennesker som har vært innom mange ulike grupper på leting etter et åndelig «hjem». De er ikke utelukkende passive. De har målsetninger. Disse inkluderer iblant også omformingen av sitt eget selv, sine egne atferds-

mønstre. Når mennesker endrer seg, er dette også som resultat av egne ønsker og valg. Det å motivere noen til å *ønske seg* forvandling og legge til rette for det, er en langt mer effektiv måte å påvirke dem på enn å forsøke å hjernevaske dem i det skjulte.

Et helt ødeleggende funn for ideen om hjernevaskede selv med defekte tankemønstre som låser dem til sekten, er at folk faller fra religiøse bevegelser, hele tiden. De fleste, opp til nitti prosent, faller fra i en tidlig fase – gjerne nettopp fordi det ikke var helt hva de så etter likevel. Men selv etter som tiden går, faller medlemmer fra, hele tiden. De aller fleste uten å kreve assistanse utenfra. Selv om det unektelig kan være vanskelig å forlate en tett gruppe, er det sjelden bare innlærte tankemønstre som er årsak. Mange årsaker er involvert, som status- og rolletap, det å forlate sine kjære og en sosial krets uten å ha noe annet å gå til. Det kan også være frykt for at doktrinen og ledelsen man tviler på likevel har rett. På tross av dette forlater tvilere grupper, *hele tiden*. Hvis de er hjernevasket til å følge sektledere, er vasken med andre ord ikke så effektiv som hjernevasktroende vil ha det til.

Manipulering av tenkning og dårlig, «defekt» tenkning er gjennomgående menneskelige og sosiale fenomen overalt. Det falske, manipulerede og defekt tenkende selvet i hjernevaskteori er mest av alt en ideologisk utdefinering av de religiøse gruppene og målene deres. Men tanken om passivitet, manglende motivasjon og et falsk selv tilhører gjerne også en mer judisiell tankegang. Uten at man blir manipulert og kontrollert utenfra er det lite grunnlag for søksmål. Man står selv i det minste delvis ansvarlig for ting man kanskje angrer på. Å snakke om at man utvikler et «falsk selv» kan være beleilig, men det er, som med det meste i verden, mer komplisert enn som så. Vi har langt bedre modeller og teoretiske apparat til å forstå ulike varianter og deler av prosessen med: sosial innflytelse, gruppetenkning, gjensidighet, kognitiv dissonans, selvovertalelse, rolletagning. For å nevne noen stikkord. Konklusjonen fra faglig hold er at hjernevask ikke er et konsept som hører hjemme i en vitenskapelig sammenheng, men i sosial aktivisme, som et kampanjebegrep mot grupper og aktiviteter man ikke liker. Det kan det være gode grunner til, men det er ikke vitenskap. Det er et dårlig begrep, som er i dårlig selskap. Det er ødeleggende for en god forståelse av verden, og det er unødvendig og destruktivt i kampen mot overgrep og destruktive gruppefenomen.

Gi uttrykk for din mening, men gjør det kort og konsist (fortrinnsvis maks 3000 tegn inkludert mellomrom). Lengre innlegg vil i all hovedsak bli publisert på Fritanke.no/debatt.

Vi tar kun imot innlegg per epost.
Epost: fri.tanke@human.no

Frist for å komme med i neste nummer:
7. januar 2010.

meninger

Human-Etisk eller Humanistisk Forbund?

I min bok *SVIK – Fra humanetikk til humanisme* (Kolofon 2008) – drøfter jeg over mange sider spørsmålet om det mulige – og av mange sentralt plasserte personer ønskede – navneskiftet på organisasjonen vår.

Det følgende er en sterkt konsentrert versjon av noen sentrale punkter i min argumentasjon for å opprettholde *human-etisk* som navn på organisasjonen.

Når jeg ønsker å fortsette å bruke *humanetikk* som betegnelse på livssynet mitt, er det fordi *humanetikk* er langt mer dekkende og fylt med innhold enn det mer utflytende *humanisme*. Derfor – svært konsentrert – noen ord om innholdet i livssynet *humanetikk*, som har følgende tre elementer:

For det første: *Agnostisisme*, av det greske «Ingen kunnskap» – det vil si om gudene eller det eventuelt hinsidige. Som humanetiker innrømmer jeg min intellektuelle begrensning, og jeg erkjenner at jeg ikke med sikkerhet – *overfor andre* – kan hevde som sant forhold utenfor min egne kunnskapssfære – som altså er begrenset. (Hva jeg eventuelt tumler med av tanker om det som ligger utenfor denne sfæren, blir da en privatsak. Tanker og opplevelser jeg gjerne deler med gode venner, men som altså er «sanne» bare for meg.) En slik grunnholdning kan karakteriseres som intellektuell redelighet, til forskjell fra dem som krever allmenn gyldighet for egne spekulasjoner om det hinsidige, eller som støtter seg på tekster i såkalt «hellige skrifter», slik blant andre religiøse humanister gjør.

For det andre: *Rasjonalisme*, av det latinske «ratio» som betyr fornuft.

Som mennesker er vi utstyrt med en oppsøksvekkende evne til å observere, huske, lære og formidle tanker og følelser til hverandre, og denne evnen mener jeg at det på så vel individ- som samfunnsplan er viktig å kultivere best mulig. For meg har det derfor vært naturlig å velge skole og utdanning som arbeidsfelt, men selvsagt kan humanetikere bruke sin fornuft på svært mange, og sikkert minst like sentrale områder. Poenget er bare at vi har en begeistring for bruken av vår fornuft, at vi er nysgjerrige, at vi søker så sikker kunnskap som mulig, og at vi bruker fornuften til å flytte noen merkesteiner i menneskehetens utvikling, for å si det en smule pompøst! Og at vi med det ikke lar metafysiske grublerier forkuldre evnen til – eller gleden over – rasjonal tenkning.

For det tredje: *Etikken*, definert som «læren om rett og galt». I den grad jeg har noen «tro», så er det overbevisningen om at mennesket har en iboende trang til å gjøre det gode. Og det sier jeg, selv om vi fra vi er ganske små, er noen forferdelige egoister og selv om menneskehetens historie er preget av krig og faenskap, for å si det sånn. Men historien er også full av enkeltskjebner og hendelser som viser det motsatte, at mennesker er villige til å ofre egen velferd og i ytterste konsekvens sitt eget liv for å berge andre. Videre mener jeg at vi alle innerst inne kjenner på oss selv forskjellen mellom etisk gode og etisk dårlige valg, og at vi egentlig ønsker å gjøre det gode, men at press fra omgivelsene av og til tvinger oss til det motsatte. Viktigst av alt er det vel imidlertid at vi lever i samfunn der vi trenes opp til å se forskjellen mellom rett og galt, og blir satt i valgsituasjoner der vi gjør erfaringer med konsekvenser av de valgene vi gjør.

Oppsummert: For en *humanetiker* er et samfunnsmessig engasjement med fokus på solidaritet, rettferdighet, respekt og samspill en naturlig konsekvens av det livssynet han eller hun har valgt – eller vokst opp i. *Humanisme* (selv med lange presiseringer) dekker ikke dette.

Hvilket navn bør en organisasjon for *humanetikere* ha?

Da HEF ble stiftet i 1956, var det ingen gitt å si med sikkerhet om *humanetikk* ville feste seg som begrep i folks bevissthet, eller om det ville forsvinne. Men det interessante skjedde; ordet ble mer og mer vanlig i bruk hos stolte humanetikere selv. Hos ideologiske motstandere noe motvillig – og til å begynne med lett nedlatende – men i dag med respekt. Og kanskje mest gledelig, hos «vanlige folk», slik at vi i dag kan bruke *humanetikk* om livssynet vårt og vente å bli forstått og respektert i alle leirer og lag av folket. Men med *humanisme* som betegnelse vil vi i uoverskuelig tid måtte supplere med en håpløs serie presiseringer og avgrensninger til andre fag og områder for å forklare at det er et *livssyn* vi snakker om.

Konklusjon: I spørsmålet om navneskifte har HEF «malt seg opp i et hjørne» i og med vedtaket i 2005 om å gjøre alle seremonier *humanistiske*. Og utgivelsen av det «*humanistiske* manifestet» trekker i samme retning, noe også den iherdige og etter hvert mer og mer konsekvente bruken av termen *humanisme* i skrift og tale fra forbundets tillitsvalgte gjør.

Når alt nå – etter bevisst satsing fra sentrale aktører i HEF – er blitt *humanistisk*, kan det altså se ut som en underlig selvmotsigelse å opprettholde ordet *humanetikk* (med bindestrek) som betegnelse på organisasjonen. Likevel vil jeg, ut fra den argumentasjonen jeg har brukt foran, sterkt anbefale at navnet på organisasjonen blir beholdt, og at forbundet ved sine tillitsvalgte og ansatte i årene som kommer biter i seg all prestisje og igjen begynner å bruke *humanetikk* som betegnelse på livssynet vårt.

En slik godt innarbeidet og respektert merkevare er viktig for at HEF skal kunne spille en sentral kulturpolitisk rolle også i framtida.

Men framfor alt er faktisk begrepet viktig for alle oss som har vår livssynsmessige forankring i *humanetikken*, slik jeg har definert det foran.

Kjell Horn

En lengre versjon av dette innlegget er publisert på Fritanke.no/debatt

De forskjellige humanister

I mitt innlegg i Fri tanke nr. 3 2009 skrev jeg om det ideologiske grunnlaget for å beholde ordet «etisk» i forbundets navn. I dette innlegget forklarer jeg hvorfor jeg mener at forbundet vil få en uklar identitet dersom navnet endres til for eksempel Norsk Humanistisk Forbund. Likeledes vil medlemmene få en

uklar identitet – spesielt i Norge – dersom de velger å kalle seg humanister.

Ordet humanisme brukes i mange forbindelser der begrepet dekker andre forhold enn det som beskrives i forbundets humanistiske manifest fra 2006. Jeg skal nevne noen eksempler på dette:

1) Nylig avdøde Terje Strøm-Olsen skrev følgende om personer som går på klassiske konserter: «Mange har en bred orientering i *den klassiske humanismens ånd*» (i sin artikkel «Dannelses-idealet må gjenreises» i 2009).

2) Han skrev også at «Fri tenkende mennesker *humaniserer hverandre*». Med det mente han at en konservativ kulturforståelse har et verdigrunnlag – en estetisk og etisk holdning til hva kultur er og skal være, som også tar innover seg at samfunnet er en levende organisme som utvikles i et samspill mellom mennesker, og slik sikrer evnen til fornyelse.

3) Medisinstudent Attiq Ahmad Sohail skrev i et innlegg i Aftenposten 28. august i år at han mener at *islamsk kjerneverdi har en dyp humanisme som ofte blir blendet av ymse uislamske verdier som gjentas i mediene*. Jeg tror de færreste kjenner forskjellen på *islamsk humanisme* og den humanisme som er beskrevet i *Human-Etisk Forbunds humanistiske manifest*.

4) Rektor Dag Hareide ved Nansenskolen skrev i en artikkel i april 2008: «Vi har vært vant med å snakke om *kristen humanisme*», og han spør: «kan vi tilsvarende snakke om en *islamsk og jødisk humanisme, en buddhistisk og hinduistisk humanisme*?» På Wikipedia får han svar at det kan vi. Der beskrives ikke bare *humanistisk jødedom, buddhistisk humanisme og humanisme i islamsk perspektiv, men også moderne konfuciansk humanisme*.

5) I Bostadutvalgets forslag til ny skolelov står det: «Opplæringa skal byggje på grunnleggjande verdier i *kristen og humanistisk arv og tradisjon*.» Her knyttes kristendom og humanisme sammen.

6) I forslag til ny grunnlov som skal vedtas i 2014 står det at statens verdigrunnlag «*forbliver vor kristne og humanistiske Arv*». Denne arv stammer fra den gang dannelsesbevegelsen vokste til under renessanseperioden og dannede mennesker oppfattet og betegnet seg selv som «humanista», det vil si som humanister. Det er denne arven Terje Strøm-Olsen viser til når han bruker uttrykket *den klassiske humanismens ånd*.

7) Aftenposten spurte 21. februar i år rektor Inga Bostad om hva arbeidsgiverne «*ønsker seg av en humanist, altså en som er utdannet ved det humanistiske fakultet*».

8) «Det er positivt at folk har et *humanistisk engasjement*», sa statsråd Dag Terje Andersen i et tv-program 27. august i år. Med folk mente han antagelig mennesker generelt.

9) Dersom forbundet tar i bruk ordet humanist eller humanisme i sitt navn vil forbundet ikke være den første norske organisasjon som gjør det. *Norsk Humanistisk Akademi* eller

Nansenskolen som den vanligvis blir kalt, ble etablert i 1938. To av de fire etablererne var de kristne humanistene Kristian Schjelderup og Anders Platou Wyller. De mente og la vekt på at humanismen samler på tvers av religiøse skillelinjer.

Disse eksemplene viser at det er mange mennesker utenfor Human-Etisk Forbund som kaller seg humanister eller har et humanistisk engasjement uten at de deler forbundets definisjon av begrepet humanisme. Det synes derfor klart for meg at Human-Etisk Forbund og dets medlemmer vil få en uklar identitet dersom forbundets navn i framtiden kommer til å innholde ordet humanist som f.eks. i navnet Norsk Humanistisk Forbund. Mange utenfor forbundet vil lure på hva slags humanister medlemmene er.

Jan G. Langfeldt

Human-etisk selvgodhet

I Fri tanke nr 3-09 himler Gunnar Gjengset med øynene over at religionen fremdeles har disipler i akademia og blant folk flest.

Jeg synes innlegget reflekterer en livssynsarroganse som bør påtales.

Han henviser bl.a. til Richard Dawkins bok *The God Delusion* som tydeligvis burde ha satt det endelige punktum for religionen. Dawkins er en fremragende biolog og en dyktig popularisator. Det som imidlertid slo meg da jeg leste *The God Delusion*, var Dawkins' utrolige kunnskapsløshet om fenomenet religion. Likeledes demonstrerer han en bastant mangel på historisk innsikt. Han har klare evner til å resonnere logisk innenfor sitt fag, men når det kommer til religion, sjaltes denne evnen ut og fordommene overtar. Dawkins har gjort ateismen til sin religion, og der er han fundamentalist med alle kjennetegn på religiøs fanatisme. Han hevder til og med at religion i enhver form er farlig.

Om religion i et historisk perspektiv kan vi si følgende:

1) Vi kjenner ikke til noe samfunn uten religion, verken i fortid eller i nåtid.

2) Alle forsøk på å avskaffe religion har vært mislykket.

3) Dersom det lykkes å erstatte religionen med noe annet, vil dette andre etter hvert anta religiøs karakter.

Av dette trekker jeg den konklusjon at mennesket er et religiøst vesen, at religiøsitet er et personlighetstrekk som de aller fleste av oss har i større eller mindre grad, også mange ateister. Det er intet empirisk belegg for å hevde at religion i enhver form er farlig. Faktisk har vi ikke noe sammenligningsgrunnlag. Vi oppgir verken politikk eller vitenskap selv om det finnes totalitære politiske organisasjoner eller om vitenskapen kan framstille masseødeleggesvåpen. Derimot har vi historiske erfaringer med noen sekulære regimer som har påført menneskeheten ufattelige

lidelser (Lenin, Stalin, Hitler, Mao, Pol Pot). Inkvisisjonen blekner ved siden av disse.

Dawkins har også den merkelige forestilling at de fleste konflikter er av religiøs karakter og at verden derfor ville bli mye fredeligere uten religion. Hvor historieløs går det an å bli?

Jeg har i de senere år hatt gleden av å lese flere bøker skrevet av kristne teologer om bl.a. Guds eksistens og religionens vesen. De viser solide resonnerende evner, allsidige kunnskaper og er godt skolert i vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori. De kan se en sak fra flere sider og se sin egen tro utenfra. Det har vært stimulerende lesning selv om ingen av dem har anført min egen vantro.

Vitenskapelig forskning er ikke truet av at noen forskere har en religiøs tro. Einstein var religiøs. Akademia som sådan tar ikke stilling til det guddommelige i det hele tatt. Det er heller intet som tyder på at de troende sett under ett er mindre pragmatiske og rasjonelle enn ateister.

Som ateist og humanetiker har jeg intet ønske om å misjonere for ateismen. Jeg ser det som fruktbart at flere livssyn eksisterer side om side. Det kan være til gjensidig intellektuell stimulans hvis vi våger å ta i mot utfordringen. Motvilje mot livssynsmessige utfordringer leder til livssynsfanatisme.

Ellers takker jeg Gunnar Gjengset for at han henledet min oppmerksomhet på Bjørn Grindes bok *Gud – en vitenskapelig oppdatering*. Leser man boka med åpent sinn, gir den et nøkternt innblikk i hva religion og religiøsitet egentlig er, og det på en måte som godt kan leses av ikke-akademikere.

Yngve Gauslå

Konfirmasjonskurs eller ikke?

I Fri Tanke nr. 2/09 reiser Erik H. Jourdain og Hans Østeng debatten om fremtidens konfirmasjon. De taler til fordel for en seremoni uten kurs. Argumentasjonen dreier seg om ressursbruk og slitasje på frivilligheten i lokallagene samt ungdommenes holdning til og mottakelighet for kurssets innhold. Jourdain mener at målsettingen vår er «langt opp i skyene». Han viser videre til kursledere som er likegyldige, uinteressert og «rett og slett ikke er brukbare til noe som helst.»

Østeng sier at det er velkjent at umotivert ungdom lager bråk og saboterer kurset. Han mener også at voldsutviklingen i samfunnet og ungdommenes holdninger til vold, taler for at vi bør kutte ut kurset.

I Fri Tanke nr. 3/09 får herrerne svar på tiltale. Og jeg fikk en umiddelbar fornemmelse av at det var ungdommen selv som klatra opp på den andre vektstak. Ungdommene fremmer et annet synspunkt enn det, jeg fornemmer er de litt voksne herrer (som meg selv), sine synspunkt. Ikke nok med det: Kristin, Bård og Bjørn har også stikk motsatt erfaringer

både som kursledere, med kurset og med konfirmantene.

Ungdom er nok like forskjellig som oss voksne. I mine ti år som kursleder har jeg likevel aldri vært i nærheten av å gjøre erfaringer som underbygger disse herrenes beskrivelse av ungdom. Det betyr ikke at de ikke kan ha slike erfaringer. I så fall tenker jeg at det er desto større grunn til at vi skal forsøke å drive litt humanisme i praksis, som de gode, bevisste humanister vi er.

Mine erfaringer heller nok mer til at jeg heier på de unge. De entusiasmer seg. De som fortsatt vil strekke seg etter et stort, hårete mål langt der oppe i skyene – og som også gjør det lille ekstra for å nå det. De som ikke har forlatt tanken om at positivt, personlig engasjement faktisk kan gjøre livet litt rikere – i alle fall for noen.

Motivasjon og disiplin handler om ledelse. Jeg har dessverre opplevd at enkelte konfirmantgrupper har ankommet Refugee Camp sammen med nesten jevn gamle «kursledere» som ikke helt visste hva de var og hva de skulle. Etter mitt syn helt forkastelig for arrangementer i HEFs regi. Men å hevde at noen «ikke er brukbare til noe som helst» avdekker etter min mening et menneskesyn som befinner seg langt utenfor livssynshumanismens betingelser.

Jeg skal gi støtte til Jourdain og Østeng på et punkt. Lokallagenes ansvar og årvisse kamp med å rekruttere kursledere er en betydelig slitasje på de frivillige landet rundt! Disse ressursene skulle i større grad vært brukt på oppfølging, kompetanseheving og kvalitetsikring. Jeg er av den oppfatning at erfaring til en viss grad også fører til høyere kompetanse og bedre kvalitet. I så måte mener jeg at HEF som organisasjon nærmer seg et veiskille: Enten slutter vi å snakke om stadig bedre kvalitet på våre kurs, eller så tar vi inn over oss at det å drive konfirmasjonskurs faktisk krever langt større innsats og en annen organisering.

Per Atle Einan

Vi ønsker å nå deg på e-post!

Human-Etisk Forbund ønsker å kunne nå sine medlemmer elektronisk. Det er både effektivt og miljøvennlig.

Send oss din e-postadresse til adresse@human.no.

Minneord om Arne Wennerød

En av Human-Etisk Forbunds mest aktive medlemmer, Arne Wennerød, Tønsberg, er død, nær 85 år gammel. Arne Wennerød var en av stifterne av lokallaget i Vestfold på 1960-tallet. Han har i årenes løp innehatt alle viktige posisjoner i lokallaget og fylkeslaget. Han var medlem av forbundets råd og ble i åttiårene utnevnt som forbundets æresmedlem.

Wennerød underviste borgerlige konfirmanter og orienterte om human-etikk i skoler og andre forsamlinger i mer enn 20 år. Det var aldri nei i hans munn når han ble bedt om en innsats for livssynet. Han la gjerne vekt på den gyldne regel, gjensidighets- og toleranseprinsippet, som de viktigste hjørnesteiner. For ham var ikke livssynet bare et «uthengsskilt», men en forpliktelse som preget hans daglige gjerninger.

Wennerød var sterkt engasjert i striden som er oppstått om forbundets navn og betegnelsen på forbundets seremoniell. Han mente det var villedende å benytte ordet humanistisk om humanetikere, fordi humanismen skiller tradisjonelt ikke klart mellom religiøse og irreligiøse mennesker. Derfor bør forbundets navn bestå, og seremoniene beholde sine tidligere betegnelser, eller aller helst overtas og besørges av storsamfunnet, slik Kjell Horn har anbefalt i sin bok *SVIK*.

Det tynnes naturlig nok ut i rekkene av alle de kjente og ukjente veteraner som ved aktiv og ubetalt innsats var med å legge forholdene til rette for suksessen Human-Etisk Forbund. Arne Wennerød var en av dem. Han burde få den takk han fortjener.

Hall Trøan Galaen

Har du barn under 15 år?

Overføring av offentlig støtte for medlemmers barn under 15 år

Human-Etisk Forbund krever hvert år offentlig støtte for barn under 15 år. Dette er en rett vi har hatt siden 1981. Hvis du ønsker at forbundet skal motta tilskudd for ditt/dine barn må vi ha din/deres godkjenning. Dersom en av barnets/barnas foreldre står oppført i Den norske kirke er barnet også oppført der og må fjernes fra kirkens register for at Human-Etisk Forbund skal kunne motta støtten. Dette gjøres ved henvendelse til kirkerådet ved kirkens medlemsregister.

Etternavn: _____ Fornavn: _____
Fødselsnr (11 siffer): _____ Postadresse: _____

Etternavn: _____ Fornavn: _____
Fødselsnr (11 siffer): _____ Postadresse: _____

Foreldre (den/de som har daglige omsorg):

Etternavn: _____ Fornavn: _____
Fødselsnr (11 siffer): _____ Postadresse: _____
Signatur: _____

Etternavn: _____ Fornavn: _____
Fødselsnr (11 siffer): _____ Postadresse: _____

Signatur: _____

Dersom du ikke allerede har sendt inn tilsvarende skjema, send det til:
Human-Etisk Forbund, Pb. 6744 St Olavs plass, 0130 Oslo

HOVEDKONTOR:

St. Olavs gate 27
Postboks 6744 St. Olavs plass, 0130 Oslo
Tlf. 23 15 60 00 Faks 23 15 60 01
Faks medlemsregister: 23 15 60 21
E-post: human@human.no
www.human.no

Hovedmedlem: kr. 350,-
Ungdom 15-26 år: Kontingentfritak
Husstandsmedlemmer, trygdede,
personer med lav inntekt: kr. 50,-
Medlemmer uten offentlig støtte: kr. 950,-
Konto: 5005.10.06000

Generalsekretær: Kristin Mile
Styreleder: Åse Kleveland (tlf. 22 02 59 00)
Nestleder: Leonid Rødsten (tlf. p: 75 05 52 64)

FYLKESKONTORER:

Østfold fylkeslag
ostfold@human.no
Tlf. 69 31 71 65
Faks 69 31 18 94
(ma-to 9-15)

Akershus fylkeslag
akershus@human.no
Tlf. 23 15 60 80
Faks 23 15 60 75
(ma-fre, sommer) 10-15
(ma-fre, vinter) 10-16

Oslo fylkeslag
oslo@human.no
Tlf. 23 15 60 60
Faks 23 15 60 75
(ma-fre) 9-15

Hedmark fylkeslag
hedmark@human.no
Tlf. 62 53 05 22
Faks 62 53 30 68
(ma-to 12-16)

Oppland fylkeslag
oppland@human.no
Tlf/faks 61 17 67 10
(ti og to 11-16)

Buskerud fylkeslag
buskerud@human.no
Tlf. 32 89 36 70
Faks 32 89 38 45
(ma-to 9-14)

Vestfold fylkeslag
vestfold@human.no
Tlf. 33 31 32 05
Faks 33 35 32 05
(ma-to 9-14)

Telemark fylkeslag
telemark@human.no
Tlf. 35 53 13 38
Faks 35 53 13 21
(ti-to 9-14)

Aust-Agder fylkeslag
aust-agder@human.no
Tlf. 37 02 41 00
(ma-fre 9-15)

Vest-Agder fylkeslag
vest-agder@human.no
Mobil 95 75 95 41

Rogaland fylkeslag
rogaland@human.no
Tlf. 51 90 64 50/52
(ma-fre 9-15)

Hordaland fylkeslag
hordaland@human.no
Tlf. 55 21 41 90
Faks 55 21 41 94
(ma, on, to 10-14)

Sogn og Fjordane fylkeslag
sognogfjordane@human.no
Tlf. 57 67 53 90
(ma-to 9-15)

Møre og Romsdal fylkeslag
moreogromsdal@human.no
Tlf/faks 71 21 56 05
(ma-to 9.30-15.30)

Sør-Trøndelag fylkeslag
sor-trondelag@human.no
Tlf. 73 80 64 80
Faks 73 80 64 91
(ma-fre 9-15.30)

Nord-Trøndelag fylkeslag
nord-trondelag@human.no
Tlf. 48 60 62 28
(ma-fre 9-14)

Nordland fylkeslag
nordland@human.no
Tlf. 75 52 97 00
Faks 75 52 97 01
(ma, ti, to 9-15, on 9-17)

Troms fylkeslag
troms@human.no
Tlf. 77 65 81 98
(ma 10-16, ti 9-15.30)

Finnmark fylkeslag
finnmark@human.no
Mobil 95 07 69 23
(ma-ti 9-15)

Gaver til Human-Etisk Forbund

Forbundet lever av offentlig tilskudd, medlemskontingent og annen støtte fra medlemmer. Med økte inntekter kan vi gjøre en enda bedre innsats for å nå våre mål, og vi setter stor pris på all støtte vi får. Du kan få skattefradrag for årlige gaver fra 500 til 12.000 kroner. Forbundets gavekonto er 1503.10.27397

Den 24.11.2009 hadde HEF
76 254 medlemmer.

Overrask noen du er glad i med smykke til jul!

Smykke i sølv med humanistsymbol i sort emalje, med gummikjede

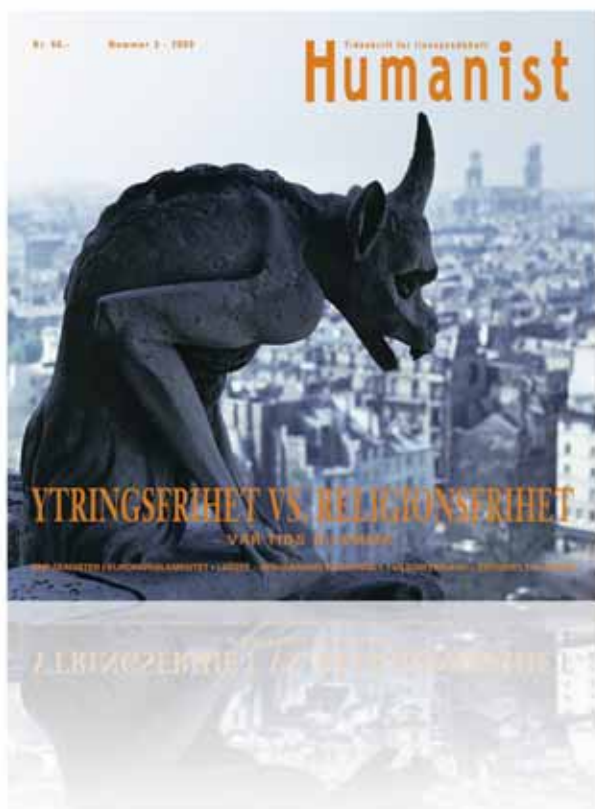
Kjøp direkte på nett: www.human.no/nettbutikk

På nettbutikken vår finner du en rekke profileringsprodukter fra Human-Etisk Forbund – som t-skjorter og hettegensere med logo eller humanistsymbol, drikkeflaske, førstehjelpspute, refleks, krus, paraply, penn, pins – og bøker, som Kjetterbibelen og den brune serien fra Religionskritisk forlag (Guds lille brune, Luthers lille brune og Allahs lille brune). Se nettsiden for produktbilder og mer info.

Produsert av Embla Design.

Finnes i størrelsene 40 cm, 42 cm og 45 cm

Alle kjøp innen 12. desember er garantert framme til jul!

Livssynsdebatt i postkassen

Abonnér på Humanist, et tidsskrift for alle med et engasjement for livssynsspørsmål.

Humanist gis ut av Human-Etisk Forbund. Det er et tidsskrift for allmenn livssynsdebatt, med særlig vekt på problemstillinger som angår livssynshumanismen. Temaene varierer fra allmenne filosofiske, livssynsmessige og religionsvitenskapelige problemstillinger til de mer nærgående blikk på humanismen og dens organisering. Engasjerte skribenter presenterer temaer som sjelden får plass i andre norske medier.

Abonnementet koster kr. 200,- for fire nummer.

Bestill abonnement på e-post, humanist@human.no, eller bruk kupongen under.

BESTILLINGSKUPONG:

☐ Jeg ønsker å abonnere på Humanist

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

E-post:

Underskrift:

Kan sendes
ufrankert i
Norge.
Adressaten vil
betale
porto.

Human-Etisk Forbund
Svarsending 1048
0090 Oslo

Fri tanke nr. 4 - 2009

Bøker fra HUMANIST FORLAG

www.humanistforlag.no

Årets fineste julegaver!

Kjøp (eller bestill)
direkte på nett:
humanistforlag.no.
Handler du før 11.
desember får du
bøkene garantert
før jul!

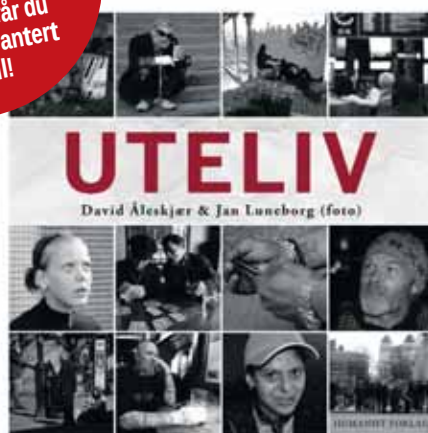

Det jeg aldri snakket om

Ny bok fra Azar Nafisi

Forfatteren bak den internasjonale suksessen *Å lese Lolita i Teheran* med ny fantastisk bok – om sin oppvekst i Iran.

Det jeg aldri snakket om
HEF-pris: kr 247,- (ord.: kr 329,-)

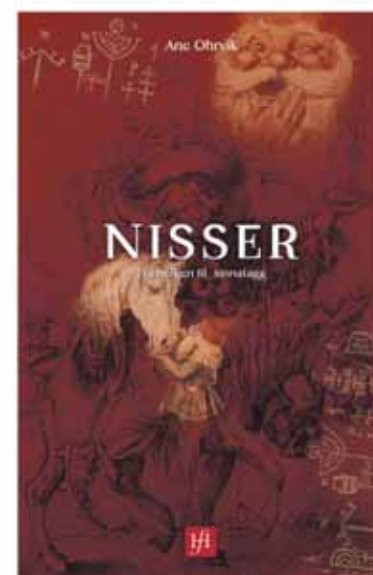
Uteliv

David Åleskjær og Jan Luneborg (foto)

David Åleskjær og fotograf Jan Luneborg har i ett år fulgt en rekke mennesker som av ulike grunner bor ute. På sine egne premisser forteller disse menneskene om seg selv, hva de tenker om sitt eget liv og hvordan de ser på oss som går forbi dem hver dag. Det har blitt en rekke rørende portretter som viser at dette er noe som angår oss alle. Hvorfor lever mennesker i Norge i dag under verst tenkelige forhold? I denne boka er det gatefolket selv som fører ordet. Kanskje vi skulle høre litt på dem?

Etterord av Arild Knutsen. Overskuddet av boka går til hjelpetiltak for de som bor ute.

HEF-pris: kr 187, (ord.: kr 249,-)

Nisser

Ane Ohrvik

Folklorist Ane Ohrvik har skrevet nissens kulturhistorie – nå er den her i pocket!

Nisser. Fra helgen til sinnatagg
HEF-pris: 99,-

Som medlem av Human-Etisk Forbund får du 25% på alle bøker fra Humanist forlag. Se www.humanistforlag.no

Bestill på www.humanistforlag.no, bruk kupongen nedenfor eller faks: 23 15 60 21. Porto kommer i tillegg.

- ☐ Jeg ønsker å bestille stk *Det jeg aldri snakket om* á kr 247,-
☐ Jeg ønsker å bestille stk *Uteliv* á kr 187,-
☐ Jeg ønsker å bestille stk *Nisser* á kr 99,-

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

E-post:

☐ Jeg vil ha nyhetsbrev fra Humanist forlag

Kan sendes
ufrankert i Norge.
Adressaten betaler
porto

Humanist forlag AS
Svarsending 1039
0090 Oslo